326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 12 BUCUREȘTI Nr. 2

1967

7995/2

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:
Prof. univ. MIHAI POP

Redactor responsabil adjunct:
ION GOLIAT

Membri:

SABIN DRĂGOI, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România; MATEI SOCOR, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România; DUMITRU POP; ROMULUS VULCĂNESCU; ION VLĂDUȚIU; OVIDIU BÎRLEA; GHEORGHE CIOBANU; NICOLAE RĂDULESCU; VERA PROCA-CIORTEA; ANDREI BUCȘAN

Secretar de redacție:

AL. I. AMZULESCU

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, București, Căsuța poștală 134—135 sau la reprezentanții săi din străinătate.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență, se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI:
Str. Nikos Beloiannis, nr. 25
București

https://biblioteca-digitala.ro

P. 326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 12 — 1967 — Nr. 2

SUMAR

Pag.

STUDII

ROMULUS VULCĂNESCU, Agricultura de munte în vestul Carpaţilor Meridionali 89

RADU NICULESCU, Un moment important al activităţii folcloristice în Transilvania : Revista „Comoara satelor" de la Blaj 101

EUGENIA CERNEA, Aspectul pendulatoriu al modurilor în cîntecul popular liric din Bihor şi Valea Almăjului 119

MATERIALE

FLORICA LORINŢ, Tradiţia „moaşei de neam" în Gorj 127

LUCILIA GEORGESCU, Relaţia lăută-cobză în picturile mănăstirilor din Moldova de nord 133

GH. I. NEAGU, „Podul de la Tingrele" 147

NOTE ŞI RECENZII

G. SULIŢEANU, Al XIII-lea Congres al Uniunii Folcloriştilor Iugoslavi . . 153

VASILE D. NICOLESCU, Simpozionul : „Arta populară românească din sud-estul Transilvaniei" (19—20 XI 1966) 155

ADRIAN FOCHI, Русский фольклор. Библиографический указатель 1917—1944 158

ALEXANDRU DOBRE, *Balade populare româneşti.* Introducere, indice tematic şi bibliografic, antologie de Al. I. Amzulescu 162

Institutul BIBLIOTECA de Folclor

Inv. 7995

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 12 | 1967 | No 2

SOMMAIRE

Page

ÉTUDES

ROMULUS VULCĂNESCU, L'agriculture dans la région montagneuse, à l'ouest des Carpates méridionales 89

RADU NICULESCU, Un moment important dans l'activité folkloristique en Transylvanie : la revue « Comoara satelor » de Blaj 101

EUGENIA CERNEA, L'aspect pendulaire des modes du chant populaire lyrique du Bihor et de la Valea Almăjului 119

MATÉRIAUX

FLORICA LORINŢ, La tradition de « la sage-femme apparentée » à Gorj . . . 127

LUCILIA GEORGESCU, La corrélation luth-guitare dans les peintures des monastères de la Moldavie du Nord 133

GH. I. NEAGU, « Le pont de Tingrele » 147

NOTES ET COMPTES RENDUS

G. SULIŢEANU, Le XIIIe Congrès de l'Union des Folkloristes Yougoslaves 153

VASILE D. NICOLESCU, Le symposion : « L'art populaire roumain dans le sud-est de la Transylvanie » (19—20 XI 1966) 155

ADRIAN FOCHI, Русский фольклор. Библиографический указатель, 1917—1944 158

ALEXANDRU DOBRE, *Ballades populaires roumaines*. Introduction, table des matières, index bibliographique, anthologie, par Al. I. Amzulescu 162

https://biblioteca-digitala.ro

AGRICULTURA DE MUNTE ÎN VESTUL CARPAŢILOR MERIDIONALI*

ROMULUS VULCĂNESCU

În expunerea noastră urmărim să prezentăm succint unele din rezultatele cercetărilor actuale asupra „agriculturii de munte" într-o zonă limitată, în vestul Carpaţilor Meridionali. Pentru elucidarea acestei probleme complexe de etnografie agrară ne propunem ca obiective imediate : să despuiem din istoria cercetărilor asupra agriculturii la români partea care relevă, în general, agricultura de munte, cu referinţe speciale la zona pe care o considerăm unul din nucleele culturale străvechi ale poporului român, Carpaţii Meridionali dintre rîurile Olt şi Mureş şi fluviul Dunărea ; să prezentăm din cele două forme de agricultură de munte cercetate, în expunerea de faţă, întîi pe cele din partea oltenească a zonei, în baza rezultatelor impuse de materialele de teren, de genul relictelor etnografice şi al reminiscenţelor folclorice : „agricultura mutătoare" şi „agricultura stătătoare", ca două aspecte concrete ale aceluiaşi fenomen etnografic ; să analizăm subformele agriculturii stătătoare de munte prin tehnica lor agrară, caracteristică geomorfologiei Carpaţilor Meridionali, aşa cum aceste subforme se menţin uneori pînă în vremea noastră, şi să enunţăm concluziile parţiale ce se impun, din analiza materialelor luate în consideraţie, în parte necunoscute, însă extrem de preţioase pentru studiul general al agriculturii la români în perioadele prefeudală şi feudală.

I. Cercetări paleoetnografice şi etnografice asupra agriculturii la români. Investigaţiile multiple efectuate pînă acum asupra agriculturii la daci, daco-romani şi la români se sprijină pe descoperiri arheologice, pe izvoare privind istoria românilor, pe studii vechi şi noi de economie, sociologie şi etnografie agrară asupra teritoriului ţării noastre.

Descoperirile arheologice efectuate în perimetrul Carpaţilor Meridionali dintre Olt, Mureş şi Dunăre scot în evidenţă, cu prisosinţă, străvechi şi bogate manifestări, de viaţă agricolă. Muzeele raionale din Rîmnicu-Vîlcea, Tîrgu-Jiu, Turnu-Severin, Caransebeş, Deva, Haţeg, Sibiu sînt în posesia unor piese descoperite în această zonă compactă printre care

* Comunicare ţinută la Sesiunea ştiinţifică a Centenarului Academiei Republicii Socialiste România, august, 1966.

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 89–99 Bucureşti, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

remarcăm : seceri de os cu dinți de piatră, săpălige din corn de cerb, vase de păstrat cereale, grîne calcinate sau carbonizate, rîșnițe de mînă, obiecte de cult agrar etc. Dintre lucrările care schițează unele aspecte inedite ale agriculturii dinaintea erei noastre, cu implicații asupra părții oltenești a zonei în discuție, menționăm în ordine cronologică : studiul lui C. Nicolăescu-Plopșor [1], al lui D. Tudor [2], tratatul de Istorie a României[3] etc.

Unele surse istorice referitoare la „agricultura la geți", „la sciți" și „la traci" [4] privesc indirect și zona perimontană și montană pe care în esență o prezentăm. Ele completează, în substanța lor, tabloul străvechii situații agricole și în zona cercetată, așa cum acesta rezultă din descoperirile arheologice despre care am amintit, în mod succint, mai sus.

Referințe mai complexe asupra agriculturii de munte din această zonă le obținem însă și de la unele studii contingente etnografiei, ca și de la cele propriu-zis etnografice, redactate pe baza unor materiale de teren mai vechi. În această privință începutul îl marchează pentru secolul al XVIII-lea Dimitrie Cantemir, care în monografia lui devenită celebră [5] lasă să se înțeleagă că întreaga „Dacie muntoasă", deci în toți Carpații, populația se îndeletnicea și cu agricultura de munte. Importantă pentru agricultura de munte din partea oltenească a Carpaților Meridionali este monografia lui Ion Ionescu de la Brad [6], în care acesta prezintă „părțile muntoase ale județului Mehedinți" cu „ogoarele cu pietre întrînsele" și cu „ogoarele cu stînci", „curăturile pe vîrfurile dealurilor, pe costișe atît de repezi, cît omul nu se poate ține în picioare, după cum obișnuiau a face cultivatorii din partea Cloșanilor" [7], ca și culturile în „împrejmuiri de garduri, de răslogi, de șanțuri" [8], cu caracterul lor atunci încă înapoiat. După dînsul, „plugăria de munte" se făcea, în unele locuri din zona studiată, în secolul al XIX-lea, adesea fără pluguri sau cu un număr foarte redus de pluguri primitive, de lemn fără brăzdar sau cu brăzdar de fier, de aceea era nerentabilă și trebuia atunci ajutorată. Într-una din lucrările lui, Nicolae Iorga [9] lasă să se înțeleagă importanța ce trebuia acordată agriculturii sub toate formele ei, deci și implicit aceleia de munte, pentru viața și cultura poporului român. Deși Tudor Pamfile concepe și redactează prima monografie etnografică, în înțelesul contemporan lui, asupra agriculturii la români [10], nu pare a fi avut o idee clară despre agricultura condiționată de formele înalte de relief, ca muntele și dealul, cu toate că menționează (într-o notă) că „ogoarele se numesc munte oricît de aproape ar fi de sat". Informația brută, în aparență numai semantică, rămîne nefructificată. Importante, la începutul secolului nostru, pentru

[1] C. Nicolăescu-Plopșor, *Însemnări asupra agriculturii preistorice de pe pămîntul românesc*, București, 1922.

[2] Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, București, 1958.

[3] *Istoria României*, București, vol. I, 1960.

[4] *Izvoare privind istoria României*, vol. I, București, 1964.

[5] Duimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1956.

[6] Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura României, județul Mehedinți*, București, 1868.

[7] *Ibidem*, p. 320.

[8] *Ibidem*, p. 330.

[9] Nicolae Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a românilor*, București, 1908.

[10] Tudor Pamfile, *Agricultura la Români*, București, 1913.

https://biblioteca-digitala.ro

agricultura de munte sînt documentele publicate de Ștefan Meteș [11], care relevă indirect unele laturi inedite ale ocupației mixte, agricole și pastorale totodată, pentru versantul transilvănean din vestul Carpaților Meridionali.

După cum constatăm deocamdată, din aceste cîteva lucrări pînă în pragul secolului al XX-lea, agricultura de munte a fost mai mult sesizată în aspectele ei secundare și contigențele ei cu păstoritul sedentar, decît studiată ca atare, în formele ei fundamentale. Abia în secolul al XX-lea încep cercetările sistematice ale agriculturii de munte la români, în comparație cu agricultura de șes la români, ca și publicarea unor materiale și redactarea unor studii în care să se reflecte aceste cercetări din ce în ce mai complexe. Printre primele materiale privitoare la agricultura de munte din această vreme, menționăm pe cele ale lui Ion Conea [12], ale lui Romulus Vuia [13] și ale lui H.H. Stahl [14]; colecțiile de documente asupra vieții agrare pe moșiile domnești, boierești, mănăstirești și moșnenești [15]; cercetările asupra unor tehnici agricole de munte ale lui Valeriu Butură [16] și cercetările de perspectivă întreprinse în ultimii ani în cadrul secției de etnografie a Institutului de etnografie și folclor al Academiei Republicii Socialiste România în Carpații Meridionali și Orientali. Lucrările lui Ion Conea și H.H. Stahl și unele din colecțiile de documente privitoare la relațiile agrare, publicate în a doua jumătate a secolului al XX-lea, se referă la versantul sudic al Carpaților Meridionali; cercetările lui Romulus Vuia și Valeriu Butură privesc mai ales Munții Apuseni, deci Carpații Occidentali, de unde au fost extinse, prin unele sondaje și prin raționamente analogice, la întregul lanț al Carpaților românești. În marea sinteză istorică asupra vieții și culturii poporului român [17], publicată recent, sînt consemnate cîteva aspecte ale agriculturii de munte în obștiile sătești la geto-daci și daco-romani [18], iar pentru perioada de formare a poporului român, viața predominat agricolă pe „teritoriul-nucleu, ținutul de deal și de munte al Daciei" [19].

II. Cele două forme de agricultură de munte din Carpații Meridionali. Prin agricultura de munte înțelegem, îndeosebi, cultivarea pămîntului în unele forme înalte de relief ce intră în perimetrul unui munte: subculmile, plaiurile, terasele, coastele, poalele muntelui, depresiunile intra și extramontane.

Cercetările economice, sociologice și etnografice întreprinse în ultimii ani asupra agriculturii de munte au scos în evidență două forme de activitate agrară, pe care le denumim, pornind de la termenii populari locali: „agricultură mutătoare" și „agricultură stătătoare".

---

[11] Ștefan Meteș, *Viața agrară, economică a Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, 1508—1520, București, 1921.

[12] Ion Conea, *Țara Loviștei, geografie istorică*, București, 1936.

[13] Romulus Vuia, *Hautes cultures en terasses en Transylvanie*, Copenhaga, 1938.

[14] Henri H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. I—III, București, 1958—1965.

[15] *Documente privind relațiile agrare în veacul al VIII-lea*, vol. I, București, 1961.

[16] Valeriu Butură, *Agricultura în terase din zonele înalte ale Carpaților românești*, Cluj, 1964.

[17] *Istoria României*, vol. I, București, 1960.

[18] *Ibidem*, p. 324 și urm.

[19] *Ibidem*, p. 808.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin agricultura mutătoare de munte se înţelegea, în general, cultura pămîntului care se mută succesiv, în cadrul unei zone restrînse într-o depresiune intra şi extramontană, de pe un teren sterilizat prin cultură continuă pe un teren odihnit prin fîneaţă, păşune sau pădure, deoarece după cîţiva ani „pămîntul se învechia şi netrebnicea". Fertilitatea terenului de pe care se muta cultura nu se refăcea prin gunoaie sau alte procedee artificiale, ci prin înţelenire naturală. „Această permanentă mutare a cîmpurilor de agricultură constituia un fenomen străvechi şi general, care a supravieţuit pînă în vremurile noastre" [20], pentru că „era mai economică desţelenirea decît stăruirea pe loc", acolo unde erau „la dispoziţie terenuri virgine" [21]. Agricultura mutătoare presupunea un circuit închis prin deplasarea periodică a culturilor pe terenuri complementare, într-o revenire calculată, după un ciclu fix de ani, la locul de pornire şi la categoria de cultură corespunzătoare acestui loc. Subformele cele mai cunoscute ale agriculturii mutătoare de munte erau cele denumite mai apoi, de cercetătorii problemei : agricultura în despădurire, agricultura în desţelenire şi agricultura în izlăzire. Fiecare din aceste subforme de agricultură mutătoare reflectă prin denumirea structurii forma ei esenţială. În funcţie de caracterul satelor devălmaşe, dintre care unele cercetate şi din perimetrul oltenesc al Carpaţilor Meridionali, H.H. Stahl a studiat tehnica agriculturii mutătoare referitoare la subformele aferente acestor sate. În ansamblul ei, această tehnică s-a dovedit mixtă, agricolă şi pastorală totodată, de aceea studiul agriculturii mutătoare prezintă aspecte complexe de viaţă economică rurală.

Prin agricultura stătătoare de munte se înţelege, în general, agricultura practicată pe tarlale. Din cauza caracterului ei statornic, în agricultura stătătoare procesul de îmbunătăţire a pămîntului şi culturii se realizează prin îngrăşăminte naturale, cu excepţii bineînţeles care nu depind de voinţa şi capacitatea umană. Creşterea corespunzătoare a producţiei este urmărită periodic, astfel încît riscurile provocate de intemperii şi de degradările solului să nu stînjenească stabilitatea şi continuitatea muncilor agricole. Sub acest raport, agricultura stătătoare de munte se prezintă ca o formă mai evoluată decît agricultura mutătoare de munte. Nivelul ei ridicat agrotehnic se datoreşte stăruirii pe locul de cultură, sedentarizării agriculturii din lipsă de terenuri virgine şi lungii experienţe agricole pe acelaşi loc, pe acelaşi petic de pămînt, vreme îndelungată. De această agricultură sedentară de munte trebuie legate o formă mai evoluată de viaţă economică şi creşterea demografică a populaţiei de la munte. Termenii geografici şi toponimia din zonă, asupra cărora vom reveni într-un alt studiu, atestă indirect această creştere, cu cît adîncim mai mult cercetarea.

III. Subformele agriculturii stătătoare de munte. Ceea ce caracterizează agricultura stătătoare de munte este în primul rînd marea ei varietate de subforme agrotehnice condiţionate de geomorfologia muntelui : cultura de plai, de coastă, de platou (sau pod), de terasă (numită uneori şi „şa"), de treaptă (numită uneori şi „slog", „hat", „răzor" etc.). Fiecare formă de relief solicită o tehnică agricolă montană diferenţială, independentă de caracterul satului de bază. Sistemele de arătură,

[20] Henri H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 293 şi urm.
[21] *Ibidem*, p. 293.

https://biblioteca-digitala.ro

semănat, cules și treierat se adaptează mereu la formele de relief ale muntelui, perfecționîndu-se de la an la an. Pentru sesizarea tehnicii variate a acestor subforme, ne oprim deocamdată numai la un aspect al lor — arătura, așa cum aceasta reiese din analiza materialelor de teren culese de noi.

„Arătura în îngrădituri" sau în „curți de piatră", numită uneori din cauza unei anumite tehnici a îngrăditurilor și „curți de arătură", pare a fi cea mai veche. Curțile de piatră sau de arătură se găseau pînă în secolul al XIX-lea în număr impresionant de mare în nord-vestul Olteniei și în sud-vestul Transilvaniei. Amintirea lor a fost consemnată de poezia populară locală:

... la curtea de piatră
e-o grădină rotată
cu grîu mărunt semănată [22].

De fapt îngrăditurile de piatră sau curțile de arătură seamănă mult cu „strungile de piatră" [23], cu care totuși nu trebuie confundate. De asemenea nu trebuie confundate nici cu „închisorile păstorești", care au putut fi uneori utilizate în scopuri agricole. În structura lor arhitectonică primitivă, curțile de arătură prezentau unele aspecte tehnice ce le făceau să fie diferite de strungile de piatră. Ele erau așezate pe un sol aproximativ arabil, care prin muncă putea fi prelucrat, pe cînd strungile de piatră se construiau adesea pe un sol pietrificat, considerat mai sănătos pentru stabularea animalelor. Zidurile lor semimegalitice se sprijineau în pantă pe trepte de pămînt pentru a da solului din interiorul lor un nivel relativ orizontal, iar lateral pentru a întări treapta de pămînt astfel formată și închisă împotriva animalelor domestice ce eventual păsteau în jur și a fiarelor sălbatice ce bîntuiau zona.

„Arătura în pod„ (platou) sau „în șa" (terasă) a fost și este încă efectuată la o altitudine medie în preajma micilor cătune de conace (în Oltenia), de sălașe (în Banat) și de crînguri de colibe (în Transilvania). În această subformă de arătură, țarinile sînt trase pe fîșii de pămînt fertil sau fertilizat prin gunoire periodică, adăpostite de vînturi pe două sau trei părți ale lor cu alte forme de relief înalt. Agricultura pe platouri și terase e forțată, de aceea cere o muncă suplimentară, iar roadele ei sînt reduse. Productivitatea ei este de cele mai multe ori anihilată de frecvența intemperiilor violente.

„Arătura în haturi", „în sloguri", „în răzoare" etc. e o subformă de arătură stătătoare în trepte, deprinsă pe coastele domoale ale munților, ce pot fi astfel amenajate. Țarinile sînt dispuse în rînduri paralele, pe curbe de nivel, create de om în nevoia lui crescîndă de produse agricole, numite diferit în zonă, cînd răzoare, sloguri, mejdine, cînd haturi sau praguri și consemnate în termeni geografici și în toponimie. Importante în acest soi de agricultură sînt treptele țarinilor, unele realizate prin simpla răsturnare a brazdei în același sens, an de an (fig. 3 a), altele realizate prin praguri de lemn (fig. 3 b) sau de piatră (fig. 3 c) (numite chiar „prag

[22] Fișă tematică. Arhiva Institutului de etnografie și folclor. Podișul Mehedinți.

[23] Romulus Vulcănescu, *L'évolution des abris pastoraux chez les Roumains*, în „Revue roumaine d'histoire", IV, 4, 1965, p. 704—710.

https://biblioteca-digitala.ro

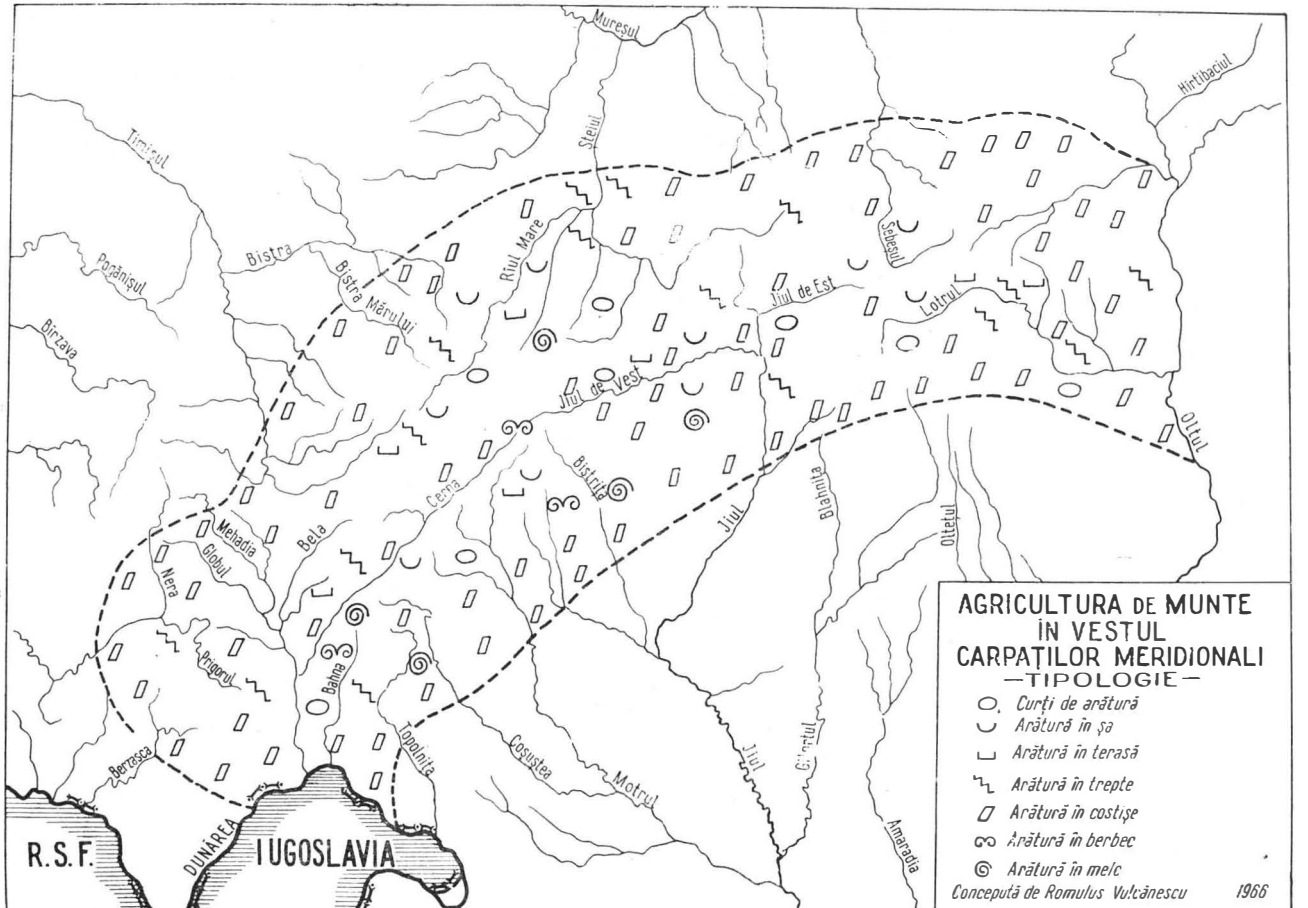

Fig. 1

https://biblioteca-digitala.ro

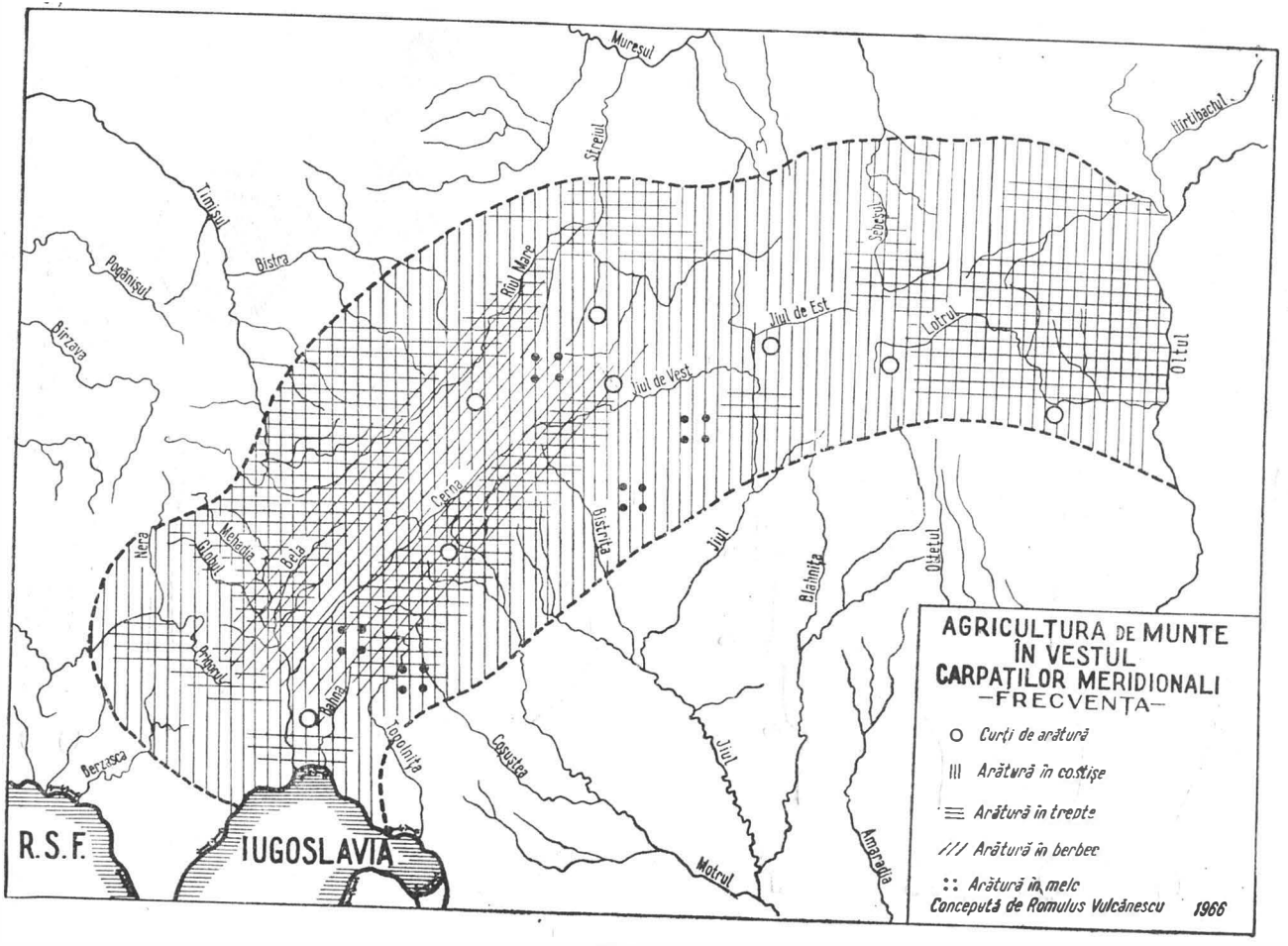

Fig. 2

https://biblioteca-digitala.ro

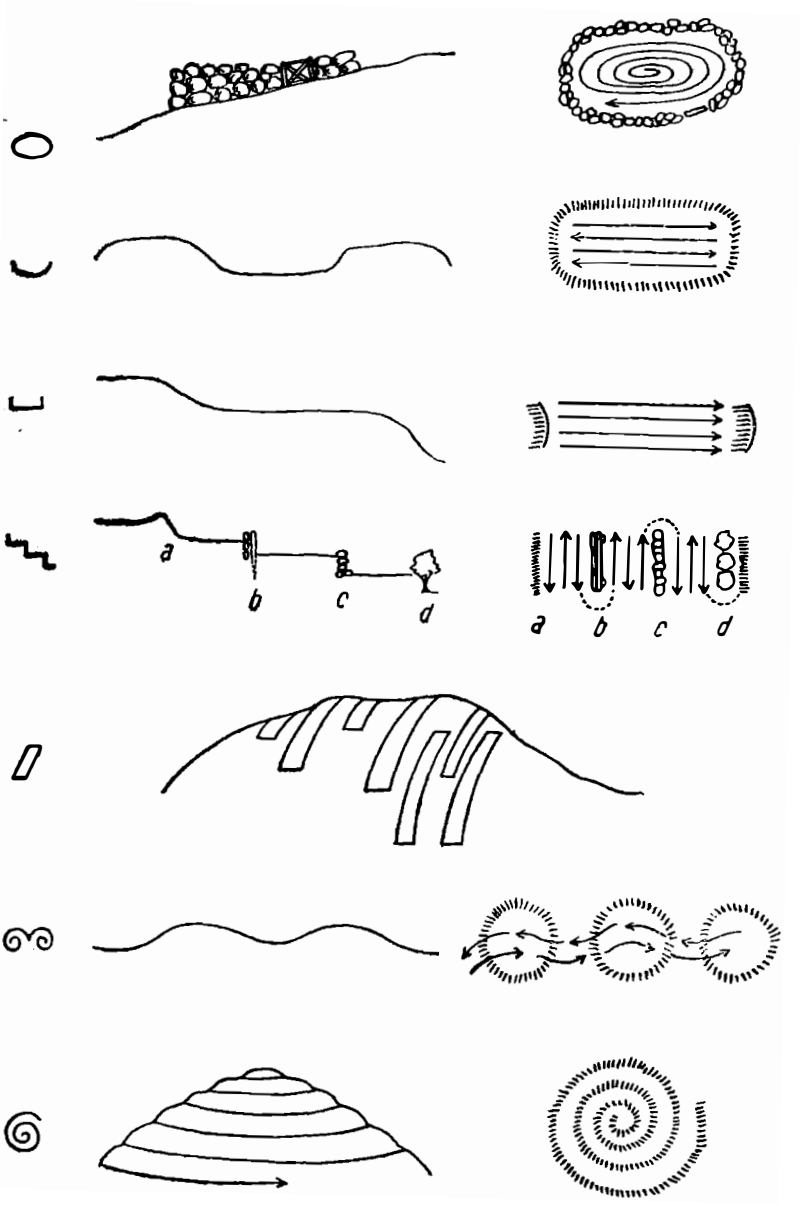

Curți de arătură
Arătură în șa
Arătură în terasă
Arătură în trepte
Arătură în costișe
Arătură în berbec
Arătură în melc

Fig. 3

https://biblioteca-digitala.ro

de lemn" și „zid de piatră"), prin contraforți realizați din felurite materiale (numiți „proptele"), prin înțelenirea haturilor cu arborete viu (numit „prag de stufăriș") (fig. 3 d). În Oltenia arătura treptelor de pămînt astfel concepute se numește uneori și „arătură de-a doua", iar în Transilvania „arătură de-a lungul muntelui" sau „dealului". Agricultura în trepte este mai puțin riscantă. Curbele ei de relief, ce depășesc în partea de sus coasta, alcătuiesc un paravan suficient de înalt împotriva vînturilor puternice și a altor intemperii, iar treptele dispuse uneori în semicerc sau în amfiteatru permit însorirea aproape completă a terenului.

„Arătura în spinare de berbec" era cunoscută și utilizată pe terenurile denivelate sau degradate de intemperii ca și pe terenurile sinuoase, în salbe de mameloane, asemănătoare ca structură morfologică cîmpurilor de mușuroaie numite „cîmpurile lui Păcală" [24]. Țarina șerpuiește în acest caz de mai multe ori „pieptiș" (transversal) și „costiș" (longitudinal). Arătura în spinare de berbec, deși dificilă, pentru că urcă și coboară pe spații mici de teren, este mai viabilă decît celelate subforme de arătură de munte care se întîlnesc în depresiunile intra și extracarpatice din zona studiată, cu un regim constant de intemperii văratice.

„Arătura în costișe" este o subformă de agricultură sedentară de munte, care s-a dezvoltat constant pe coastele domoale sau plaiurile înclinate. Uneori coastele erau atît de înclinate, cum spune Ion Ionescu de la Brad, încît „omul nu se putea ține în picioare". Țarinile sînt folosite astfel încît să se poată face odihnirea pămîntului prin alternare. În acest caz, arătura în costișe pendulează bienal sau trienal, de pe o tarla a coastei pe alta, după soare, umiditate și pămînt gras. Cînd coastele sînt prea abrupte, atunci la rotația periodică se lasă să năpădească ierburile perene, cu rădăcinile răsfirate în pînză de păianjen, pentru menținerea solului alunecător la ploi și topitul zăpezilor.

„Arătura în melc" este după spusa locală un „fel de ogorîre" în spirală, un fel de „arătură în vrej", în jurul unor forme de relief, teșite sau înalte, asemănătoare movilelor naturale. În fond, arătura în melc se poate confunda cu arătura în haturi sau trepte care înconjură coborînd din vîrful movilei la poalele ei, adesea prin aruncarea brazdei spre vîrf. Totuși, după mulți ani de arat, movila se macină, pămîntul se tasează și arătura ia forma obișnuită celei de pe terase sau poduri ușor ondulate.

IV. Cîteva concluzii. În Carpații Meridionali dintre Olt și Dunăre agricultura stătătoare de munte a evoluat mai repede decît agricultura mutătoare de munte, de aceea a devenit cu timpul predominantă și în ultima vreme exclusivă. Perioada muncilor agrare (arat, semănat, secerat, treierat etc.) legată de produsele agricole, la limita lor superioară de cultură (întîi alanul, hrișca și meiul, apoi grîul, orzul și ovăzul și recent porumbul și cartoful), este încă scurtă și incertă, uneori trei-patru luni pe an și acelea bîntuite de intemperii (vînturi rebele, neguri, ploi, zloată, zăpadă). Din cauza aceasta, mult timp cerealele au fost specii intermediare între cerealele sălbatice și cele domestice — specii endemice rare care se autoînsămînțau și ale căror roade erau culese prin smulgere și scuturare. Cu timpul au fost selecționate și înlocuite cu specii mai evoluate. Semănate primăvara, acestea nu ajung încă la maturitate toamna cînd ciclul agricol este practic terminat.

[24] Fișă tematică. Arhiva Institutului de etnografie și folclor. Bucegi.

https://biblioteca-digitala.ro

De aceea roadele necoapte sînt întrebuinţate mai mult ca nutreţ. Importantă în acestă privinţă este îndeosebi prelucrarea solului. Unele reminiscenţe folclorice consemnează procedee străvechi de muncă demne de relevat în substanţa lor :

toată ziulica
cu băţul bătea,
cu mîna ara
cît brazda ţinea [25].

De asemenea, modalitatea de creştere a animalelor domestice pe terenurile agricole de munte pentru tîrlirea lor şi procedeele agrotehnice ce ţin de această creştere :

unde se tîrlea
mălaiu creştea,
mărunt în pai,
în spic stupai [26].

Alte note caracteristice ale agriculturii stătătoare de munte sînt unitatea indestructibilă şi continuitatea ei vie în masivul cercetat. În Carpaţii Meridionali dintre Olt şi Dunăre, unele mijloace tehnice de lucru şi unele unelte aratorii, unele sisteme de asolament şi practici agrare sînt istoriceşte comune ambelor forme, însă pe trepte distincte de evoluţie. Din această cauză se poate spune că agricultura de munte a păstrat mult timp, în ansamblul ei, o structură arhaică, ce s-a transmis pînă la începutul secolului nostru. Dezvoltarea ei a fost extrem de lentă, cu întreruperi şi reveniri, cu salturi şi opinteli. În cadrul ei s-au menţinut unele rituri agrare necunoscute sau pierdute în agricultura de şes. În toate aceste rituri se reflectă reminiscenţe folclorice ale unui mod de viaţă trecut.

În vestul Carpaţilor Meridionali, o zonă de munte masivă, compactă, cu aspect de *triplex confinium* montan, parte din teritoriul-nucleu al statului dac, s-a păstrat şi transmis tradiţia unei munci agrare, care prin cercetări comparativ-istorice s-a dovedit a ţine de perioada prefeudală şi de cea feudală la români. Studiul formelor şi subformelor agriculturii de munte în această zonă relevă cînd tehnici agro-pastorale, cînd tehnici pastoral-agricole, după accentul pus în activitatea productivă, pentru cultura cerealieră prin intermediul creşterii animalelor sau pentru creşterea animalelor prin intermediul cultivării pămîntului. Diferenţierile în cadrul agriculturii de munte se constată o dată cu dezvoltarea crescîndă a agriculturii stătătoare de munte şi cu predominarea laturii agricole asupra celei zootehnice. Preponderenţa din vremi străvechi, în cadrul agriculturii de munte în zona-nucleu studiată, a agriculturii stătătoare este un argument etnografic de teritorializare a unei ocupaţii străvechi şi complexe în condiţiile materiale de viaţă economică multiseculară, proprie muntelui.

[25] Fişă tematică. Arhiva Institutului de etnografie şi folclor. Mehedinţi.
[26] Fişă tematică. Arhiva Institutului de etnografie şi folclor. Ţara Loviştei.

https://biblioteca-digitala.ro

L'AGRICULTURE DANS LA RÉGION MONTAGNEUSE, À L'OUEST DES CARPATES MÉRIDIONALES

Les recherches actuelles sur l'agriculture dans les régions de montagne viennent compléter d'autres, plus anciennes, effectuées dans les régions de plaine, afin que, partant de la situation réelle, on puisse acquérir une vue d'ensemble nouvelle sur la structure et la fonction socio-culturelles de l'agriculture chez les Roumains, pendant la période féodale et préféodale.

La présentation de l'agriculture dans la région montagneuse d'une zone ethnographique jusqu'à présent peu étudiée—les Carpates méridionales d'entre les rivières d'Olt, de Mureş et le Danube — poursuit plusieurs objectifs dont voici les plus importants : la mise en valeur des recherches antérieures sur l'agriculture chez les Roumains pour mieux faire saisir les références spéciales à la zone considérée ; la présentation des deux formes de l'agriculture dans la région montagneuse : « l'agriculture itinérante » et « l'agriculture sédentaire » ; l'analyse des sous-formes de l'agriculture sédentaire dans la région montagneuse et l'énonciation de quelques conclusions partielles.

Dans l'exposition des relicts ethnographiques et de réminiscences folkloriques sur l'agriculture dans la région montagneuse, l'auteur a pris en considération le développement de ses formes et de leurs variantes, de la technique du labourage spécial et de la terminologie spécifique.

L'étude ainsi conçue met en évidence l'importance de la connaissance de l'agriculture dans la région montagneuse, avec ses formes et sous-formes, pour l'étude de la culture populaire traditionnelle roumaine et, partant, pour celle de la continuité de certaines formes de la culture agraire locale jusqu'à nos jours.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

UN MOMENT IMPORTANT AL ACTIVITĂȚII FOLCLORISTICE ÎN TRANSILVANIA: REVISTA "COMOARA SATELOR" DE LA BLAJ

RADU NICULESCU

La Blaj a apărut, între ianuarie 1923 și noiembrie-decembrie 1927, revista lunară de folclor „Comoara satelor" *.

Pe de o parte, apariția unei atare publicații, anume la Blaj, a corespuns dezvoltării unei tradiții. Editorii revistei se recunoșteau[1] emulii unor venerabili înaintași — Samuil Micu Clain, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu, Timotei Cipariu, Ioan Micu Moldovan — care ilustraseră mai bine de un veac trecuta glorie a Blajului ca principal centru de cultură românească în Transilvania.

Pe de altă parte, „C. s." s-a născut și a subzistat grație unor împrejurări imediate și, în primul rînd, datorită activității tenace a inițiatorului ei, Traian Gherman[2].

Deși folclor — între altele — publicaseră „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna", mai cu seamă „Familia" și „Șezătoarea" de la Oradea, precum și o serie de alte cotidiane și săptămînale cu caracter politic, cultural

---

* Prețioase informații privind activitatea revistei „Comoara satelor" a avut amabilitatea să ne comunice prof. Ileana Bozac (născută Gherman), căreia și pe această cale îi aducem mulțumirile noastre.

[1] Al. Lupeanu-Melin, *Folcloriștii Blajului*, „Comoara satelor", III, nr. 1, p. 1—5.

[2] Născut la 20 septembrie 1879 la Corpadea, Cluj. Absolvă în 1899 liceul din Blaj. Urmează cursurile Facultății de științe a Universității din Budapesta. Este numit în 1907 profesor de matematică și fizică la Blaj, iar în 1919 director al liceului de fete din același oraș. În 1930 se mută la Cluj ca profesor la liceul „Gh. Barițiu". Temporar ocupă, pînă în 1940 cînd este pensionat, diverse funcții superioare în ierarhia didactică. Încetează din viață la Cluj, la 28 februarie 1961. Bibliografie folcloristică: 1) Contribuții în „Comoara satelor"; 2) *Meteorologie populară*, Blaj, 1928; 3) *O nuntă țărănească la granița de vest*, extras din „Afirmarea", Satu-Mare, IV (1936), nr. 6—8; 4) *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor din Ardeal*, în „Anuarul Arhivei de folclor", Cluj, V (1939); 5) *„Însemnare" despre strigoi într-un manuscris de fizică experimentală din anul 1848*, în „Transilvania", Sibiu, LXX (1944), nr. 8—9 (date extrase din autobiografia folcloristului redactată în anul 1959. Arhiva personală Adrian Fochi). Deși redactată de mîna lui Gherman, această bibliografie este totuși incompletă, probabil *selectivă* (este omis, de pildă, materialul *Jocurile copiilor* publicat în „Satul și școala", VIII (1938), p. 114—116). De la Tr. Gherman a rămas un bogat și prețios fond de manuscrise folcloristice inedite, cf. D. Pop, *O bogată moștenire științifică*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai", series philologia, fasc. 2, VII (1962), p. 83 — 85.

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 101—117, București, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

etc.[3], „C. s." este primul și, în genul ei — ca organ de incontestabil prestigiu al folcloristicii amatoare —, ultimul[4] periodic *de folclor* care apare în Transilvania.

Revista era patronată formal de un comitet de 8 persoane[5] (numite inițial „colaboratori", ulterior[6] „întemeietori" ai revistei), în majoritate membri ai corpului didactic blăjean. Practic, „C. s." a fost însă redactată și în bună măsură scrisă de Traian Gherman — „director-editor" al revistei —, cu asistența colegială a lui Al. Lupeanu, profesor secundar și director al Bibliotecii centrale din Blaj.

Programul revistei, expus în articolul redacțional inaugural scris probabil de Gherman, era simplu. Deoarece — se arăta în articol — „pentru cunoașterea unui popor izvorul cel mai prețios ni-l dă folclorul și etnografia, [. . .] ținta noastră e adunarea folclorului românesc ca material de utilizat pe seama celor ce vor scrie istoria neamului și de a mîntui de la pieire această comoară națională"[7]. Menirea revistei era deci de a publica material folcloric, folclor brut. Acesta va și fi efectiv conținutul fundamental al activității „C. s.". Cît privește proiectata publicare de material etnografic — „gîndul nostru e să lărgim cadrele revistei și pe seama etno-

---

[3] Cf. pentru problema publicării de folclor în secolul trecut și la începutul secolului nostru în periodice din Transilvania, I. Mărcuș, *Preocupările folklorice ale teologilor sibieni în anii 1871—1907*, în „Anuarul Arhivei de folklor", VI (1942), p. 101—122; Ion Breazu, *Folclorul revistelor „Familia" și „Șezătoarea"*, Sibiu, 1945; Gh. Vrabie, *Folclorul la „Tribuna" din Sibiu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", VI (1957), nr. 1—2, p. 225—269; D. Pop, *Începutul de activitate folcloristică în nordul Transilvaniei: ziarul „Gulinul" de la Baia Mare*, în „Revista de folclor", III (1958), nr. 3; O. Papadima, *Aspecte folclorice din „Foaia Poporului"*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", X (1961), nr. 4, p. 661—702; din nou D. Pop, *Folclorul literar al „Tribunei"*, în volumul colectiv *Studii de istorie literară și folclor*, București, Edit. Academiei, 1964, p. 107—162 etc.

Este important de observat în legătură cu această chestiune că *publicarea* (și în prealabil culegerea), abundentă, de folclor în Transilvania înainte de 1918 — *anume* în ziare și reviste de mare tiraj (în epocă) — era evident cu mult mai mult decît o simplă operație umanistică: era un gest cu sens *politic*, urmărind cultivarea conștiinței naționale, consolidarea în opinia publică românească a sentimentului autonomiei și demnității culturale.

Pentru problematica de ansamblu a presei transilvănene în această perioadă, vezi I. Breazu, *Presa Transilvaniei*, în volumul *Literatura Transilvaniei*, București, Casa Școalelor, 1944, p. 113—123.

[4] Apariții efemere, deși nu lipsite de interes, ca de pildă „Vlăstarul" („Vlăstarul cîmpiei" ulterior) care a apărut între 1932 și 1934 la Cojocna — Cluj (12 apariții, din care primele 6 numere șapirografiate) sau reviste școlare cu o apariție relativ îndelungată subintitulate „reviste de literatură, știință și folklore" — precum „Scînteia", revista liceului din Gherla, 1924—1939 —, dar care publicau *cu totul sporadic* material folcloric, nu au putut reprezenta o reală modalitate de complinire sau perpetuare a activității „C.s.". În această ordine de idei, subliniem că facem deliberat abstracție de „Anuarul Arhivei de folklor", publicație anuală condusă de Ion Mușlea, care — începînd din 1932 — apare la Cluj sub egida Academiei Române. „Anuarul Arhivei de folklor" (1932—1945), periodic de ținută științifică, a fost de fapt o publicație *centrală*, de interes național, apariția sa la Cluj necomportînd în nici un fel limitarea provincială a cîmpului operativ.

[5] Tr. Gherman, Al. Lupeanu, Iuliu Maior, I. Pop-Cîmpeanu, I. Pop-Zăicani, I. Moldovan, Laurean Moldovan, Șt. Pop.

[6] Începînd cu II, nr. 4.

[7] *Către cetitori*, I, nr. 1, p. 1—2. Ideea (folclorul — document istoric și etnopsihologic) nu este nouă. Justă în esență, enunțată la noi — printre primii — cu eleganță și vigoare de Bălcescu (cf. *Cuvînt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor*, în „Magazin istoric pentru Dacia", I (1845), p. 3), ea a fost totuși, în măsura în care a putut masca caracterul de *fenomen de artă* al folclorului, un factor de îngustare a percepției. Din fericire, o atare implicație nu grevează însă activitatea „C.s.".

https://biblioteca-digitala.ro

grafiei", scria Tr. Gherman în martie 1923 — , ea nu va depăşi cu mult stadiul de deziderat.

În virtutea programului, profilul revistei se va constitui după un tipar asemănător celui consacrat de „Şezătoarea" de la Fălticeni, care prin vîrstă, ţinută şi adecvare la scop se impunea firesc ca model. Ceea ce nu înseamnă însă, în absolut vorbind, adoptarea formulei optime. La rîndu-i reproducînd — parţial şi, din pricina împrejurărilor vitrege, nu întotdeauna la nivel echivalent — modelul unor mai vechi, şi de autoritate la sfîrşitul secolului trecut, periodice străine de folclor („Mélusine", „Revue des traditions populaires"), „Şezătoarea" ilustra grăitor stadiul diletant — ca şi faza de tranziţie către rigoarea ştiinţifică — al preocupărilor folcloristice. Această servitute era implicată de chiar natura colaborărilor şi de formaţia colaboratorilor revistei. Aşadar, a împinge mai departe critica ar însemna a întreprinde procesul al însăşi folcloristicii amatoare. Or, în condiţiile date, cu limite şi lacune ineluctabile, această mişcare culturală a adus informării de specialitate servicii pe care, în epocă, nici o instituţie academică nu ar fi fost în măsură să şi le asume. A condamna folcloristica amatorilor echivalează deci nu numai cu a dovedi lipsă de simţ istoric, dar şi cu a ignora meritele definitive, mereu actuale, pe care aceasta şi le-a cîştigat faţă de cultura naţională[8].

Este de la sine înţeles că revista trăia, în principiu, pe baza unui sistem de abonamente. Dar, judecînd după conţinutul rubricii de corespondenţă a revistei, acesta a funcţionat, de la început, defectuos. Astfel, în numărul 2 pe anul I, redacţia adresează o scrisoare deschisă unui cititor căruia i se mulţumeşte că şi-a *achitat* abonamentul. Repetate apeluri[9] cer stăruitor celor cărora li se trimisese revista să-şi plătească abonamentele.

Creşterea dificultăţilor determină conducerea revistei să-şi intensifice insistenţele. În numărul pe ianuarie, anul II de apariţie, redacţia insera (p. 12), de pildă, acest text: „Greutăţile cu care luptăm sînt cunoscute cetitorilor iar ajutor material din afară, nici oficial, nici neoficial, nu avem de la nimeni. Fiind singura revistă de folclor din Ardeal credem că munca noastră va afla dreapta răsplătire din partea sufletelor înţelegătoare".

Situaţia financiară a publicaţiei se înrăutăţeşte. Revista începe să se sufoce. Numărul 1-2 pe anul V publică (p. 24) următorul răspuns la o probabilă scrisoare a lui G. T. Kirileanu: „Am fi deosebit de fericiţi dacă

---

[8] În acest sens, bunăoară revendicarea formulată de Ovid Densusianu într-o faimoasă lecţie inaugurală din 1909 — „Epoca de culegere cu grămada, fără sistem, fără orientare, fără pregătire ştiinţifică trebuie să se încheie" (*Folklorul. Cum trebuie înţeles*, ed. a II-a, Bucureşti, 1937, p. 24—25) — se cuvine înţeleasă ca ţintind *monopolul* amatorismului în dauna spiritului ştiinţific („diletantismul a tronat netulburat pînă acum etc."), nu ca negare a culegerii şi investigaţiei amatoare *în sine*. Aceasta, deoarece — în largă măsură spontană, în ultimă instanţă *incoercibilă* — folcloristica amatoare a putut aduce — şi a adus —, paralel cu cercetarea universitară etc., un considerabil sprijin auxiliar, documentar, studiului ştiinţific. Şi totuşi, tendinţa către excese de severitate faţă de folcloristica amatoare rămîne *o realitate*. Ea derivă — avem temei să o credem — şi din complexul de inferioritate, în faţa altor discipline, la care cercetătorul de folclor — conştient de măsura în care e debitor contribuţiei amatoare — este predispus. Bănuim că aceste complicaţii teoretice şi morale ar diminua dacă în ochii tuturor s-ar impune evidenţa faptului că amatorismul fertil nu este apanajul exclusiv al folcloristicii: *mutatis mutandis*, astronomul ori naturalistul amator, de pildă, deşi în afara cîmpului ştiinţei propriu-zise, au putut face — şi au făcut efectiv — importante cercetări şi importante descoperiri.

[9] I, nr. 1 şi nr. 2, II, nr. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

intervenţia Dvs. ar avea rezultatul dorit, căci în situaţia dată abia mai putem mişca ceva". Este limpede că textul se referă la demersuri pe care Kirileanu[10], care ocupa un important post oficial la Bucureşti, le va fi făcut pentru a ajuta revista. Nu cunoaştem sensul şi nici urmările intervenţiei lui Kirileanu, dar este improbabil ca aceasta să fi avut efectul scontat, deoarece în numărul următor (p. 56) se lansează către cititori un nou apel : „Revista noastră apare după o mare întîrziere provenită nu din vina noastră. Cu abonenţi puţini şi plătitori şi mai puţini, şi în schimb cu mari cheltuieli de tipar, nu e uşor lucru să ieşi la izbîndă. A tipări o revistă de folclor, azi mai ales, e o jertfă. Nu o spunem numai noi, dovadă e soarta tuturor revistelor noastre de folclor. Aducem bucuros atîta jertfă cîtă mai putem cu nădejdea că cititorii noştri îşi vor şti face datoria şi ne vor da tot sprijinul pe care-l cerem : plătirea abonamentului".

Începînd cu nr. 3-4 pe anul V, „C. s." apare neregulat. De pe frontispiciu numele lunii de apariţie este suprimat. În sfîrşit, o dată cu nr. 9-10, „C. s." îşi încetează brusc şi pentru totdeauna apariţia.

Indicii activităţii anuale a revistei exprimă limpede descreşterea vitalităţii acesteia, proces pe care consecvenţa cu care redacţia a reuşit pînă la capăt să publice cele 10 numere convenţionale pe an — de la bun început statornicite[11] — nu reuşeşte să-l escamoteze.

Astfel, în primul an, „C. s." are 9 apariţii — 8 numere simple + 1 număr dublu — însumînd 164 p. ;

în al II-lea, 7 apariţii — 4 numere simple + 3 numere duble — însumînd 144 p. ;

în anul al III-lea şi al IV-lea, cîte 7 apariţii — 4 numere simple + 3 duble — a 136 p. fiecare ;

în anul al V-lea, numai 5 apariţii — *toate* numere duble —, totalizînd doar 120 p.

De asemenea, începînd cu nr. 7-8, anul II, în apariţiile duble nu se mai respectă standardul de 16 p./număr stabilit tacit de primele 16 numere ale revistei, o serie de apariţii duble[12] practică formula 12 + 12 p., iar ultimul număr al „C. s.", 9-10, anul V, apariţia cea mai anemică, recurge la compoziţia 8 + 8.

Oricum, este cert că sursa greutăţilor şi necazurilor, precum şi cauzele care au determinat dispariţia revistei au fost — ca şi în cazul altor publicaţii de folclor comtemporane[13] — de natură financiară. Astfel, deşi întreaga muncă organizatorică legată de editarea revistei — începînd cu operaţiile redacţionale şi sfîrşind cu expediţia — era săvîrşită în casa familiei Gherman şi de către *membrii familiei*, deşi — se înţelege — colaboratorii nu erau plătiţi, deşi conducătorul revistei sacrifica cu abnegaţie acesteia o însemnată parte a salariului său de profesor, cheltuielile pentru hîrtie şi tipar ridicau datoriile lui Tr. Gherman, în momentul dispariţiei „C. s.", la

[10] G. T. Kirileanu a fost, de altfel, campionul notoriu a numeroase publicaţii de cultură populară a căror cauză a pledat-o dezinteresat — cf. Aug. Z. N. Pop, *G. T. Kirileanu la 85 de ani*, în „Revista de folclor", II (1957), nr. 3, p. 102.

[11] Din principiu organizatoric, „C.s." nu apărea în iulie şi august.

[12] II, nr. 7—8 şi 9—10 ; III, nr. 1, 2, 7—8, 9—10 ; IV, nr. 5—6, 7—8, 9—10 şi V, nr. 1—2, 7—8.

[13] Cf. Artur Gorovei, *„Şezătoarea", povestea unei reviste de folklor*, în „Anuarul Arhivei de folklor", Cluj, 1 (1932), p. 21, 24, 25, 27, 30 passim.

https://biblioteca-digitala.ro

74 000 lei (valuta 1927). Între altele, la înrăutăţirea situaţiei „C. s." a contribuit şi retragerea, începînd cu anul IV de apariţie, de Ministerul Instrucţiunii, a subvenţiei lunare de 1 000 lei pînă atunci acordate. Două tentative ulterioare ale lui Gherman de a relua publicarea „C. s." nu vor izbuti[14].

Practic, revista nu a suferit niciodată de pe urma lipsei de corespondenţi. Numărul uneori excesiv al acestora obliga redacţia să respingă sau să amîne oferte de colaborare[15]. De asemenea, abundenţa de material şi capacitatea de cuprindere redusă a revistei i-au determinat pe redactori să stabilească ca principiu publicarea numai a materialului *inedit*[16], adică a ccea ce nu se mai publicase *în speţă* (deci identic) sau în variante asemănătoare, în alte colecţii ori reviste. Informaţia lacunară a redactorilor a relativat însă aplicarea practică a principiului preconizat. Iată o întîmplare grăitoare. Într-o notă semnată Al. Lupeanu, salutîndu-se publicarea unei variante a baladei *Delea Dămian*, se mărturiseşte : „[. . .] nu avem ştire să se fi publicat în vreo colecţie o baladă cu subiect asemănător"[17], deşi *Delea Dămian* fusese publicată în cel puţin trei colecţii încă înainte de 1900[18], între care şi în culegerea Avram Corcea pe care colaboratorii revistei o citează în contribuţii publicate în chiar „C. s."[19]. Amintim în treacăt că Al. Lupeanu, asumîndu-şi iniţiativa meritorie de a publica pentru prima oară parte din cîntecele şi strigăturile culese în deceniul al patrulea al veacului trecut de Nicolae Pauleti[20] — cronologic, *prima* amplă culegere românească de poezie populară autentică —, a elaborat o cu totul insuficientă ediţie a acestora[21].

Dacă adăugăm lacunelor amintite — la drept vorbind, greu de evitat de un amator — unele tendinţe obiectivist-tehniciste, un consecvent „ruralism"[22], o anume pruderie ce sugerează excese de cenzură în selectarea materialelor[23] — o notă dezaprobă, spre pildă, publicarea în colecţia de folclor maramureşean a lui Ion Bîrlea a unei variante a cîntecului epic *Ana Ardeleana*, socotit impudic[24] —, precum şi o serie de neglijenţe de ordin principial sau redacţional, avem un tablou în linii generale complet al lipsurilor revistei, scuzabile dacă ţinem sema de împrejurări.

În cinci ani de apariţie, „C. s." a publicat materiale trimise de 66 de corespondenţi *din toată ţara*. Dacă aproape jumătate din aceştia — 30 —

---

[14] Cf. D. Pop, *O bogată moştenire* ...

[15] Cf. II, nr. 4, p. 64.

[16] Cf. II, nr. 1, p. 16 etc.

[17] I, nr. 2, p. 31.

[18] D. Vulpian, *Poesia populară pusă în musică*, Bucureşti, 1886; Gh. Cătană, *Balade populare*, Bucureşti, 1895; Avram Corcea, *Balade poporale*, Caransebeş, 1899, precum şi I. Popovici, *Poesii populare române*, Bucureşti, 1909; N. Păsculescu, *Literatura populară*, Bucureşti, 1909 etc. Cf. Al. Amzulescu, *Balade populare româneşti*, Bucureşti, E.P.L., 1964, vol. I, p. 115.

[19] I, nr. 9, p. 142.

[20] *De pe Secaş. Cintece şi strigături româneşti de cari cintă fetele şi strigă feciorii la joc, culese de N. Pauletti dinRoşia, in anul 1838. Dată la tipar de Al. Lupeanu-Melin*, Blaj, 1927.

[21] Cf. I. Muşlea, *Cintări şi strigături româneşti de cari cintă fetele şi feciorii jucind, scrise de N. Pauleti in Roşia, in anul 1838*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1962, p. 20.

[22] A considera folclorul ca domeniu exclusiv ţărănesc ţinea de fapt, pe atunci, de optica majorităţii cercetătorilor culturii populare. Cf. pentru acest aspect V. Adăscăliţei, *Însemnări despre revista „Şezătoarea"*, în „Iaşul Literar", XIII (1962), nr. 3, p. 71—72.

[23] Revista publică totuşi, din cînd în cînd, şi texte îndrăzneţe sub raportul amintit (cf. de ex. *Bogdăşii ţărăneşti*, III, nr. 2—3, p. 22 etc.).

[24] Cf. III, nr. 7—8, p. 111.

https://biblioteca-digitala.ro

nu apar decît *o* singură dată în sumare, un grup de 15-16 formează nucleul relativ permanent de colaboratori, care furnizează contribuţia cantitativ cea mai însemnată. În frunte se află Gherman cu 70 contribuţii în toate domeniile abordate de revistă, îi urmează Al. Viciu cu 20, Al. Lupeanu cu 19, P. Hossu-Longin cu 17, S. Russu-Cîmpeanu cu 13, dr. I. Bianu şi G. Bichigean cu cîte 12 contribuţii, A. Borsianu, Şt. Pop, I. Pintea, I. Pop-Cîmpeanu, N. I. Dumitrescu-Bistriţa, L. Costin, T. Mureşan, I. Pop-Zăicani, Şt. Tuţescu[25], cu un număr de contribuţii între 10 şi 6 fiecare.

În mare, colaboratorii erau fie membri ai „intelighenţiei" săteşti, fie profesori — în oraşe — dispunînd în clasele lor de elevi originari de la ţară. Acestor două categorii li se şi adresase de fapt, nominal, încă de la început[26], redacţia în căutare de corespondenţi.

Care este bilanţul activităţii revistei?

În cele 35 de numere — simple şi duble — apărute, totalizînd 560 pagini, „C. s." a publicat 3 559 informaţii de folclor[27] şi lexicografie[28]. Redacţia nu a manifestat niciodată parţialitate regionalizantă : 375 informaţii inedite provin din Moldova, Muntenia şi Oltenia. Totuşi, dacă adăugăm acestora cele 272 informaţii provenind din toate provinciile, luate din publicaţii, şi raportăm suma la total, reiese că aproximativ 80% din informaţiile *inedite* publicate se referă la Transilvania[29], Maramureş, Crişana, Banat.

§. Un număr de 1 884 informaţii cuprinse în 157 pagini, adică *mai mult de jumătate* din totalul informaţiiior publicate de revistă şi aproximativ

---

[25] Majoritatea acestora sînt persoane cu substanţială activitate culturală. Reamintim că, în ceea ce îi priveşte, folcloriştii olteni Şt. Tuţescu şi N. I. Dumitrescu-Bistriţa au fost nu numai culegători harnici, dar şi directori de reviste de folclor: primul a publicat „Ghiluşul" (din 1912), iar al doilea „Izvoraşul", între 1919 şi 1940. Lucian Costin, întreprinzător folclorist bănăţean, a publicat numeroase colecţii şi „studii" (*Balade*, Timişoara, 1927; *Snoave*, Timişoara, 1928; *Basme, istorioare, strigături*, Craiova, f.d.; *Studii asupra folclorului bănăţean*, Timişoara, 1930 etc.). Alexiu Viciu a publicat atît folclor — în primul rînd *Colinde din Ardeal*, Bucureşti, 1914, volum de valoare antologică —, cît şi lucrări de caracter lingvistic (*Limba română poporană şi dialectul sicilian*, Blaj, 1904 etc.). S. Russu a cules în special din regiunea sa natală, zona Reghinului; pe lîngă colaborări la diferite periodice, a publicat volumele *Scinteiuţe*, Reghin, 1923; *Descîntece, farmece şi leacuri*, Gherla, 1926 — în colab. cu A. Borsianu —, *Poveşti ardeleneşti*, Gherla, 1928 etc. Culegători activi au fost şi A. Borsianu (*Folclor din Ardeal*, Gherla, 1928; *Flori de nalbă*, Gherla, 1928 etc.), G. Bichigean (*Sărbătorile băbeşti*, Lugoj, 1926; *Bocete şi descîntece din ţinutul Năsăudului*, Bistriţa, 1936 — în colab. — etc.). Din păcate, o tristă faimă şi-a creat Pompei Hossu-Longin prin elaborarea de contrafaceri, deşi parte din materialele publicate de el rămîn totuşi folosibile. Atragem atenţia că I. Bianu nu este academicianul filolog, ci un omonim, avocat — pare-se din Blaj —, doctor „in jure".

[26] Cf. I, nr. 1, p. 3. Redacţia recomandă culegerea de zicători, ghicitori, frînturi de limbă, înginări ale copilului de către mamă, rugăciuni scurte ce învaţă mamele pe copii, recitări de copii — la lună nouă, ploaie, melc etc. —, jocuri de copii, cîntece de seceriş, colinde şi mulţămite, descrieri de ceremonii şi rituale — nuntă, înmormîntare —, tradiţii şi legende, poveşti la sfărîmat cucuruz, descîntece, farmacopee populară, superstiţii calendaristice — ce e bine să faci şi ce nu într-o zi anume —, păcăleli, snoave; de asemenea „să se descrie cum se sapă cucuruzul", cum se seceră, coseşte, îmblăteşte, cum se înseamnă mieii, cum se împreună şi cum se mulg oile, cum se face caşul etc. Aceste recomandări aruncă lumină asupra conţinutului conceptului de folclor promovat de revistă.

[27] *Prin informaţie* înţelegem orice piesă autonomă (basm, ghicitoare, datină etc.) constituind o *unitate*.

[28] În conţinutul conceptului de folclor al revistei intră şi dialectologia. Implicare comună în epocă: un Hoffmann-Kayer bunăoară introduce în bibliografia sa folclorică generală (anuală), pe care o publică începînd din 1927 la Basel, un capitol XIX în care, sub specia „limbajului popular", prenumără explicit şi dialectologia.

[29] „Transilvania", în sens restrîns, cf. *Din istoria Transilvaniei*, Bucureşti, Edit. Academiei, ed. I, 1960, vol. I, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

o treime din numărul total al paginilor, sînt consacrate *Meteorologiei populare*, redactată de Tr. Gherman. *Meteorologia* este elaborată în genere cu rigoare (se menţionează de obicei originea informaţiilor şi numele informatorului). Totuşi spiritul şi tehnica lucrărilor de acelaşi gen ale lui S. Fl. Marian se mai fac episodic simţite : materialul informativ — imens şi deosebit de valoros — nu este dispus pe un sistem absolut consecvent de coordonate spaţio-temporale, se fac uneori generalizări nedocumentate, iar unei prezentări riguros sistematice i se preferă o expunere literaturizantă. Din total, 35 informaţii inedite provin de dincolo de Carpaţi, iar 269 informaţii sînt preluate din periodice şi colecţii publicate[30]. Aşadar, informaţiile inedite din Transilvania — 1 540 la număr — reprezintă mai mult de 5/6 din totalul datelor informative ale *Meteorologiei* ; informarea — pentru autor — firesc mai lesnicioasă în domeniul transilvănean şi, în acelaşi timp, atenţia mai mare judicios acordată Transilvaniei ca teritoriu lipsit de sinteze folcloristice justifică faptul[31]. Deşi nu este o monografie completă nici sub aspectul economiei problemei, nici sub aspect etnogeografic, *Meteorologia* rămîne o lucrare fundamentală prin temeinica tratare a unor capitole : „Prognosticurile" meteorologice, „Norii . . .", „Ploaia . . ." etc.

§. Dintre genuri, cel mai bine reprezentate sînt *cîntecele* şi *strigăturile* : 289 exemplare pe 64 pagini. Din acestea numai 18 piese sînt menţionate „cîntece" şi 15 „strigături", restul — 256 texte — poartă titlul generic de „poesii", consecinţă a indiferenţei relative—mai mult a colaboratorilor, mai puţin a redacţiei — pentru *funcţia* textului liric. Majoritatea textelor sînt variante ale repertoriului curent — relativ stabil pe spaţiul istoric limitat — în special al Transilvaniei, Maramureşului, Bihorului, Banatului. Întîlnim totuşi şi piese mai puţin frecvente, remarcabile prin pregnanţă şi nuanţare :

Vai bădiţă ce-ai făcut?
Multă dragoste-ai pierdut.
Mai bin' n-ai fi fost pe lume
Să nu-ţi fi ştiut de nume.
Te-am iubit ca pe-un voinic
Şi te-am prins om de nimic [32],

---

[30] În total, 40 de colecţii, studii, titluri periodice etc.

[31] Republicînd în 1928 studiul în volum — *Meteorologie populară* (*observări, credinţe, obiceiuri*), Blaj —, în prefaţă, Tr. Gherman va arăta de altfel explicit : „Aproape în întregime, [datele] sînt culese numai din Ardeal, Banat, Crişana şi Maramureş şi foarte puţine din celelalte părţi locuite de români". Precizînd, „lucrarea aşa cum se înfăţişează a fost terminată încă în iarna anului 1914 ; războiul [. . .] m-a împiedicat a o tipări la timp", Gherman va adăuga : „la culegerea acestor observări, datini şi credinţe, mi-au dat un preţios ajutor preoţi, învăţători şi *mai ales* [subl. ns. — *R. N.*] elevii şcolilor din Blaj [. . .]. Lor le închin aceste pagini căci în mare parte e opera şi vrednicia lor".

Volumul este dotat, în anexă, atît cu o listă a informatorilor, cît şi cu un inventar complet, zonal, al localităţilor din care au fost culese informaţiile, inventar care trasează — întru uşurarea consultării şi totodată a *evaluării* lucrării — harta virtuală a bazei informative de care a dispus autorul.

Atunci cînd există sinteze privitoare la o anume problemă redactate dincolo de Carpaţi, Gherman se mărgineşte să aducă, cu lealitate, lucrării existente completări referitoare la Transilvania (cf. „Zilele babelor", IV, nr. 2, p. 26 etc.).

[32] I, nr. 1, p. 14—15.

https://biblioteca-digitala.ro

sau texte cordial ironice ca această — probabilă (în pagină nu se specifică *funcția*) — strigătură :

Al meu bărbat nu-i bărbat
Că-i înger din ceriu picat,
Cîte-aude, cîte vede
Nice una nu le crede;
Cîte-i spun cu gura mea
Tăte crede că-s așa [33].

Urmărindu-se fidelitatea reproducerii, se folosesc uneori notații fonetice ad-hoc :

Colo-n *ghial*, măi după *ghial*,
Ieste-on dalb *ghie* păcurar,
Tăt zîcia cu fluera,
Tăte *uăile* giiuca etc. [34].

§. Deși în număr mai mic decît „poesiile" — numai 210 — , *credințele*, *datinele*, *obiceiurile* acoperă 74 pagini, spațiul cel mai mare după *Meteorologie*. Se notează îndeobște satul și — în ciuda recomandărilor redacției — numai rareori numele informatorului. Nu se dau informații cu privire la dinamica și în genere sociologia credințelor și obiceiurilor[35]. Cu alte cuvinte, *nu* se precizează de către *cine* — vîrstă, sex, categorie socială, ocupație, nivel de cultură — se cultivă, în respectivele așezări, credințele și obiceiurile descrise. Totodată nu se menționează dacă *toată* colectivitatea sau numai o fracțiune a ei (și aceasta de ce structură : alcătuită din indivizi stingheri, ultimi păstrători ai tradiției, sau din grupuri compacte?) practică sau profesează aceste credințe și obiceiuri, după cum nu se dau informații nici în legătură cu *caracteristicile* așezărilor în chestiune : geograficește izolate sau nu, adunate sau împrăștiate etc. Observațiile noastre sînt, firește, mai mult de ordinul *constatării* și mai puțin de ordinul *reproșului* : a proceda în felul amintit era încă, în bună măsură, în spiritul epocii. Va fi meritul — mai tîrziu, către sfîrșitul deceniului al treilea și în deceniul următor — al școlii sociologice a lui D. Gusti de a ridica nivelul exigenței în această privință.

În ordinea descrescîndă a numărului de piese și a întinderii spațiului corespunzător ocupat, „C. s." publică apoi (citățm categoriile cele mai importante, invitînd în același timp cititorul să se adreseze — pentru o viziune integrală — bibliografiei critice a revistei, publicată de noi în anuarul „Limbă și literatură", nr. XIII, 1967) :

Ghicitori : 277 piese/26 pagini, unele — numeroase — inedite, altele banale, gen „curelușe unsă pe sub pămînt ascunsă = șarpele"[36], interesante

---

[33] III, nr. 1, p. 6.

[34] I, nr. 2, p. 26. Un gen similar de „notație fonetică" fusese aplicat pentru texte moldovenești, cu decenii înainte, de Mihail Canianu în ale sale *Poesii populare. Doine culese și publicate întocmai cum se zic*, Iași, 1888. Procedeul atrăsese atenția și fusese comentat.

[35] Într-o serie de cazuri — în articolele referitoare la botanica populară (I, nr. 1), la obiceiurile de Sîn Toader (II, nr. 3) și 9 martie (I, nr. 4) — nu se notează *unde* se practică obiceiurile.

[36] V, nr. 3—4, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

totuși în măsura în care pot lumina aspecte de circulație și frecvență. (De altfel, în principiu vorbind, pentru cercetarea științifică a folclorului fiecare variantă a unui tip dat este convențional echivalentă cu oricare altă variantă din serie (indiferent de gradul realizării artistice, de întindere etc.), cercetarea operînd în mod necesar nu numai asupra unei variante anume, ci și asupra *seriei* din care aceasta face parte, dat fiind că numai la nivelul seriei se pot urmări mecanica și sensul procesului folcloric, ponderea lui culturală în sînul colectivității. De prisos să mai insistăm asupra faptului că cercetarea va fi cu atît mai lesne de întreprins, iar concluziile vor fi cu atît mai sigure, cu cît numărul de variante considerate al seriei (seriilor) în discuție va fi mai mare.)

§. *Proverbe* și *zicători* : 58 piese/6 pagini, între care și acest pseudodistih ce sugerează o întreagă, implicită, filozofie a istoriei :

Care are — pradă,
Care n-are — rabdă [37].

§. *Descîntece* : 50 piese/55 pagini, din care doar 18, deci numai o treime, sînt lipsite de descrierea complementului gestual al recitării. Atenția acordată descîntecelor nu este legată de eventuale tendințe retrograde ale redacției, ci izvorăște dintr-o orientare specifică, de epocă, a interesului folcloristicii, determinată de dorința de a identifica — dată fiind stabilitatea remarcabilă a pieselor acestei specii — urme străvechi. Concomitet este posibil să fi acționat și exemplul formal al „Șezătorii", în care Artur Gorovei — redactorul —, pasionat de vrăji și descîntece, a publicat predilect atare producții. Atitudinea antiobscurantistă a redacției „C. s." este însă în orice caz incontestabilă. Ea apare lămurit, între altele, în recenzia[38] unei broșuri a folcloristului năsăudean G. Bichigean, în care acesta combătea practici superstițioase. Recenzia, înregistrînd lipsa de minuțiozitate în descrierea obiectului și deci interesul folcloristic și etnografic redus al cărții, aproba totuși faptul, arătînd că el este în măsură să favorizeze efectul educativ urmărit. Pe de altă parte, socotim util să atragem atenția asupra împrejurării că difuzarea prin abonamente, în circuit relativ închis, a revistei — majoritatea abonaților fiind intelectuali preocupați de folclor — făcea ca acțiunea potențial dăunătoare a propagării în masele neprevenite a unor practici magice să aibă șanse de realizare reduse.

§. *Folclorul copiilor* : 49 piese/13 pagini.

§. *Colinde, urări și mulțămite, cîntece de stea* : 29 piese [39] / 34 pagini. Se ignorează deosebirea dintre „colindă" — termen universal folosit în „C. s." — și „cîntec de stea". (Or, după cum se știe, în folclor „cîntecele de stea" — specie de origine extrafolclorică, produs al penei unor dieci versificatori, impus prin autoritatea bisericii — sînt de dată incomparabil mai recentă nu numai decît colindele profane, gen arhaic de extracție păgînă, dar chiar și decît cele religioase, care, deși inspirate de texte canonice

[37] V, nr. 3—4, p. 26.

[38] Cf. III, nr. 7—8, p. 109.

[39] O serie de colinde sînt republicate de două și trei ori *fără* menționarea corespunzătoare a faptului : II, nr. 1, p. 3, nr. 9—10, p. 139; II, nr. 2, p. 4, și IV, nr. 9—10, p. 119 etc.

https://biblioteca-digitala.ro

— şi, mai cu seamă, apocrife — , prin circulaţie şi prelucrare seculară de masă, au căpătat o viguroasă, netăgăduibilă, esenţă populară. Totodată, „cîntecul de stea" se deosebeşte de „colindă" prin particularităţi structurale, stilistice şi funcţionale marcate.) Fiind totuşi vorba, în definitiv, de pură publicare de material (nu este exclus ca la opţiunea terminologică — implicită — a redacţiei să fi contribuit şi faptul că în Transilvania numele generic cunoscut şi dat indistinct de mediile folclorice *ambelor* categorii este „colindă"), această lipsă de discernămînt apare ca fără deosebită gravitate. Mai păgubitoare este lipsa indicaţiilor funcţionale referitoare la interpretare : nu se precizează dacă piesele publicate se colindă, eventual, *numai* la anumite persoane şi *cui* (cioban, fată de măritat, frate şi soră etc.).

§. *Bocete* : 26 piese / 11 pagini.

§. *Balade* : 12 piese / 10 pagini. Reclamă specială atenţie o variantă (37 versuri) a *Meşterului Manole* — intitulată *Manea* — culeasă din Budatelec, Bistriţa[40]. Importanţa acestui text iese net din comun. El este *prima* variantă transilvăneană a *Meşterului Manole* — iar variantele din Transilvania sînt verigă esenţială în studiul difuzării, în primul rînd sub formă de text-cîntec, a motivului „jertfei zidirii" în Europa de sud-est — care apare într-o publicaţie de limbă română. Textul prezintă caracterele normale ale variantelor transcarpatice ale baladei : număr relativ redus de versuri, acţiune uniliniară, soţia sacrificată a meşterului — şi nu acesta — se află în centrul desfăşurării epice etc.[41]. Firesţe, redacţia revistei nu bănuia — nici un detaliu nu dovedeşte contrariul — însemnătatea (altminteri ignorată mult timp şi de specialişti) a publicării acestui text.

§. *Basme, snoave, anecdote* : 11 piese / 32 pagini. În „C. s.", proza — basmul îndeosebi — este în genere publicată cu o grijă manifestă pentru autenticitate. O mostră :

„O fost odată, demult tare, o muiere săracă cu şăpte prunci. Şăse dintre ei umblau la şcoală, iar o fătuţă, care era, stătea lîngă mă-sa, acasă. Odată, ice că pruncii slobozîţi de la şcoală dau de mă-sa care băga pita-n cuptor. Ei tăt o necăjesc să le deie coc. De la o vreme ice : Facă-vă Dumnezeu cioră ! !..." (*Mama cu Şăpte prunci*, „poveste din Albac"). Detaliile realiste — copiii la şcoală etc. — , specificul fonetic reprodus cu anume preocupare pentru fidelitate, ca şi lexicul, sintaxa, topica, elipsele, pauzele, într-un cuvînt gramatica şi stilul, aparţin evident oralităţii.

---

[40] Nouă dari, nouă zidari / Tătă noaptea ziduesc, / Ziduesc şi risipesc / Şi zău ei se povestesc, / Care nevast' a veni / Da zău ei c-or zidui. / Zidarii — acasă mere / La neveste le spune. / Numa' *Manea* cel bătrîn / El acasă nu s-o dus, / La nevastă nu i-o spus. / Ea dimineaţă s-o sculat / Şi prînzul că l-o gătat / Şi la *Manea* ş-o-alergat. / El cît loc că o văzut / Pus-o rug în calea ei / Doară ea s-a-mpiedica / Şi prînzu că l-a vărsa. / Ea nu s-o împiedecat, / Nice prînzu l-o vărsat / Şi la el ş-o-alergat / Şi la uşă ş-o strigat : /— Hai *Manule*, de-i prînzi. / — Mînce-ţi focul prînzu tău / Precum n-oi prînzi nici eu. / El de mînă o-a luat / Şi în zid că o băgat. / O zidui pînă-n briu. / Ea de-acolo ş-o strigat : / — Meri *Manule* pîn'acasă / S-adă copil mic încoace / Că ploile ş-or ploua, / Copilul că mi-or scălda ; / Păsările-or ciripi, / Copilul l-or adurmi ; / Vînturile ş-or sufla, / Copilul l-or legăna. Pentru acest text, ca şi pentru piesele citate în continuare, vezi bibliografia „C.s.".

[41] Cf. I. Taloş, *Balada Meşterului Manole şi variantele ei transilvănene*, în „Revista de folclor", VII (1961), nr. 1—2, p. 23 passim.

https://biblioteca-digitala.ro

Între anecdote se publică şi texte savuroase, ca această versificată *Surdă* :

— Bună ziua, Achimeasă !
— Culeg varză, jupineasă !
— Unde-i badea Ioachim ?
— Bune-s dacă le acrim !
— Surdă-i nana Achimaş ?
— Că bune-s şi cu rîntaş !

§. *Legende şi tradiţii* : 9 piese / 12 pagini.

§. *Cîntece de leagăn* : 8 piese / 3 pagini, între care şi un prea frumos text publicat de P. Hossu-Longin :

Doina din ce s-o făcut ?
Dintr-o gură de mic prunc.
L-o lăsat mă-sa durmind,
L-o găsit doina zicînd.

Din păcate însă, se pare că — după toate probabilităţile — ne aflăm în prezenţa unei *prelucrări*. Pornind probabil de la o piesă autentică, culegătorul a introdus în text, pentru efect, termenul „doină", care — cel puţin în accepţia şi forma implicată de contextul dat (a se compara acesta cu textul următor, autentic, cules dintr-o regiune imediat învecinată : „*Daina* mîndră şi *daina* / Şi iară *daina-daina*,/ Cine-o făcut pe mîndra / Nu mai facă-n vec alta", Cămîrzana-Negreşti, I. Muşlea, *Cercetări folclorice în Ţara Oaşului*, „Anuarul Arhivei de folklor", I, 1932, p. 164) —, după cum arată cercetările [42], *nu este atestat* în zona indicată de culegător (Tămăşeşti, Cehul Silvaniei).

§. *Folclor nupţial* : 4 piese / 10 pagini.

§. *Folclor versificat apocrif* (rugăciuni, cîntece patriotarde etc.) : numai 4 piese / 7 pagini.

§. *Cunună* (ritual de seceriş) : 3 piese / 15 pagini.

§. „*Povestiri din popor*" (speţă *sui generis* cu apartenenţă discutabilă — ca „povestire" ? — la folclor, lansată în epocă în special de împrejurarea că dialectologi-folclorişti de prestigiu culegeau, din imperativ lingvistic, şi texte lipsite de intenţie artistică) : 4 piese / 10 pagini, conţinînd amintiri ale informatorilor — persoane vîrstnice — în legătură cu evenimente din tinereţe. Toate aceste mărturii prezintă interes istoric, sociologic, etnografic. *Răscolitoare* este însă istorisirea [43] unei bătrîne din Baia, Făl-

[42] Cf. O. Papadima, *Consideraţii despre doină*, în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor", IX (1960), nr. 2, p. 309—31 . Cum se vede şi din exemplul citat, în Transilvania de nord-vest termenul „doină" apare ca interjecţie, cu valoare noţională scăzută (poate fi evident înlocuită cu — să zicem — „la, la, la" sau „tra, la, la"), şi în forma caracteristică *daina*.

[43] I. Feresnariu, *Ce povestesc bătrînii despre traiul de acum trei sferturi de veac. Lucruri vechi istorisite de bunica mea, Calinca Gh. Rădăşanu, în etate de 78 de ani, din com. Baia, jud. Fălticeni.* O istorisire cu elemente analoge, dar mai sumară şi mai puţin expresivă, *Vremea pe cînd românul îmbla cu două proţapuri la car*, din Hîrtoapele, Fălticeni, culeasă de un S. Mihăilescu, cf. în „Şezătoarea", I (1892), p. 155—156.

Pentru problema încadrării categoriale a acestei specii de relatări, vezi — spre pildă — opinia lui Max Lüthi, în *Märchen*, Stuttgart, 1962, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

ticeni, zugrăvind viaţa de iad a ţăranului şerb din Moldova nordică feudală în prima jumătate a sec. al XIX-lea, relatare ce ne apare ca document demn de relevat al istoriei noastre sociale. Informatoarea nu deosebeşte clar ceea ce ea însăşi a trăit şi văzut de ceea ce ştie din auzite :

„... Era băjenie în ţară, că umblau turcii şi tătarii [...] şi le luau bieţilor oameni şi cenuşa din vatră. Se făceau care cu cîte două proţaguri ; cînd i-apuca păgînii dintr-o parte, apucau în ceialaltă. La toată casa era prin tindă o hrubă pe sub talpă, de ieşau oamenii prin dosul casei, să nu-i vadă din drum.

Carte nu învăţau nici popii, că slujbele le învăţau aşa, pe de rost, şi pentru ori şi ce era răbuşul.

Pe cînd eram de vreo 10—12 ani, tot greu de trăit [...] Dintre gospodari numai care erau zăcelnici mai făceau cîte ceva pe lîngă casă, dacă-i mai încăpea vremea. Ceilalţi erau cu casele pe moşia boierească. Băieţii, cum se ridicau o leacă, îi lua la boieresc. D-aia nici părinţii nu le făcea izmene pînă li creştea mustiaţa ; cînd venea feciorul boieresc se puneau dimpotrivă : — D-apoi ce, am să-ţi dau plod ? Ce ştie aista ? Poate că nici izmene nu i-o făcut mă-sa !

Cînd îi lua la boieresc, de luni dimineaţa nu veneau acasă pînă sîmbătă seara, că noaptea îi încuiau prin staule. Şi vornic în sat cine credeţi că era ? Tot vatavul ori logăfătul boieresc ! Cînd scotea oamenii la boieresc, lua satul de la un capăt şi pe care nu-l găsea pornit îl lua la bătaie, şi-l lua bolnav, cu carul stricat, cu vita bolnavă, ori şi cum o fi fost. Nu scăpa nimeni de ei, decît dacă lua cărăruşa prin pădure şi s-aţinea la potică [...]

Cînd veneau vătăjeii după dări — se întîmpla de veneau de două-trei ori pe an —, umblau cu lăutari. Te băteau bine, apoi îţi puneau lăutarii să-ţi cînte, şi un stambol de făină trebuia să-l dai lăutarilor bocsiş (*sic*). Făceau cel mai mare rîs de munca omului. Vărsau putina cu borş, covata cu făină,[...] zestrea o răsturnau şi turnau apă peste ea şi jucau pe ea. Care nu avea cu ce plăti, îl ţinea cu tălpile goale în omăt ca la două-trei ceasuri, ori făceau fum de potloage şi-l legau cu picioarele de grindă şi cu capul în fum, ori îi puneau ouă răscoapte subsuori [44].

Era *butuc* şi la primărie şi la biserică. La primărie îi puneau pe cei ce n-aveau cu ce plăti şi la biserică puneau fetele cele mari care erau îngreunate ...".

---

[44] Ceea ce la un Nicolae Filimon (cf. *Ciocoi vechi şi noi*, ediţia G. Baiculescu, Craiova, Scrisul românesc, f.a., p. 137—139) poate părea cititorului incredul — în ciuda probelor istoriografice — stilizare romantică apare în relatarea acestei bătrîne informatoare ca document nemijlocit, *trăit* (şi comunicînd o experienţă aproximativ contemporană cu epoca la care se referă *Ciocoii*).

Zadarnic să mai insistăm asupra confirmărilor istoriografice. Ne mărginim la o singură menţiune, privitoare la Ţara Românească şi la o epocă numai cu puţin anterioară. Pomenind întîmplările domniei lui Constantin Hangerli (1797—1799), Dionisie Eclesiarhul scrie prin 1814—1818 : întru împlinirea poruncii lui vodă, „[...] slujbaşii (pentru a stoarce darea pusă pe vite — *n.n.*) închidea oameni şi muieri prin coşeri şi-i îneca cu fumuri de gunoi şi cu ardeiu i-afuma şi-i ţinea închişi zloa şi noaptea flămînzi, să dea bani, pe alţi-i lega cu mînile în dărăt şi cu spatele de garduri, şi-i bătea cu bicele, pre alţii legaţi-i băga cu picioarele goale în zăpadă gerească, aşa chinuia pe creştini, [...] că plîngea şi se văeta, şi săracele văduve ţipa de ger, dar nu era milostivire la varvarii de slujbaşi [...], şi că vrăşmaşii ucidea oamenii, încă peste Olt au şi omorît mumbaşirii turci pre mulţi ..." — *Cronograful Terei Rumâneşti de la 1764 pînă la 1815*, în A. Papiu Ilarian, *Tesaur de monumente istorice pentru România*, t. II, Bucureşti, 1863, p. 193.

https://biblioteca-digitala.ro

Publicarea acestui text marchează o anume orientare antisemănătoristă şi antipaseistă a revistei. Împrejurarea nu este chiar atît de banală. Fără a fi *cultivat*, în genere, un punct de vedere idilizant (ilustrat mai de grabă de periodicele de „cultură generală" destinate ţărănimii, gen „Albina" dintre cele două războaie), între altele deoarece — mai mult sau mai puţin lucizi — majoritatea aderenţilor îi erau intelectualii rurali aflători *aproape* de realităţile sociale, în folcloristica noastră din trecut, amatoare sau nu, anume tendinţe către idealizarea tabloului social *au existat*. Gorovei, de pildă, — într-o lucrare teoretică — proclama ca unică valabilă, cel puţin din punct de vedere folcloristic, starea ţăranului evlavios şi ca specific neaoşă concordia socială [45]. Atare tendinţe nu se fac simţite în „C. s.", o atestă implicit masa materialelor publicate şi o confirmă, explicit, această relatare.

§. *Texte muzicale* : 2 piese a 12, respectiv 13, măsuri. Costul ridicat al tipăririi caligramelor muzicale a împiedicat redacţia să publice în mod regulat, aşa cum proiectase, notaţii de muzică populară.

§. *Pluguşor* : un text / 2 pagini.

Toate piesele publicate în revistă sînt — în genere — însoţite de menţionarea numelui, a satului şi — inconsecvent — a vîrstei informatorului. De asemenea, la majoritatea pieselor — am arătat — se indică cînd este cazul fie acţiunea care însoţeşte recitarea (cîntarea) piesei respective, fie contextul ceremonial. De altfel, acest aparat critic a constituit de la început[46] obiectul unor recomandări din partea redacţiei. Se întîmplă totuşi ca indicaţiile să fie uneori vagi[47] sau să lipsească.

În intenţia revistei era să convertească pe culegători la notaţia fonetică. Aceştia erau îndemnaţi să „redea fidel, în graiul poporului" textele culese. Totodată, în nr. 4 pe anul I, Tr. Gherman reproducea indicaţiile lui Sextil Puşcariu privind semnele diacritice pentru marcarea înmuierii, cantităţii şi gradului de deschidere al sunetelor. Tentativa, dată fiind dificultatea practicării notării fonetice, a eşuat. În notaţie mai mult sau mai puţin fonetică revista a publicat doar 12 texte[48], dintre care 10 ca material demonstrativ.

§. Un număr de 393 *termeni dialectali* — fond ce poate fi şi azi consultat cu folos de dialectolog — , ocupînd 24 pagini, materializează preocupările lexicografice ale revistei.

§. Pe lîngă material propriu-zis, „C. s." publică pe 21 pagini şi (abstracţie făcînd de *Meteorologie*) 10 modeste studii, mai degrabă expuneri critice de material folcloric. Lui Al. Viciu îi aparţin 6 din acestea, unul tratînd fonetismul graiului din Cîmpia Transilvaniei, celelalte probleme

---

[45] „Sînt ţărani cari nu cred că există un Dumnezeu şi o viaţă viitoare, sînt ţărani răzvrătiţi contra sistemului nostru de guvernămînt, contra căruia se exprimă în mod crud, trivial. Ceea ce îmi vor mărturisi mie cînd voi sta la sfat cu ei este folclor? Tradiţia poporului nostru este credinţa în Dumnezeu, şi chestiunile de guvernămînt nu au existat, pentru el, nu l-au interesat [. . .] Ceea ce gîndeşte astăzi, ţăranul ateu, sau protestările răzvrătitului politic, sînt păreri individuale, nu sînt expresia tradiţiei unei colectivităţi. Nu sînt folclor". — A. Gorovei, *Noţiuni de folklor*, Bucureşti, [1933], p. 32.

[46] I, nr. 3, pp. 44—45.

[47] Cf. I, nr. 1, p. 6, nr. 4, p. 54, nr. 5, p. 78, nr. 6, p. 89, nr. 7—8, p. 112 şi 117; II, nr. 1, p. 6, nr. 5—6, p. 81; III, nr. 1, p. 9.

[48] Cf. I, nr. 2, p. 26 şi nr. 6, p. 81—85. Vezi şi nota 34.

https://biblioteca-digitala.ro

de folclor diverse : descrierea şi terminologia cimiliturii, prezenţa lui Jupiter în colinde româneşti, aspecte elementare ale „de ce-urilor" etc. Un mic studiu, semnat G. Todica, identifică asertoric în leul vînat în colinde pe leul balcano-carpatin de caverna pomenit de Herodot, iar în omul păros din descîntece pe aşa-zisul „homo speleus", în vreme ce un rezumat, nesemnat, expune consideraţiile lui Gh. Vîlsan — înfăţişate într-o conferinţă ulterior publicată — pe marginea landschaftului sugerat de basmele româneşti. Interes etnografic prezintă articolul lui Eft. Pandrea, *Împreunatul oilor*, referitor la socotirea tradiţională a cantităţilor de lapte în ajun de Sîn Georz, la Ceanul Deşert, Turda.

§. Un spaţiu întins — 56 pagini, 10% din volumul revistei — este ocupat de articole cu caracter general sau ocazional, de necroloage şi indicaţii metodologice; interesante sînt, îndeobşte, numai acestea din urmă.

§. În sfîrşit, 40 pagini ocupă recenziile, notele bibliografice, poşta redacţiei etc., rubrici al căror interes nu este totdeauna neglijabil. Între altele, critica bibliografică nu se mărgineşte la obişnuitele congratulări, ci procedează la observaţii metodologice utile (lui L. Costin, bunăoară, i se reproşează că a omis să descrie, în colecţia sa, operaţiile însoţitoare ale unor piese rituale[49]), totodată pe marginea publicaţiilor prezentate se schiţează anchete în rîndurile cititorului (de pildă, recenzia la un articol al lui I. A. Candrea se încheie cu recomandarea ca cititorii să urmărească prezenţa — nulă, cum au arătat de altfel cercetări întreprinse la nivel superior — *a scaloianului* în Transilvania[50]); chiar dacă sfaturile şi anchetele au rămas fără consecinţe — care să poată fi identificate *ca atare* —, nu se poate nega că asemenea iniţiative au fost în măsură să contribuie, cel puţin prin efect de insistenţă, la educarea folcloriştilor amatori cititori ai revistei. Tot în aceste pagini, „C. s." publică şi informaţii cu caracter cultural mai larg. Se fac de pildă, cu discernămînt ce onorează, aprecieri favorabile şi recomandări de lectură referitoare la lucrări de început ale unor tineri : Tudor Vianu, Lucian Blaga, Ion Marin Sadoveanu[51].

★

În linii generale, această expunere epuizează, fie şi numai sub raportul cantităţii, obiectul propus.

Cu toate acestea, este firesc ca cititorului ea să-i apară principial *incompletă* din pricina absenţei reperelor care să îngăduie estimări comparative şi — consecutiv — determinarea valorii relative a aspectelor activităţii revistei. Atît timp cît unui examen analog nu îi vor fi fost supuse şi celelalte periodice de folclor româneşti, semnificaţia datelor statistice produse de studiul nostru va rămîne, fatal, trunchiată.

Acest incident însă nu numai că nu este în măsură să compromită punctul nostru de vedere metodic (evident, *nu* acesta era locul — şi nici prilejul — de a elabora, doar pentru circumstanţierea „C. s.", trudnica statistică completă a periodicelor de folclor), dar, dimpotrivă, dă accent programatic cercetării noastre, o face îndemn — eventual călăuză —

[49] Cf. IV, nr. 2, p. 31.

[50] Cf. I, nr. 5, p. 80. Recomandări analoge se fac şi pentru obiceiul „silitului" (II, nr. 3, p. 38) etc.

[51] Cf. V, nr. 3—4, p. 52—53.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru efectuarea altor lucrări similare. Pe de altă parte, este inutil să mai întîrziem asupra demonstrării *necesității* sporului de atenție acordat de noi aspectelor *cantitative*: principalul rost și principala sarcină culturală a periodicelor amatoare a fost și a rămas efectiv publicarea de folclor *tale quale*, *tezaurizarea*.

Pentru a oferi totuși — asupra datelor înfățișate — o cît de modestă perspectivă comparativă, din *Indicele*[52] „Șezătorii", redactat și publicat de A. Gorovei după dispariția revistei, am dedus cîteva date — deși *Indexul*, alcătuit după alte criterii decît statistica noastră, a fost greu utilizabil — care să slujească comparării.

Astfel, spre pildă, cele 25 volume — apărute în răstimp de 37 ani (1892—1929) — ale „Șezătorii" au uzat de concursul a 220 colaboratori. În consecință, „Șezătorii" îi revin în medie 9 colaboratori/tom, „Comorii satelor" 13 colaboratori/tom. Deci, cu toată relativitatea validității acestui calcul, ținînd seama de prestigiul revistei lui Gorovei putem conchide că „C. s." s-a bucurat de o amplă colaborare, cel puțin *comparabilă* cu cea de care a beneficiat „Șezătoarea".

În paginile sale, „Șezătoarea" a publicat cu totul 127 *basme*. Ceea ce însemnă că, în medie, în „Șezătoarea" au apărut 5 basme/tom, în vreme ce în „C. s." numai 2 piese proză/tom. Decalajul în favoarea „Șezătorii" s-ar putea explica prin capacitatea globală de cuprindere mai mare a acesteia din urmă. În schimb, balanța este lămurit favorabilă „C. s." în cazul *colindelor*, *urărilor* etc. „Șezătoarea" a publicat în total 30 colinde (din care 6, „colinde bisericești", sînt elaborări cărturărești de interes folcloric redus), cîntece de stea, urări. Deci, în medie, „Șezătoarea" a publicat 1,2 colinde etc./tom, pe cînd „C. s." 6 colinde etc./tom. Nu este exclus ca această proporție să reflecte, într-o oarecare măsură, și situația regional diversă *a vitalității* obiceiului: *puternică* în Transilvania, *scăzută* în genere în Moldova.

În sfîrșit, de-a lungul anilor, „Șezătoarea" a publicat în total 30 de *studii*. Revin deci, în medie, 1,2 studii/tom pentru „Șezătoarea", 2,2 studii/tom pentru „C. s." După cum se vede, proporțional, la rubrica „interpretare" „C. s." nu stă așadar — cel puțin sub unghi statistic — mai prejos decît alte periodice de folclor contemporane.

Acest sumar sondaj confirmă — provizoriu — valoarea comparativ *înaltă* a unei serii de indici ai activității „C. s.".

★

În concluzie, meritul revistei „Comoara satelor" constă:

în primul rînd, în *contribuția de material*: afectînd cca. 85% din volumul său publicării de material folcloric, în bună măsură inedit și în majoritate transilvănean, „C. s." a reușit să se constituie, conform propriului program, ca arhivă publică multilaterală de folclor pentru Transilvania; calitativ, materialul publicat se impune nu numai prin raritatea prețioasă a unor piese sau informații[53], dar și prin valoarea medie — artistică și documentară — ridicată a ansamblului;

---

[52] A. Gorovei, *Indice analitic și alfabetic al celor 25 de volume din revista de folklor „Șezătoarea"*, Fălticeni, 1931.

[53] Cf., de ex., „Revista de folclor", III (1958), nr. 1, p. 47, de asemenea VII (1962), nr. 1—2, p. 22—23 etc.

https://biblioteca-digitala.ro

în *contribuţia metodologică* : deşi editată de amatori, „C. s." a tins către o folcloristică ştiinţifică, a acordat spaţiu modic apocrifelor, a recomandat culegătorilor respect absolut pentru materialul cules, grijă pentru personalitatea informatorului, preocupare pentru biologia faptului de folclor, interes pentru specii socotite minore (folclorul copiilor, ghicitorile etc.); *fără* a introduce principii sau tehnici noi, metodologia preconizată de „C. s." a constituit un îndemn — alături de al altora — la probitate şi rigoare în adunarea materialului folcloric; totodată experienţa revistei a îmbogăţit tabloul avantajelor şi mai cu seamă al dezavantajelor culegerilor şi anchetelor prin corespondenţă;

în *contribuţia morală şi agitatorică* : prin însăşi existenţa ei, revista a stimulat culegerea şi publicarea de folclor, o serie de corespondenţi[54] — debutanţi în „C. s." — îşi vor continua şi după dispariţia acesteia activitatea folcloristică.

Prin toate acestea, prinosul adus cu abnegaţie şi laborioasă modestie culturii noastre asigură „Comorii satelor" şi redactorului ei un loc de seamă în filele istoriei culturale româneşti.

UN MOMENT IMPORTANT DANS L'ACTIVITÉ FOLKLORISTIQUE EN TRANSYLVANIE : LA REVUE «COMOARA SATELOR » DE BLAJ

Bien que l'intérêt public pour les «traditions populaires » se fût réveillé en Transylvanie — aussi bien que dans les autres contrées roumaines — de bonne heure, à savoir dès la première moitié du XIXe siècle, les conditions politiques, économiques et sociales propres à cette province (qui se trouva jusqu'à la fin de la première guerre mondiale sous l'occupation étrangère — autrichienne, ensuite austro-hongroise) s'opposèrent à la parution d'un périodique *consacré* au folklore. Si l'on y publia, quand même, nombre de productions folkloriques, ce ne fut que dans les périodiques politiques et littéraires roumains à grand tirage (tels «Gazeta Transilvaniei », «Tribuna », «Familia », «Şezătoarea », etc.), et à des fins plutôt généralement culturelles que scientifiques.

Ce ne fut qu'après la réintégration de la Transylvanie à la Roumanie — à la suite de la première guerre mondiale — que, grâce aux sacrifices matériels et au dévouement du professeur Traian Gherman, dont l'initiative a été soutenue par d'assez modestes subsides officiels, a été possibile la parution d'une première *revue de folklore* transylvaine : «Comoara satelor » [Le trésor des villages].

«Comoara Satelor » a paru entre 1923 et 1927 à Blaj. Les collaborateurs en furent, dans leur majorité, des folkloristes et des membres de l'intelligentsia transylvaine.

Quoique la revue n'ait fait état, à proprement parler, d'un point de vue régionaliste, 80% des matériaux folkloriques inédits qu'elle met au jour sont, naturellement, transylvains (le reste de 20% provient de Moldavie, de Valachie, etc.).

---

[54] A. Borsianu, Gh. Podariu, Şt. Pop etc.

https://biblioteca-digitala.ro

Le mérite de la revue «Comoara Satelor» réside essentiellement dans :

1. *la contribution en matériaux* : elle consacra 85% de son volume (un total de 560 pages) à la publication de matériaux folkloriques littéraires, fidèlement reproduits, dont la plupart d'une haute valeur documentaire et artistique ;

2. *la contribution méthodologique* : la revue a préconisé un programme rigoureux et une méthode scientifique d'enquête folklorique (respect absolu pour le texte original, intérêt pour la personnalité de l'informateur, etc.) ;

3. *la contribution morale* : du fait même de son existence, «Comoara Satelor» a stimulé l'intérêt pour le folklore ; plus d'un de ceux qui débutèrent, en folkloristes, dans ses pages, allaient continuer leur activité folkloristique même après la disparition de cette importante revue.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTUL PENDULATORIU AL MODURILOR ÎN CÎNTECUL POPULAR LIRIC DIN BIHOR ŞI VALEA ALMĂJULUI*

EUGENIA CERNEA

În comunicarea de faţă ne vom ocupa de un singur, dar foarte răspîndit, aspect al modurilor în cîntecul nostru popular, analizîndu-l în procesul lui de dezvoltare.

Teoriile asupra modurilor, în anumite perioade, au izvorît din practica muzicală a timpului, au sintetizat legile de structură modală ale muzicii cunoscute în perioada respectivă teoreticienilor care le-au elaborat. Ele n-au putut însă cuprinde cu continuitate o serie întreagă de perioade istorice şi teritorii, iar cît priveşte studiul muzicii populare, pînă acum cîteva decenii nu a intrat în atenţia teoreticienilor decît în măsura pătrunderii elementelor ei în muzica cultă. Bazîndu-se pe analiza muzicii anumitor popoare, avînd un anumit specific naţional, aceste elaborate nu pot fi aplicate necondiţionat în analiza muzicii altor popoare, dar întrucît ele oglindesc anumite legi naturale, ca şi legile gramaticale ale unei limbi, delimitarea lor istorică şi teritorială nu împiedică existenţa unor elemente comune între structurile modale la diferite popoare, tot aşa cum există legi comune între legile gramaticale ale diferitelor limbi.

În disputele asupra modurilor s-au conturat mai evident două poziţii; una care consideră mod orice structură modală care are la bază anumite trepte de sprijin, alta care acordă denumirea de mod numai cînd se află în faţa unui ambitus de octavă. În realitate, nu putem considera drept moduri o serie întreagă de forme tranzitive de dezvoltare ale unor structuri modale, tot aşa cum demarcînd net modul de octavă de toate celelalte forme predecesoare ale sale şi numindu-le pe acestea din urmă „scări" ar însemna că ignorăm existenţa procesului îndelungat de dezvoltare a *elementelor ce formează organizarea modală*, a treptelor de sprijin în care treptat se conturează trăsăturile caracteristice ale viitoarelor tonici şi dominante. Ambitusul se află în legătură directă cu scara muzicală, care ne arată doar elementele constitutive ale modului, succesiunea

---

* Comunicarea de faţă este un text prescurtat al lucrării *Contribuţii la studiul modurilor în cîntecul popular românesc din Bihor şi Valea Almăjului*, lucrare scrisă în anul 1956, în urma discuţiilor ce au avut loc în acelaşi an asupra studiului anterior *Cîntecul liric din Valea Almăjului*.

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 119-126, Bucureşti, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

de intervale, materia primă din care acesta este construit. Factorul care face ca scara să devină mod este organizarea treptelor sale. După cum în limbă construcţia unei propoziţiuni, oricît de primitivă ar fi ea, vădeşte organizarea ei sintactică, tot aşa şi cîntecul ajuns pînă la noi, fie el oricît de arhaic, are o anumită organizare interioară a treptelor. Deci dacă elementele constitutive, materia primă din care este structurat modul, sînt asemănătoare în diferite timpuri şi la diferite popoare, iar majoritatea diferenţelor se concentrează în jurul sistemelor de organizare a acestor elemente, în analiza modurilor noastre ne vom referi în primul rînd la sistemul de organizare al modurilor muzicii noastre populare.

Existenţa organizării modale se manifestă de cele mai multe ori prin acei piloni, susţinători ai melodiei brodate în jurul lor, pe care îi numim trepte de sprijin. De la primele manifestări de organizare a gîndirii muzicale, în care treapta sau treptele de sprijin de-abia se conturează, şi pînă la transformarea lor în trepte funcţionale, are loc un drum lung de evoluţie, în care treptele de sprijin acumulează treptat forţa atractivă faţă de celelalte trepte şi îşi conturează un sistem al lor de interdependenţă, determinat de această forţă atractivă. Sistemul de interdependenţă al sunetelor muzicale determinat de exercitarea forţei atractive a treptei principale de sprijin (ce devine mai tîrziu tonică) asupra celorlalte trepte ale scării îl numim mod[1]. Pînă la cristalizarea diferitelor sisteme, avem de-a face nu cu moduri, ci cu structuri modale, ai căror piloni sînt treptele de sprijin.

Definirea treptelor de sprijin este de multe ori dificilă, funcţionalitatea lor fiind adesea difuză. În unele organizări modale se conturează o treaptă de sprijin principală şi una sau mai multe trepte secundare. În alte organizări modale se conturează două trepte de sprijin care îşi împart între ele rolul treptei principale, fiecare dintre ele deţinînd cîte un fragment din melodia care în întregul ei formează o gîndire muzicală completă.

În comunicarea de faţă ne vom ocupa în special de acest aspect al organizării modale, în care melodia pendulează între două trepte de sprijin, pendulare ce dă naştere organizării modale bitonice[2].

Aspectul bitonic este bine cunoscut în muzicologie şi justificat prin înrudirea modurilor major şi minor, în relativitate de terţă. În legătură cu acest aspect în melodiile populare româneşti, C. Brăiloiu observă în lucrarea sa *Despre bocetul de la Drăguş*[3], referindu-se la melodia nr. 1 de bocet, executată de Rafira Buneriu: „melodia este bitonică (în terminologia modernă, impropriu: „modulantă"): Ac sfîrşeşte cînd pe I, cînd pe VI"[4]. În muzicologia sovietică structura pendulatorie a modurilor cunoscută sub denumirea de „peremennîi lad" (mod schimbător) are un sens mai larg, în care se cuprind nu numai pendulările de terţă între moduri, ci şi acelea de secundă şi altele.

---

[1] După definiţia dată de A. L. Ostrovski, în lucrarea sa Очерки по методике теории музыкии солфеджио, Moscova, Muzghiz, 1954.

[2] Folosim termenul *bitonic* în sensul existenţei a două tonici într-o singură structură modală.

[3] Bucureşti, 1932.

[4] Este vorba de un paralelism de terţă.

https://biblioteca-digitala.ro

Formele incipiente de manifestare a structurii modale pendulatorii se află, probabil, în unele vechi melodii rituale. În comunicarea de față însă ne vom mărgini să studiem această structură doar în cîntecul liric, unde ea își află cea mai mare frecvență. Pentru a putea urmări o linie aproximativă a dezvoltării acestui aspect modal, ne-am bazat cercetările pe colecția lui B. Bartók *Cîntece poporale românești din Comitatul Bihor*, deoarece în perioada în care B. Bartók a cules acest material Bihorul era una dintre regiunile cunoscute ca deținătoare ale unui strat mai vechi de cîntece, și pe culegerile existente din Valea Almăjului, în care am putut afla folclor aparținînd unui strat comparativ mai recent. Nu ne vom rezuma la expunerea modurilor printr-o înșirare de scări muzicale, deoarece scara reprezintă doar „formula chimică" pe care o extragem noi din materia vie. Aceasta din urmă—în cazul nostru melodia — este generatoarea însăși a legilor de structură modală.

Se știe că în arsenalul folcloric tradițional creatorul popular își află în mare parte atît motivele melodice pe care le folosește, cît și procedeele de îmbinare a lor. Cum se face că se păstrează vreme atît de îndelungată simple motive melodice, care pot părea la prima vedere lipsite de un contur original și pregnant? Răspunsul ne este dat de faptul că aceste motive, într-un trecut îndepărtat, odată consacrate unei grupe de cîntece, și-au croit un drum propriu, pe care l-au săpat în conștiința oamenilor de pe pămîntul lor natal, tot așa cum apa izvorului își sapă albia, fără să cunoască toate celelalte numeroase ape care brăzdează pămîntul, supunîndu-se doar legilor naturale, impuse de structura lor geologică. Oamenii le recunosc și pe unele și pe altele cu aceeași încredere de neclintit, ca pe lucruri de la sine înțelese, și nu se mai întreabă de ce la ei se cîntă altfel decît prin alte locuri, tot așa cum nu se întreabă de ce rîul lor și-a croit drumul altfel decît alte rîuri. „Așa cîntăm cum am apucat", spun ei, și în această replică se cuprinde răspunsul la întrebarea: cum de a putut un simplu motiv melodic să parcurgă un drum atît de lung și transformîndu-se treptat să se impună cu timpul ca un sistem de gîndire muzicală. Să urmărim viața unui asemenea motiv. Îl găsim în multe dintre cîntecele bihorene. Iată-i familia:
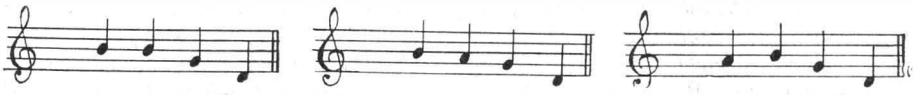
Scara muzicală a motivului pare să fi făcut parte din sistemul prepentatonic. Motivul își capătă sensul complet numai în cîntecul din care face parte, deoarece numai acolo îi putem deosebi funcția, modul sau structura modală din care face parte etc.

Îl vedem aici ca unic stăpîn al melodiei. Schematic arată astfel: $\frac{A}{a-av}\ \frac{Avk}{av-avk}$. Se poate presupune că această construcție a frazei muzicale este una dintre cele mai vechi. Printre pricinile care ne duc la o asemenea presupunere se numără 1) asemănarea structurii frazei, formată din două unități identice, sau cel puțin cu terminațiile identice (ambele cu aspect de cadență), ceea ce corespunde structurii versurilor cu emistihuri, versuri

https://biblioteca-digitala.ro

pe care le întîlnim în colindele vechi. Spre ex.: Luară-se, dusară-s' / Pă uliță, pă duliță. / Florile-z dalbe / Cînd îşi erau la un loc, / La un locu, la mijlocu, / Florile-z dalbe. 2) A doua pricină ne-o oferă structura pentatonică a melodiei, structură proprie unui strat foarte vechi de cîntece.

F. 688 b[5] Leheceni

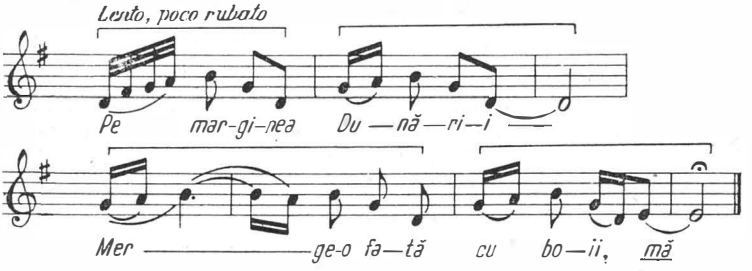

Se poate vorbi de o structură modală definită, cînd avem în faţă o asemenea melodie, formată doar din repetarea variată a unui singur motiv melodic? Fără îndoială că da. Ea are un deplin înţeles estetic şi constituie o gîndire muzicală completă. Avem în faţă una dintre cele mai vechi faze de formare a structurii modale pendulatorii. Scara extrasă din melodia noastră este următoarea: 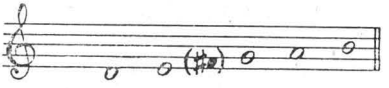 Prin repetarea insistentă a anumitor trepte, prin oprirea pe anumite trepte prelungite la cadenţă, prin ţesătura melodică, se relevă următoarea structură modală:
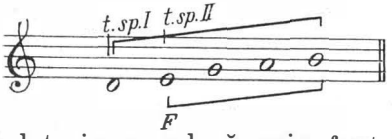
În melodia aceasta structura modală pendulatorie se relevă prin faptul că prima frază are un caracter major şi se încheie cu treapta de sprijin *re*, iar a doua se încheie printr-o cadenţă cu caracter minor, pe *mi*. Treptele grave ale scării, pe care se sprijină mişcarea melodică, capătă o importanţă de trepte principale de sprijin, *sol* şi *si* fixează conturul părţii superioare a melodiei, iar pe *la* îl întîlnim mai mult la punctele de trecere. Prin cele două trepte principale de sprijin se naşte o corelaţie cu caracter major-minor, la interval de secundă mare.

Cum s-a format şi înrădăcinat această corelaţie? Răspunsul nu poate fi decît o ipoteză. Analizînd cîntecele bihorene vedem că majoritatea lor sînt astfel structurate. Presupunînd că în vremurile străvechi cîntecele erau compuse dintr-o singură frază muzicală, echivalentă unui rînd melodic de azi [6], putem deduce că în dezvoltarea imediat ulterioară la o întreagă grupă de cîntece această frază trebuie să fi rămas prima, la care s-au adăugat apoi următoarele. După această ipoteză, care ne este confirmată de o serie

[5] B. Bartók, *Cîntece poporale româneşti din Comitatul Bihor*, Bucureşti, 1913, nr. 21, p. 13.
[6] După părerea folcloristului sovietic prof. F. A. Rabţov, expusă în lecţiile sale ţinute la Conservatorul „Rimski-Korsakov" din Leningrad.

https://biblioteca-digitala.ro

întreagă de cîntece rituale care au ajuns la noi sub această formă primitivă [7], primul rînd melodic al unora din cîntecele de azi este şi cel mai vechi şi este acela care a apărut primul şi care, după ce o anumită perioadă a vieţuit singur, a început a se îmbogăţi treptat, întîi cu un nou rînd melodic (care, înainte de a se diferenţia ca un rînd melodic, nou, constituia doar o variantă a primului), apoi cu altul ş. a. m. d., pînă s-a ajuns la forma de strofă melodică. Deci, dacă acest prim rînd melodic era şi în perioada în care a vieţuit singur asemănător cu cel pe care îl cunoaştem noi în cîntecele mai vechi ale Bihorului, înseamnă că actuala cadenţă a acestui prim rînd melodic era în vechime cadenţă finală a întregului cîntec. Aşadar, treapta de închidere a cadenţei primului rînd din strofa melodică a acestor cîntece, aflîndu-se în vechime în încheierea cadenţei finale a cîntecului de o frază, era în acelaşi timp principala treaptă de sprijin a structurii ei modale. Forţa atractivă pe care treapta principală de sprijin o exercită asupra celorlalte trepte ce fac parte din ţesătura melodică (formată din 2 sau 3 rînduri melodice) pe care ea o încheie face ca această treaptă să-şi păstreze în unele cîntece din zilele noastre funcţia de treaptă de sprijin principală. O vom numi deci *prima treaptă principală de sprijin*, iar treapta de încheiere, care se află la o secundă mare superioară celei dintîi şi pe care se încheie cadenţa finală, cu caracter minor, o vom numi *a doua treaptă principală de sprijin*.

De ce trebuie însă ca ultima frază să aibă o încheiere minoră şi de ce aceasta trebuie să aibă loc tocmai pe această treaptă? Vedem că din sistemul pentatonic cîntecul liric bihorean şi-a ales în cea mai mare parte fragmentul următor :

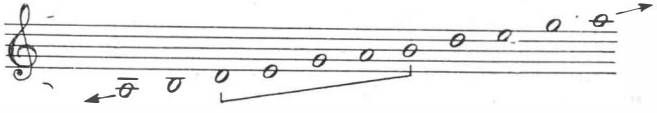

Dacă structura unor cîntece într-un trecut îndepărtat a fost de o singură frază, iar aceasta se află în pentatonica arătată mai sus, dacă necesitatea îmbogăţirii mijloacelor de expresie prin crearea contrastelor cu caracter major-minor a coincis cu acel moment în care dezvoltarea cîntecelor ducea la adăugarea unui nou rînd melodic la cel vechi, atunci minorizarea trebuia să se producă tocmai în acest rînd melodic nou. Iar dacă cercetăm structura acestei sexte pentatonice, în care presupunem că se află cîntecele lirice formate încă dintr-o singură frază, vedem că minorizarea nu se putea face altfel decît pe treapta a doua, deoarece *mi-sol* este unica terţă minoră din sexta noastră
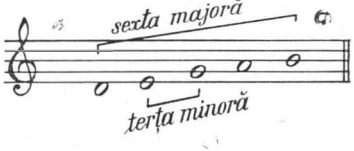
Am arătat mai sus cum printr-o repetare insistentă a unui singur motiv se poate releva o anumită structură modală. Dar cu aceasta viaţa motivului nu s-a încheiat. Unul din drumurile de dezvoltare ale melodiei bihorene este acela al desfăşurării motivului de sextă de la un anumit motiv, la

[7] Vezi fg. 4513 b, Ritualul de secetă: Muma ploii (scaloianul), com. Plopi-Săvineşti, Măgurele, Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

fraza de un rînd melodic şi apoi la fraza de două rînduri melodice. Această dezvoltare se efectuează prin înseşi elementele motivului de sextă, fragmentîndu-l pe acesta şi formînd pe baza fragmentelor lui noi motive melodice. Îmbinarea noilor motive, formate pe baza fragmentelor motivului de sextă, desfăşurate pe întreg parcursul frazei melodice cu treapta principală de sprijin a sextei arătate mai sus, menţine acelaşi echilibru modal, pe care l-a creat mai înainte motivul de sextă.

F. 712 b[8] Lehecenі

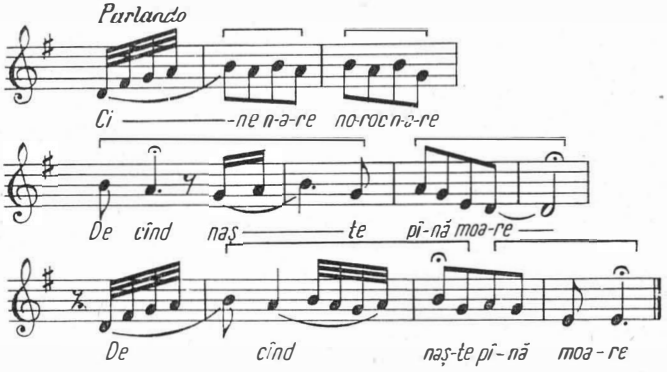

(Vezi şi nr. 29 din lucr. cit. a lui B. Bartók).

Cercetarea cîntecelor lirice din Valea Almăjului ne-a arătat că la baza melodicei lor se află, de regulă, o structură modală complexă, provenită dintr-o formă specifică de îmbinare a motivului de sextă cu un motiv local de cvintă [9]
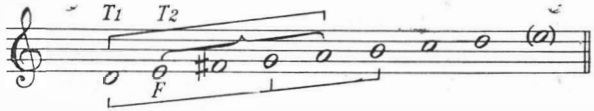
Scările melodiilor bihorene şi almăjene sînt identice, diferă însă sistemele de interdependenţă a treptelor, adică structurile modale.
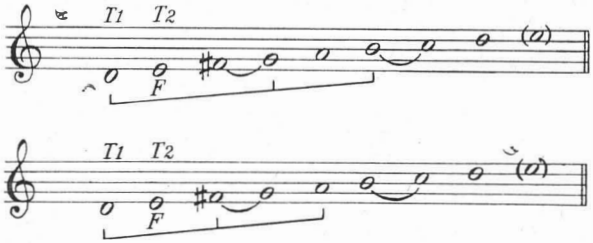
Din lipsa spaţiului nu putem expune o parte din fazele de dezvoltare observate de noi la cele două structuri modale şi care duc, în cazul melodiilor bihorene, la *o structură modală pendulatorie, în corelaţie de secundă mare,*

[8] B. Bartók, *lucr. cit.*, nr. 110.

[9] Folcloristul T. Alexandru ne-a semnalat faptul că la baza melodiilor bănăţene se află pilonii unui acord major.

https://biblioteca-digitala.ro

structură în care alternează un mod hipoionic și o încheiere cu caracter minor, iar în cazul melodiilor almăjene la *o structură modală pendulatorie în corelație de secundă mare, structură în care alternează un mod mixolidic și o încheiere cu caracter minor.*

Pendularea în corelație de secundă există, sub diferite forme, pe întreg teritoriul țării și nu numai al țării noastre. Sîntem de părere că acest fenomen, care apare sub forme diferite și pe teritorii diferite, se datorește nu unor influențe de ordin exterior, ci dezvoltării firești, bazate pe anumite legi obiective. Acestea sînt legile de înrudire a modurilor naturale. În afară de înrudirea cunoscută dintre modul major și minor, care au la bază modul *ionic* și *eolic*, vedem că în familia modurilor naturale mai putem găsi astfel de înrudiri și între modurile *mixolidic* și *eolic*, *doric* și *frigic*, *hipoionic* și *hipofrigic* etc. Așadar, în familia modurilor naturale înrudirea la un interval de secundă este un fenomen firesc.

L'ASPECT PENDULAIRE DES MODES DU CHANT POPULAIRE LYRIQUE DU BIHOR ET DE LA VALEA ALMĂJULUI

Le présent rapport scientifique est l'abrégé d'une étude élaborée en 1956, ayant pour titre *Contribuții la studiul modurilor în cîntecul popular românesc din Bihor și Valea Almăjului* [Contributions à l'étude des modes du chant populaire roumain du Bihor et de la Valea Almăjului].

Le développement des modes peut être suivi dès les premières manifestations d'organisation de la pensée musicale, dont le degré ou les degrés prennent à peine du contour, jusqu'à leur transformation en échelons fonctionnels.

Le rapport s'occupe des structures modales qui accusent deux degrés d'appui se partageant le rôle de degré principal, chacun d'eux déterminant un fragment de la mélodie qui, dans son entier, forme une pensée musicale complète. L'alternation entre ces deux degrés d'appui crée l'organisation modale bitonique.

En suivant la vie d'un motif mélodique essentiel pour les mélodies du Bihor, l'auteur indique la manière dont la pratique musicale vivante produit sa propre structure modale, qui s'impose ensuite par la force de la tradition. L'alternation se produit à l'intervalle de seconde majeure. Dans la sixte prépentatonique descendante du Bihor (si-la-sol-re), le premier degré d'appui, *re*, achève la première partie de la mélodie, au caractère mineur. On poursuit ensuite le développement de la mélodie du Bihor en considérant l'évolution du motif de sixte, par étapes, à une ligne mélodique, puis sur une phrase à deux lignes mélodiques, en fragmentant le motif de sixte et en formant à partir de ces fragments de nouveaux motifs mélodiques, tout en maintenant le même équilibre modal.

La structure modale des mélodies de l'Almăj est plus complexe. A une certaine étape du développement on peut atteindre dans le cas des mélodies du Bihor une structure pendulaire, en corrélation de seconde majeure, structure qui permet l'alternation d'un mode hypo-ionique et d'une partie finale au caractère mineur, tandis que les mélodies de l'Almăj ont atteint

https://biblioteca-digitala.ro

une structure modale pendulaire en corrélation de seconde majeure, structure qui permet l'alternation d'un mode myxolidique et d'une partie finale au caractère mineur.

L'auteur est d'avis que le phénomène pendulaire en corrélation de seconde, existant sous des formes différentes en Roumanie — et non seulement en Roumanie — n'est pas le résultat d'influences extérieures, mais celui des lois objectives propres. Il s'agit des lois de parenté des modes naturels, qui comprennent, à côté de la parenté connue des modes ionique et éolique, celle des modes dorique et frigien, hypo-ionique et hypo-frigien — la parenté à l'intervalle de seconde étant un phénomène naturel.

https://biblioteca-digitala.ro

TRADIȚIA „MOAȘEI DE NEAM" ÎN GORJ

FLORICA LORINȚ

Specificul formelor de viață socială a constituit unul din factorii principali în determinarea diferitelor categorii de obiceiuri, conferindu-le valoarea unor documente ce pot furniza indicii privind structura, evoluția, modificările survenite în decursul timpului în viața satului, spiței de neam, familiei, ca forme sociale caracteristice mediului rural românesc.

În studierea obiceiurilor legate de naștere, ne oprim asupra acestei probleme, urmărind îndeosebi un aspect al ei, și anume raportul dintre spița de neam și structura respectivelor obiceiuri, raport exprimat și prin transmiterea moașei de neam. Materialul, bazat în principal pe cercetarea de teren, tema neconstituind pînă în prezent obiectul unor studii de specialitate, prezintă rezultate obținute în Gorj, Oltenia, și unele date comparative din alte regiuni ale țării.

Cercetarea obiceiurilor de la naștere este în momentul de față o problemă de reconstituire. Au dispărut în primul rînd vechile practici de asistare a nașterii și îngrijire a lăuzei și noului născut, empirismului atît de dăunător luîndu-i locul medicina științifică. Complexul ritologic care însoțea practicile de la naștere s-a resimțit și el. Dacă unele momente ale ciclului obiceiurilor de la naștere s-au menținut, cele mai multe au dispărut, unitatea ciclului fiind iremediabil afectată în formula ei veche. Mai persistente s-au dovedit acele momente care au avut un mai pronunțat caracter festiv-social, cum este petrecerea de la botez, sau cele care au realizat reflectări folclorice, cum e cazul divinației, bogat ilustrată prin povestiri despre ursitoare.

Pînă în urmă cu cîteva decenii, rolul pe care-l avea moașa în obiceiurile de la naștere făcea din ea unul din agenții principali ai acestui ciclu, nu numai în ce privește practicile medicale, cum în general sîntem deprinși să credem, ci și în îndeplinirea unor acte rituale[1]. O cercetare atentă a obiceiurilor de la naștere arată chiar că această de-a doua latură prevala, moașei revenindu-i numeroase atribuții în aproape toate momentele ciclului, între

[1] Vezi Ștefania Cristescu-Golopenția, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Manifestări spirituale, credințe și rituri magice*, Institutul de științe sociale al României, București, 1944, p. 45.

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 127–132. București, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

ea și familia noului născut creîndu-se relații de lungă durată. Ceea ce interesează pentru studiul nostru este raportul dintre aceste elemente. Atribuțiile moașei, ne referim în special la cele rituale, îi incumbau în calitatea ei de femeie care datorită experienței sau unei îndemînări deosebite asista și garanta oarecum buna desfășurare a nașterii? Relațiile ce se stabileau între ea și familia copilului decurgeau din rolul pe care moașa îl avea la naștere? Sau și într-un caz și în celălalt a existat o altă determinantă? Iar dacă da, care anume era natura ei? Ce consecințe decurgeau din această natură?

Termenul moașă, general utilizat în țară, chiar dacă în unele zone există sinonimii[2], este femininul termenului moș, de origine tracică, păstrat în limba română în fondul autohton de cuvinte, nu împrumutat tardiv[3]. Atît termenul moș, cît și evident unele derivate ale lui, strămoș etc., indică, potrivit concluziilor unanime ale lingviștilor, paralel cu sensul de om bătrîn, o condiție de vîrstă deci, și o condiție de rudenie, de ascendență prin legătură de sînge[4]. Acest element luat disparat nu ne îndreptățește desigur la nici un fel de afirmații; el vine însă în sprijinul altor date care probează existența unor legături apriorice între moașă și familia copilului. Aceste legături formează determinanta de care aminteam mai sus, care stă la baza obligațiilor ce revin moașei la naștere și în succesiunea de momente a ciclului acestor obiceiuri, ca și la baza relațiilor ulterioare dintre moașă și familia copilului. Este vorba despre legături de rudenie, așa cum arată și tradiția moașei de neam, care în Gorj s-a păstrat în forme pregnante pînă în perioade apropiate, putînd fi încă reconstituită.

Cu obligativitate, moașa era aleasă dintre rude, calitatea de asistentă a nașterii fiind derivată din această condiție social-familială. O altă precizare pe care o cuprindea tradiția arată că moașa ținea de familia tatălui copilului, avînd deci prioritate sistemul de înrudire patriliniar: „Cine(ține)felul bătrînesc ia moașa din neamurile tatălui, tatălui copilului"[5]. „...Moașa (se chema) din neamurile lui mai mult..."[6] „...Pe cine vrea să pună de moși, așa era obiceiul, din partea bărbatului chema..."[7]. Aceeași tradiție am putut-o reconstitui în zonă pentru satele Pești-Jiu, Ceauru, Cîmpofeni, Dobrița, iar unele indicii arată existența moașei de neam în trecut și în alte regiuni, tradiția fiind probabil generală pe țară [8].

În Gorj moașei i se spunea „moașă de moștenie", „moașă de baștină", în alte părți, ca de pildă în Argeș, „moașă de ocină"; termenii indică desigur în primul rînd tendința de continuitate în alegerea moașei pentru mai multe generații. Se desprinde însă și o altă semnificație, sugerată de sensul cuvintelor moștenie, baștină, ocină, care desemnează proprietatea părintească, cuprinzînd de obicei și vatra vechii gospodării, proprietate desprinsă în timp din aceea de obște a satului. Moașa apare astfel legată nu numai de spița de

---

[2] Cum este termenul babiță, în Banat.

[3] Vezi I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, Edit. Academiei, 1959, p. 129.

[4] Vezi V. Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, București, Edit. Academiei, 1966, p. 12.

[5] Inf. Maria Boldiu, 70 ani, com. Arcani, raion Tg. Jiu, reg. Oltenia, culeg. F. L., 1966.

[6] Inf. Ioana Ghincu, 45 ani, com. Bilta, sat. Valea Mare, raion. Tg. Jiu, reg. Oltenia, culeg. F. L., 1966.

[7] Inf. Marina Chirculescu, 77 ani, com. Runcu, raion. Tg. Jiu, reg. Oltenia, culeg. F. L., 1966.

[8] Regiunile Argeș, Hunedoara, Cluj, Maramureș.

https://biblioteca-digitala.ro

neam a tatălui copilului, ci și de gospodăria care reunea odinioară neamul într-o colectivitate de producție, de muncă. Analiza faptelor impune și ea o atare concluzie. În cazul în care moașa era prea bătrînă pentru a-și mai putea îndeplini îndatoririle, atribuțiile ei treceau asupra unei femei mai tinere din neam, de obicei nora moașei, adică femeia care rămînea să conducă gospodăria bătrînească. „... Moașă făcea pe cine a moșit pe taică-său, de era de baștină, din moștenie. Rămînea o fată d-ale ei sau o noră, chema pe cine rămînea în casă la moașa ..." [9]. „... Dacă moare moașa, puneam pe nora ei, ori o fată a ei, să fie din neam, așa-i ca un blestem din bătrîni, să-l ții ..." [10].

Asupra îndatoririlor de moașă și modalităților lor de transmitere avem date și din alte regiuni ale țării, fiind de asemenea respectată condiția de rudenie și apartenența la vechea gospodărie. Dacă aceste îndatoriri erau preluate cele mai adesea de către nora moașei, explicația o dă obiceiul ca în casa părintească să rămînă în calitate de viitor conducător al gospodăriei unul din feciori, mai frecvent cel mai mic. Soția acestui fecior, o dată cu calitatea de conducătoare prezumtivă a gospodăriei, intra treptat în drepturile prevăzute de tradiție și prelua o dată cu acestea și îndatoririle tradiționale. Uneori în lipsa unei nurori era chemată o fiică a moașei bătrîne, chiar dacă această fiică era foarte tînără, sau copilă încă. Atare cazuri erau sau nu asistate de femei cu experiență care să reducă prin prezența lor riscul unor accidente. Comandamentul transmis prin tradiție, privind asistarea rituală a nașterii, era deci deosebit de puternic. „... Io am moșit de cîn' eram de trișpe ani, că era mama bolnavă, ăștia a lui Firicel îs toți moșiți de mine, neam, că d-aia i-am moșit ..." [11].

Elementele stabilite pînă aici sînt utile și în interpretarea unor momente din succesiunea ciclică a obiceiurilor de la naștere. Condiția de rudenie, calitatea de reprezentantă a spiței de neam considerate patriliniar, a unei colectivități sociale organizate în jurul gospodăriei pentru efectuarea activităților de producție, conferă actelor tradiționale săvîrșite de moașă o semnificație mai precisă, mai concretă. Nu putem enumera toate atribuțiile ce revenau moașei în ciclul obiceiurilor de la naștere, întrucît nu întreprindem aici un studiu al acestor obiceiuri, nici nu putem afirma că într-un studiu de acest fel s-ar stabili cu certitudine sensul fiecărui moment, al fiecărui act păstrat de tradiție. Considerăm însă că unele din actele efectuate de moașă se încarcă cu o anume semnificație, tocmai datorită condițiilor pe care le respectă alegerea ei.

Practica de a ridica imediat după naștere copilul și a face în acest moment o urare cu referiri la viitorul ce-l așteaptă este un act simbolic, reprezentînd de fapt primirea, încadrarea noului născut în colectivitatea socială căreia îi aparține — neamul. Una din semnificațiile principale ale acestor acte este aceea de a se asigura prin noul născut perpetuare a tradițiilor de viață și muncă ale comunității sociale pe care o reprezenta neamul. S. Fl. Marian dă textul unei asemenea urări de ridicare rituală a copilului, cu referiri repetate la ascedența de sînge a spiței de neam: „... Ca oamenii cei isteți, / Ca toți oamenii cei mari / care au fost mai de demultu, / Din moși, /

[9] Inf. Elena D. Rădoi, 61 ani, com. Cimpofeni, raion. Tg. Jiu, reg. Oltenia, culeg. F. L., 1966.

[10] Vezi nota 5.

[11] Inf. Maria Mogoș, 63 ani, com. Ceauru, raion Tg. Jiu, reg. Oltenia, culeg. F. L., 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

Din strămoşi, / Din răstrămoşi / ...''[12]. Aceeaşi semnificaţie de continuare a tradiţiilor gospodăriei şi neamului, de această dată cu referiri implicite privind specificul ocupaţiilor de bază, o are practica de a duce copilul, dacă e vorba de băiat, să atingă principalele unelte de lucru agrare, act efectuat tot de către moaşă în cele mai multe regiuni din ţară. Ea acţionează tot în calitate de reprezentantă a unităţii sociale în care a intrat un nou membru. Era de asemenea generală pe ţară practica prin care, timp de trei zile de la naştere, după ce primea cu ritualul tradiţional copilul, moaşa îl îngrijea în exclusivitate, îndeplinind alături de multe acte rituale pe acela deosebit de important al divinaţiei.

În ciclul obiceiurilor de la naştere în forma sub care poate fi el reconstituit pentru satul românesc, practica de divinaţie cea mai răspîndită era ,,masa ursitoarelor'', legată de credinţa în existenţa ursitoarelor, fiinţe supranaturale, personificînd destinul, soarta. Vechi element de cultură indo-european[13], credinţa în ursitoare apare în forme deosebit de pregnante la popoarele balcanice. În folclorul românesc, ca şi în toate ciclurile de obiceiuri ale vieţii familiale, naştere, căsătorie, moarte, credinţa în ursitoare se concretizează în diferite practici, mergînd de la simple rituri, la motive ample, bine organizate, cum este ,,masa ursitoarelor'' în ciclul obiceiurilor de la naştere. Ceremonialul acesta este în întregime efectuat de către moaşă; ea pregăteşte femeia şi copilul în vederea lui, aduce şi rînduieşte ofrandele conform prescripţiilor tradiţionale, le ridică dimineaţa conform aceloraşi prescripţii; cu un cuvînt, moaşei îi revine rolul esenţial, lucru sesizat şi de autorul studiului citat mai sus. Ceea ce interesează aici este semnificaţia pe care prezenţa moaşei o imprimă ceremonialului, prin condiţia social-familială pe care o are moaşa. Ca reprezentantă a spiţei de neam, moaşa caută nu numai să afle viitorul copilului, ci şi să-l influenţeze pozitiv.

După trecerea intervalului de trei zile, considerat decisiv pentru încadrarea copilului în viaţă, după ce măsurile destinate să-i asigure norocul şi protecţia fuseseră luate, moaşa îl preda mamei. Reţine atenţia faptul că în toată această perioadă, deosebit de importantă prin actele iniţiale ce le cuprinde, mama copilului nu are nici un rol activ la efectuarea acestor acte, agentul principal fiind moaşa, calitate cu care apare şi în alte momente, ulterioare, ale aceluiaşi ciclu de obiceiuri.

Am menţionat mai sus existenţa unor relaţii care se stabilesc după asistarea naşterii de către moaşă între ea şi familia copilului. Este vorba de fapt de noi elemente adăugate vechilor legături de rudenie care rămîn preponderente, fiind dublate oarecum de relaţii de rudenie spirituală, cum au fost numite de H.H. Stahl în cercetarea întreprinsă asupra năşiei[14]. Vechile relaţii de rudenie de sînge au continuat să se reflecte în terminologie, chiar acolo unde respectarea lor la alegerea moaşei încetase de mult. Moaşa numea pe femeia asistată nepoată, pe copil, nepot. În zonele unde tradiţia moaşei de neam s-a păstrat mai bine, putînd fi reconstituită, cum e cazul în Gorj, relaţiile nu se limitau la familia copilu-

[12] Vezi S. Fl. Marian, *Nascerea la români*, Bucureşti, 1892, p. 52.

[13] Vezi R. W. Brednich, *Volkserzählungen und Volksglaube von den Schicksalsfrauen*, F. F. Communications, vol. LXXXI, no. 193, Helsinki, 1964, p. 37.

[14] Vezi H. H. Stahl, *Rudenia spirituală din năşie la Drăguş*, în ,,Sociologie românească'', 1936, an. I, nr. 7—9, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

lui și moașă, ci cuprindeau și pe principalii membri ai familiei moașei, începînd cu soțul acesteia, care și purta de altfel numele de moș. În stadiul actual al cercetărilor, nu putem stabili care era, sau măcar dacă era precizată strict prin tradiție, condiția de rudenie specială, treapta de rudenie deci, care dădea unei femei din neam dreptul de a moși copiii născuți în cadrul acestei comunități sociale. Cert este că, odată realizată calitatea de moașă, femeia făcea uz de ea, condiția de rudenie nemaifiind menționată curent. Se spunea deci femeii moașă, soțului ei moș, nurorile ei, fiicele dacă erau în casă, fiind numite la fel. Mai mult chiar, moașa nu era considerată izolat, ci împreună cu soțul ei ca moși. Faptul prezintă interes cu atît mai mult cu cît condiția de rudenie pe care trebuia să o respecte moașa era indirectă, îi revenea prin soțul ei. Moșul era rudă de sînge cu tatăl copilului iar calitatea de asistentă a nașterii era transferată asupra femeii datorită specificului împrejurării, care făcea ca rolul ei să fie, mai mare. Deținem însă unele indicații, deocamdată provenind dintr-o singură zonă din țară, care vorbesc despre posibilitatea ca asistarea ritologică a nașterii să fie făcută de către bărbați, care purtau numele de moși[15].

În orice caz, pare mai puțin probabil ca noua relație de rudenie spirituală să fi devenit determinantă în timp și să-și subordoneze vechea relație de rudenie prin sînge. Credem mai curînd că termenul, moși, a acoperit în primul rînd condiția de rudenie prin sînge, de apartenență la același neam, în cadrul căruia cei desemnați prin el aveau calitatea celor mai vîrstnici reprezentanți, moștenitori ai gospodăriei bătrînești. Acolo unde tradiția moașei de neam s-a pierdut mai de mult, relațiile de rudenie spirituală nu vizează deloc alți membri ai familiei moașei, iar soțul acesteia nu poartă numele moș. Obiceiul existent odinioară în Gorj de a duce moașei daruri în ziua a doua de Crăciun purta și numirea „la moși". De altfel în unele momente ale ciclului obiceiurilor de la naștere participa activ și moșul. „.... La botez veneau nașul cu nașa, moșul cu moașa, ei puneau bani la masă, pe moașa o privea mai mult..."[16].

Fără a intra mai mult în analiza faptelor, acest aspect al problemei urmînd să constituie obiectul unui studiu aparte, menționăm tot pentru Gorj obiceiul ca moșii să fie și nași. În acest caz, sistemul de rudenie spirituală, de relații, se complică aparent, în realitate rămînînd esențială condiția de rudenie prin sînge, ea acumulînd elemente complementare.„... Era obiceiul aici că cine era moși era și nași, așa e dreptate..."[17]. Dubla calitate de moși-nași poate fi reconstituită și pentru Maramureș, Cluj, ea avînd probabil în trecut o importanță considerabilă în legătură cu fixarea unui fond onomastic tradițional în cadrul spițelor de neam. Este încă frecventă practica de a se da nou-născuților numele bunicilor din partea tatălui, în special dacă e vorba de băieți.„...Îl botezam după numele socrului, să nu se piardă neamul..."[18].„... Numele tot așa avea bătrînii pretenții să se pună numele lor la copiii de la feciorii lor..."[19]. Din nou deci reprezentanții

[15] Inf. Lisaveta Petoloș, 77 ani, com. Cireșu, sat. Negreșa, raion. T. Severin, reg. Oltenia, culeg. Mariana Kahane, 1966.

[16] Vezi nota 6.

[17] Vezi nota 11.

[18] Vezi nota 11.

[19] Inf. Paraschiva Pupăză, 64, ani, com. Dobrița, sat. Bota, raion Tg. Jiu, reg. Oltenia, culeg. F. L., 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

generației vîrstnice a spiței de neam își afirmă importanța pe care o au în transmiterea unor elemente de viață tradițională. Mai menționăm aici un element care se referă la capacitatea tradiției de a influența asupra faptelor conform vechilor norme ce o alcătuiau, chiar atunci cînd conținutul concret al acestor fapte s-a modificat substanțial sau a dispărut. Acolo unde calitatea dublă de moși-nași nu se mai menținea, aceștia din urmă fiind aleși din afara spiței de neam, ca un ecou al prescripției tradiționale a rămas practica de a se da copilului nou-născut numele nașului.

În zona de care ne ocupăm în special, cuvîntul moașă desemnează femeia, e drept rudă, care asista nașterea, conform normelor tradiționale. Pentru condiția de femeie bătrînă sau pentru aceea de rudă prin legătură de sînge în sensul ascendenței directe, termenul nu se mai utilizează. În alte părți ale țării, însă, cum e Maramureșul, bunicii i se spune în mod curent moașă și considerăm că de la acest sens originar s-a făcut treptat trecerea spre accepțiunea profesională. În trecut, funcția termenului era însă social-familială, ca și condiția pe care el o indica, între atribuțiile ce reveneau moașei, bătrîna care reprezenta neamul și gospodăria, fiind cuprinse și acelea de a asista nașterile, de a primi în numele spiței de neam pe copiii nou-născuți, potrivit obiceiurilor transmise prin tradiție.

Unul din factorii principali prin care formele tradiționale de viață socială, în cazul nostru spița de neam, au acționat asupra obiceiurilor, asupra modalităților de structurare, a fost colectivul de agenți participanți la obicei. În ciclul obiceiurilor de la naștere, moașa de neam are calitatea și asemenea agent, căruia, prin condiția inițială de rudenie, îi revenea rol deosebit de important.

https://biblioteca-digitala.ro

RELAŢIA LĂUTĂ-COBZĂ ÎN PICTURILE MĂNĂSTIRILOR DIN MOLDOVA DE NORD

LUCILIA GEORGESCU

Viaţa muzicală din patria noastră în perioada evului mediu este încă destul de puţin cunoscută; atestările timpului[1] ne dau informaţii destul de sumare[2] privind instrumentele sau formaţiile instrumentale, în desfăşurarea unor ceremonialuri de curte[3].

Cercetătorii istoriei muzicii au semnalat necesitatea studierii, între alte documente, şi a frescelor bisericeşti, în care adeseori se întîlnesc scene cu muzicanţi[4], fără însă ca pînă acum cercetarea să se fi făcut în mod sistematic şi complet. Organologia românească ar avea de cîştigat dacă investigaţiile viitoare ar adînci şi sistematiza pe de o parte materialele ce stau la îndemînă din scrierile cu caracter religios, literar, istoric, juridic, iar pe de altă parte aceste picturi, precizînd instrumentele şi denumirile sub care au circulat în epoca respectivă, deoarece se pare că instrumentele muzicale folosite la noi în viaţa de curte feudală şi în practica poporului au fost destul de numeroase. Confuziile care s-au creat se datoresc întrucîtva necunoaşterii de către traducători a terminologiei muzicale, necon-

[1] *Istoria României*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1962, vol. II, cap. XI.

[2] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Traducere de pe originalul latinesc la 200 de ani de la moartea autorului (21 aug. 1723) de dr. Giorge Pascu, Bucureşti, Cartea Românească, 1923; V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi în Moldova* (sec. XVI-XVII), Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1957, p. 531—532.

[3] G. Breazul, *Patrium Carmen*. Contribuţii la studiul muzicii româneşti. Melos, culegere de studii muzicale scoasă de ..., I, Craiova, Scrisul Românesc, 1941, p. 15 şi urm.; B. P. Hasdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae*, Bucureşti, 1887, p. 694; H. Tiktin, *Dicţionar român-german*, Iaşi, 1903, p. 380 etc.

[4] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, Bucureşti, Minerva, 1905; C. Bobulescu, *Lăutarii noştri. Din trecutul lor*. Schiţă istorică asupra muzicii noastre naţionale corale, cum şi asupra altor feluri de muzici, Bucureşti, 1922; C. Bobulescu, *Lăutari şi hori în pictura bisericilor noastre*. Extras din *Muzica românească de azi*, Cartea Sindicatului Artiştilor Instrumentişti din România, Bucureşti, 1939, îndreptat şi adăugit, avînd peste 55 de figuri în text, Bucureşti, 1940; T. Voinescu, *Contribuţii la studiul manuscriselor ilustrate din mănăstirile Suceviţa şi Dragomirna*, în „S.C.I.A.", II, 1—2/1955, p. 101; T. Alexandru, *Instrumentele muzicale ale poporului român*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956; T. Voinescu, *Elemente locale realiste în pictura religioasă din reg. Craiova*, în „S.C.I.A.", III, 1—2/ 1956, p. 61—64; R. Ghircoiaşiu, *Contribuţii la istoria muzicii româneşti*, Bucureşti, Edit. muzicală, vol. I, 1963; Cr. C. Ghenea, *Din trecutul culturii muzicale româneşti*, Bucureşti, Edit. muzicală, 1965.

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 133—145, Bucureşti, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

cordanței acestei terminologii medievale cu epoca în care trăia traducătorul sau faptului că sub aceleași denumiri se ascundeau instrumente diferite.

În lucrarea de față mă voi opri asupra a cinci tablouri din frescele mănăstirilor bucovinene, ce reprezintă — între altele — fie cîte un singur instrumentist, fie formații intrumentale. Reiau astfel discuția asupra acestor imagini deja cunoscute și încerc să aduc unele precizări privind instrumentele muzicale cu coarde ciupite, care apar în aceste picturi datînd din sec. al XVI-lea (picturile reprezintă alături de instrumente cu coarde ciupite și instrumente de suflat sau percuție).

Primul tablou ce-l pun în discuție e cunoscut sub numele „David cîntînd din cobză"[5] și a stîrnit interesul muzicologilor prin instrumentul pe care îl înfățișează; l-am găsit pe pictura exterioară la trei din cinci mănăstiri bucovinene cercetate: Homor — pictată în 1535, Voroneț — în 1547 și Sucevița — 1606[6] (foto nr. 1, 2 și 3). La Arborea (1541) am găsit „cobza" alături de alte instrumente muzicale, tot pe pictura exterioară, în două scene: prima reprezintă „Ospățul dat în cinstea Sfîntului Gheorghe", unde se văd o „cobză", o dairea și un daul (?) (foto nr. 4); în cea de-a doua, tot un ospăț, din „Pilda fiului risipitor", observăm: „cobză", dairea, daul (?) și încă trei instrumente de suflat — zurnale sau fluiere[7] (foto nr. 5).

Cînd întîlnim denumirea de *cobză* pentru prima dată în scrierile timpului?

Călătorul polonez Matei Strijkowski, trecînd prin Moldova și Țara Românească spre Constantinopol, în 1574, își însemnă, între altele, și formația instrumentală pe care a văzut-o la curtea domnitorului moldovean. Dăm citatul în traducerea lui B. P. Hasdeu: „Faptele oamenilor renumiți sînt celebrate prin cîntece cu acompaniamentu vioreloru, alăuteloru, cobzeloru și arfeloru"[8].

Documentele scrise religioase, istorice și literare ale secolului al XVI-lea și chiar al XVII-lea[9], cu excepția celui de mai sus[10], vorbesc însă nu de *cobză*, ci numai de alăută, iar cele cinci imagini semnalate reprezintă unul și același tip de instrument. Raportînd la ceea ce ne dă cercetarea acestuia pe plan național și internațional — reproducerile de epocă și terminologia muzicală din scrierile cu caracter bisericesc sau laic ce ne-au stat la îndemînă —, ajungem la concluzia că și la noi *pictorii au înfățișat, fără nici o îndoială, instrumentul cunoscut sub denumirea de „lăută", și nu adevărata cobză*; *cobza* va fi, probabil, o variantă locală mai tîrzie a acestei lăute. În

---

[5] T. Alexandru, *op. cit.*, p. 105; C. Bobulescu, *Lăutari și hori* ..., p. 9, 28 și 30.

[6] Gr. Balș, *Bisericile moldovene din veacul al XVI-lea*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice", XXI (1928); A. M. Muzicescu, M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*, București, Edit. Academiei, 1958; S. Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, în „S.C.I.A.", X, 1/1963, p. 68. Conform studiilor citate în această notă, datarea picturilor mănăstirilor Voroneț și Sucevița, pe care de altfel ne-am însușit-o, este alta decît cea indicată de cercetătorul Cr. C. Ghenea în lucrarea mai sus citată, p. 99.

[7] Picturile mănăstirii Arborea constituie subiectul unui alt studiu, aflat în mss.

[8] G. Breazul, *op. cit.*, p. 21; V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *op. cit.* În capitolul „Cultura feudală", p. 531, semnat de P. P. Panaitescu, se dă o traducere a paragrafului din lucrarea lui M. Strijkowski, astfel: „În Muntenia și Moldova se pot auzi cîntece în versuri, acompaniate cu muzică de scripcă sîrbească sau *cobze* și alte instrumente" (subl. ns.).

[9] G. Breazul, *op. cit.*, p. 31 și urm.; C. Bobulescu, *op. citate.*

[10] Termenul de „cobză" a apărut în traducerea lui Hasdeu, după originalul lui Strijkowski.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto 1. David cîntînd din „cobză", mănăstirea Homor, 1535.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto 2. David cîntînd din „cobză", mănăstirea Voroneț, 1547.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto 3. David cîntînd din „cobză", mănăstirea Sucevița, 1606.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto 4. Ospățul dat în cinstea Sfîntului Gheorghe, mănăstirea Arborea, 1541.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto 5. Ospățul dat în cinstea „Fiului risipitor", mănăstirea Arborea, 1541.

https://biblioteca-digitala.ro

ce privește forma, făcînd parte din aceeași mare familie a instrumentelor cu coarde ciupite, amîndouă prezintă o frapantă asemănare; totuși, spre deosebire de *cobză* care are gîtul scurt și gros, lăuta are gîtul lung și mai subțire, menținînd aceeași înclinare în unghi drept sau obtuz a cuierului față de gît. Numărul de coarde al lăutei pare să fi fost aproape același cu numărul de coarde ce-l găsim azi la cobză. Similitudinea mare dintre ele a determinat pe cercetătorii de pînă acum să denumească *lăuta* de pe picturile bisericești ale sec. al XVI-lea prin „cobză", deși lăuta a fost, probabil, instrumentul care s-a impus în practica muzicală de la noi în acel timp.

Primul organolog român care se ocupă de relația *lăută-cobză* și încearcă explicarea legăturii dintre aceste două instrumente este T. T. Burada[11], urmat mult mai tîrziu de C. I. Bobulescu [12], M. Gr. Poslușnicu [13] și G. Breazul [14]. Cercetătorii din ultima vreme, T. Alexandru [15], R. Ghircoiașiu [16] și Cr. C. Ghenea [17], readuc în discuție și republică unele reproduceri deja cunoscute din lucrarea amintită a pr. C. Bobulescu, fără a adînci însă cercetările lor în această problemă. Revenind la tema enunțată, putem spune că la noi instrumentul s-a răspîndit sub denumirea de *alăută* și *lăută*, afirmîndu-se astfel mai clar originea și numele său oriental, din arabul *al'ud* [18].

În toată literatura vremii, bisericească, istorică și juridică, apar termenii „alăută", „lăută", „alăutariu", „alăutaș", „lăutaș", lăutar". Deci acesta este instrumentul și instrumentistul care participă activ în viața muzicală și pe care-i cunosc și cei ce folosesc acești termeni. Ar fi de neimaginat ca să fi existat *cobza* la acea dată și să nu se găsească nimeni care să amintească de ea.

S-a format deci o terminologie muzicală care implică realitatea unei practici muzicale îndelungate. Termenii de *lăută* și *lăutar* se mențin și azi, deși instrumentul care i-a generat a dispărut demult; considerăm că terminologia respectivă s-a păstrat pentru că s-a format într-o perioadă îndelungată de timp, cîteva secole, pătrunzînd adînc în practica muzicală populară.

---

[11] T. T. Burada, *Almanah muzical pe 1877*, III, Iassi, Tipo-Litografia H. Goldner, p. 76

[12] C. Bobulescu, *Lăutari și hori* ..., p. 14 și urm.

[13] M. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicei la români de la renaștere pînă-n epoca de consolidare a culturii artistice*, cu 193 chipuri în text, cu o prefață de Dl. Nicolae Iorga, București, Cartea Românească, 1928, p. 516 și urm.

[14] G. Breazul, *op. cit.*, p. 37 și urm.

[15] T. Alexandru, *op. cit.*, p. 105.

[16] R. Ghircoiașiu, *op. cit.*, p. 147 și 182.

[17] Cr. C. Ghenea, *op. cit.*, p. 99 și urm.

[18] Socotim justă presupunerea muzicologului C. Cr. Ghenea, din lucrarea mai sus citată (presupunere existentă în lucrările înaintașilor T. T. Burada, C. Bobulescu, G. Breazul, M. Gr. Poslușnicu) că alăuta este un instrument premergător cobzei, dar nu numai din cauză că a) „termenul este de origină orientală provenind din arabul *alud*" și b) că „unii lăutari și-ar fi făcut ucenicia la turci" — ci din mai multe motive, așa cum vom arăta mai departe, în cuprinsul lucrării. Cum și cînd a pătruns lăuta la noi, nu avem încă date precise. Se poate presupune că: 1) a venit prin Orient de la arabi, o dată cu negustorii armeni și prin negustorii genovezi, care aveau dreptul de a-și desface mărfurile la gurile Dunării; 2) a venit din Nord sau din Apus, prin negustorii lioveni și brașoveni; 3) a venit pe toate aceste căi cam în același timp. Oricum, răspîndirea pe întreaga țară a termenilor *alăută-lăută* și *alăutar-lăutar*, *lăutărie* etc. denotă pe de o parte *unitatea* permanentă a vieții muzicale pe întinsul patriei noastre, iar pe de altă parte existența la noi a lăutei clasice, deci, într-un fel, integrarea noastră în viața muzicală europeană.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă practica muzicală a epocii cunoaște așadar instrumentul numit *lăută*, pe frescele mănăstirilor nu poate fi pictat decît același instrument, care să ilustreze scenele într-un mod cît mai apropiat de indicațiile erminiei bizantine și ale textului psaltirii; în concluzie, pictorul nu putea să zugrăvească decît instrumentul muzical pe care el însuși îl văzuse. Artistul vremii trebuia să picteze acest instrument așa fel încît el să poată fi recunoscut de credincioșii ce veneau la biserică, pentru că altfel nu ar fi avut nici un sens existența picturilor cu scene pilduitoare, executate din îndemnul și cu cheltuiala ctitorilor (boierii sau domnitorii țării). Ba mai mult, putem spune că pictorul s-a străduit să redea cît mai fidel instrumentele timpului, tocmai pentru a sublinia mai bine ideea teologică a păcatului săvîrșit de credincioși — atunci cînd petreceau în ospețe cu muzicanți — sau, dimpotrivă, pentru a evidenția atît harul deosebit de care se bucură în fața Domnului regele-cîntăreț David, cît și forța miraculoasă, tămăduitoare, a muzicii sale închinate lui Dumnezeu. Dacă pe regele și psalmistul David — instrumentist virtuoz — pictorii îl zugrăvesc cîntînd cu *lăuta*, aceasta înseamnă că pentru epoca respectivă instrumentul se bucura de o deosebită popularitate.

Este greu de presupus ca, în perioada în care statele medievale românești se organizau și erau în plină dezvoltare, *curțile domnești și boierimea să nu fi fost în pas cu moda timpului*, o dată ce avem cunoștință de relațiile comerciale și culturale pe care aceste țări le stabiliseră atît cu vecinii apropiați, cît și cu țările mai îndepărtate : Italia, Germania, Turcia, Lituania etc.[19].

Este adevărat că lăuta era folosită de către muzicanții domnitorului, ai boierilor și mănăstirilor, dar în același timp nu trebuie să uităm că *lăutarii erau obligați să producă venituri pentru domni, boieri sau mănăstiri*, deci ei cîntau în orice fel de prilej poporului; acesta îi plătea pentru munca lor, beneficiind astfel de același repertoriu, executat la aceleași instrumente muzicale, ca și la curțile domnești și boierești.

De aceea considerăm că lăuta a căpătat la noi — cu trecerea timpului — *caracterul unui instrument popular*, că atît cronicarii cît și oamenii bisericii au vorbit despre lăută pentru că o cunoșteau din viața de toate zilele și că ea nu a apărut întîmplător și în frescele bisericești. Ba mai mult, istoria acesteia pe pămîntul țării noastre își află confirmarea și pe plan internațional, deoarece printre alți compozitori de muzică pentru lăută se află și „transilvăneanul Valentin Bäckfark", ce activează în același veac al XVI-lea în care știm că lăuta făcuse vogă în tot Apusul Europei [20]. Decăderea importanței lăutei — mai ales la curțile feudalilor — începînd la noi cu a doua jumătate a sec. al XVII-lea este reflexul a ceea ce se întîmpla în Europa apuseană : instrumentul nu mai era la modă. El mai rămîne, probabil, cîtva timp în practica populară alături de *cobză* — varianta lui românească în favoarea căreia va ceda în cele din urmă —, instrument cu același număr de coarde ciupite și cu sonorități asemănătoare,

[19] *Istoria României*, vol. II, cap. cit.

[20] Michel Brennet, *Le luth. Dictionnaire pratique et historique de la musique*, par ..., Paris, Librairie Armand Colin, 1926; A. Deleanu și T. M. Ciortea, *Bákfark Bálint. Un muzician de seamă al renașterii*, în „Studii de muzicologie", 6/1957, p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

cu aceleaşi funcţii, solistice în mîna virtuozilor, dar mai ales de acompaniament.

Se pare că denumirea cobzei vine din două direcţii : în primul rînd o influenţă nord-slavă, dacă ţinem seama că polonezii, rutenii şi ucrainenii cunosc „kobza", un instrument tot cu coarde ciupite, din aceeaşi mare familie a lăutei ; în al doilea rînd o provenienţă orientală, de la turcescul *qopuz* — instrument muzical cu o singură coardă —, din perioada în care influenţa turcească s-a făcut tot mai mult simţită atît în viaţa şi practica muzicală de la curţile feudale, cît şi în viaţa poporului. De altfel, limba română mai păstrează şi azi unele cuvinte de origine turcă. Contactul poporului nostru cu alte popoare a dus, poate, fie la folosirea în practica sa muzicală a unora dintre instrumentele lor, păstrîndu-le denumirea originară, fie numai la însuşirea numelui unui instrument, fără preluarea acestuia.

Atunci cum se explică însemnarea din 1574 a lui M. Strijkowski ? Curt Sachs afirmă că polonezii, rutenii şi ruşii au denumit prin *kobză* (la origine bandură, mai tîrziu alăută) şi cimpoiul, în chip nejustificat, probabil din cauza asemănării fonetice dintre cuvintele „koza" şi kobza" ; întrucît *koza* însemna oaie sau capră, avea ocazional şi înţelesul de cimpoi[21], burduful instrumentului confecţionîndu-se din pielea acestor animale.

Justificat sau nu, trebuie să reţinem că prin *kobza* polonezii au denumit atît instrumentul cu coarde ciupite, cît şi cimpoiul — instrument de suflat, mai ales în trecut, şi nu azi cînd este numit „duda". Se conturează astfel următoarele ipoteze :

1) termenul de „duda", pe care îl găsim şi la slavii de sud din turcescul „düdükö", socotim că s-a împămîntenit după secolele XV—XVI, cînd relaţiile polono-turce au devenit mai intense ;

2) probabil că, în secolele amintite, termenii „koza" şi „kobza" — desemnînd şi cimpoiul — au circulat în egală măsură, datorită confuziei explicate mai sus ;

3) tot atît de probabil este şi faptul că mai ales legăturile strînse ale populaţiei de păstori din nordul Moldovei cu populaţiile din sudul Poloniei avînd aceeaşi ocupaţie au putut să contribuie la transmutarea dublului înţeles al *kobzei* poloneze şi la noi. Cum însă în Moldova şi Muntenia mai existau pe lîngă termenul de *cobză* şi termenii de *copuz*, *cobuz*, *căbuz*, *căpuş* (din turcesul „qopuz"), aceştia au primit şi ei un dublu înţeles, de instrument cu coarde ciupite şi de instrument de suflat (cimpoi).

Aşa s-ar putea explica mărturiile poetice care au ridicat adeseori problema *cobuzului* ca instrument de suflat : „Ăl cobuz de soc / Mult zice cu foc", „Ăl cobuz de os / Ce sună frumos"[22], „Din cobuz de os / Mult zice duios" — şi în acelaşi timp ca instrument de coarde : „Ce stai întins, o !

---

[21] Curt Sachs, *Reallexikon der Musikinstrumente*, Hildesheim, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1962, p. 221 ; Jaroslav Markl, *Česká dudácká hudba*, Praha Orbis, 1962, p. 13 ; Zíbrt Čeněk, *Hrály dudy*, Praha, 1917 ; Zíbrt Čeněk, *Dudy staročeské i novější*, în „Český lid", XXIV, 1924, p. 254—288 şi 310—318. Din cercetările muzicologilor cehi rezultă că acelaşi fenomen s-a petrecut şi la ei ; termenul de „cobză" a denumit nu numai instrumentul cu coarde, dar şi cimpoiul. Exprim pe această cale mulţumirile mele muzicologului ceh J. Markl, care mi-a pus la îndemînă datele de mai sus.

[22] G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, culegere de ..., Bucuresci, Tipografia Modernă, 1885, p. 492.

https://biblioteca-digitala.ro

omule / Ca cobuzul cu strunele"[23], sau „Ăl cobuz cu fire / Mult zice subțire"[24].

Tot astfel am putea să explicăm și mult comentatul citat din 1725, care spune că erau flăcăi „ce înnotau în Prut cu o fată pe spate și ziceau

Foto 6. David cîntînd din „cobză", mănăstirea Hurez, 1692.

din cobuz"[25], admițînd că burduful cobuzului (cimpoiului) le servea drept plută, în timp ce ei puteau cînta pe caraba acestuia.

Prima atestare în care aflăm denumirile de *cobuz* și *cobuzar* aparține sec. al XVI-lea, conform unui document emis în Tîrgoviște la 13 decembrie 1578 [26]: „ . . . iar pe feciorul lui Opriș țiganul l-au dat la un cobuzar turc anume Curtu de l-au învățat cobuzul . . .". Însemnarea ne duce la interpretarea lui în sensul propriu al cuvîntului, adică e vorba de qopuzul turcesc, instrument ce ajunsese atunci, probabil, la modă. De aceea, în ce pri-

[23] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 79.
[24] G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 492.
[25] C. Bobulescu, *Lăutarii noștri* . . ., p. 29.
[26] C. Cr. Ghenea, *op. cit.*, p. 100, nota 2.

https://biblioteca-digitala.ro

veşte *cobza* aşa cum o vom cunoaşte şi noi pînă azi, mai sigure ni se par: documentul din 1662 prin care „se face mărturie pentru ţiganul Mitropoliei, Petru cobzar"[27] şi documentul privind procesul din 1689, „pentru Nicolai Ungureanu cobzar ţigan", unde atestarea instrumentului implică o practică prealabilă cu acest instrument [28]. Cel mai puternic argument ni-l serveşte însă pictura de la Hurez din 1692 publicată de C. I. Bobulescu, dovada indubitabilă a existenţei cobzei la acea dată (foto nr. 6).

Începînd cu sec. al XVIII-lea, menţiunile despre „cobză" şi „cobzar" se înmulţesc. Ţinînd seama de precizările de mai sus privind cobza şi apariţia ei la noi în sec. al XVII-lea, se cuvine să acordăm atenţie şi să revedem şi traducerea făcută de B. P. Hasdeu citatului din cronica lui M. Strijkowski [29], din 1574, privitor la instrumentele muzicale: „Faptele oamenilor renumiţi sînt celebrate prin cîntece cu acompaniamentul viorelor, alăuteloru, cobzeloru şi arfeloru". Traducătorul a folosit similitudinea fonetică şi de semnificaţie din sec. al XIX-lea a cuvîntului „kobza" din limba polonă cu „cobza" din cea română, traducîndu-le ca atare; probabil că Hasdeu nu a cunoscut sau nu a ţinut seamă şi de al doilea înţeles pe care cuvîntul „kobza" l-a avut în trecut, şi anume pe acela de *cimpoi*. Deci, „kobzach" din însemnările lui Strijkowski era mai firesc să fie tradusă cu înţelesul de „cimpoi", dacă ţinem seama de următoarele argumente:

1) este puţin probabil ca într-o formaţie instrumentală din Moldova sec. al XVI-lea să fi existat două instrumente muzicale cu coarde ciupite, asemănătoare ca formă, funcţie şi sonorităţi — lăuta şi cobza —, unul de circulaţie internaţională şi altul de importanţă locală, pe care M. Strijkowski să le fi cunoscut în egală măsură prin denumirile lor moldoveneşti;

2) călătorul polonez a denumit instrumentele văzute *folosind terminologia în uz din patria sa*;

3) la numai 20 de ani de la trecerea acestuia prin Moldova, la curtea lui Aron Vodă (1591—1597) erau foarte preţuite cimpoaiele [30];

4) Niccolo Barsi, la 1633, între alte instrumente utilizate la curtea domnească, semnalează în scrierile lui şi instrumentul *sordellino* [31], care este un fel de cimpoi;

Deci, conform mărturiei lui M. Strijkowski, instrumentele aflate la curtea domnească la sfîrşitul sec. al XVI-lea şi începutul celui de-al XVII-lea erau: gusla sîrbească, lăuta, cimpoiul şi harpa; nici vorbă ca printre ele să se fi numărat *cobza* zilelor noastre.

În concluzie putem spune: a) în secolele XV—XVII instrumentul cunoscut şi răspîndit la noi este *lăuta*, aceeaşi ca în întreaga Europă; b) *cobza* este instrumentul autohton care se dezvoltă în sec. al XVII-lea din

---

[27] C. Bobulescu, *Lăutarii noştri* ..., p. 40, nota 4.

[28] Cr. C. Ghenea, *op. cit.*, p. 107.

[29] El. Dolinescu, *Date noi cu privire la instrumentele muzicale folosite în Ţările româneşti în prima jumătate a sec. al XVII-lea*, în „Muzica", XIII, 7/1963, p. 43—45; El. Dolinescu, *Date despre folclorul muzical românesc la călătorii din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în „Revista de etnografie şi folclor", X, 3/1965, p. 272. Dăm citatul lui M. Strijkowski în original, după aceste două lucrări: „ ... Zacnjek ludzi dzieie skaladnymi wierszami spiewaia, przi *Skrzypicach Które Serbskimi* zowremy, lutniach, kobzach y arfach ... " [*lutniach* se traduce prin lăută, iar *kobzach* prin cimpoi].

[30] C. Bobulescu, *Lăutarii noştri* ..., p. 15.

[31] El. Dolinescu, *Date despre* ..., p. 270, nota 5.

https://biblioteca-digitala.ro

lăută și coexistă alături de ea, substituindu-i-se în practica muzicală ulterioară; c) cobza va cunoaște mai multe denumiri; d) pentru o perioadă de timp, sub denumirile cobzei — instrument cu coarde — se va afla și un instrument de suflat — probabil cimpoiul —, prin transmutarea de la polonezi la noi a dublei semnificații a cuvîntului „kobza"; e) folosirea instrumentelor se face conform modei timpului și sînt utilizate la noi în aceeași măsură de clasa feudală, ca și de masele populare; f) funcția principală a lăutei — purtătoare de melodie —, ca și terminologia ei proprie vor fi preluate pe rînd de alte instrumente și în mod deosebit de vioară[32].

[32] Fotografiile au fost făcute de către F. Georgescu și C. Popescu.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

„PODUL DE LA TINGRELE"

GH. I. NEAGU

§ 1. De presupusul toponimic „*Tingrele*", întîlnit în colinde, se ocupă V. Bogrea în două rînduri. Mai întîi, notează în treacăt, în seria unor *Toponimice sud-orientale în poezia poporană* [1]: „obscur e « podul de la Tingrele »". Citatul e luat dintr-o colindă putneană din colecția Baronzi (ed. Iorga, p. 26). În dreptul lui „*Tingrele*" dă în paranteză: (*Tengr-ili*, « Ținutul Mării »? cf. „un pod pistă Marea", în Giuglea—Vîlsan, p. 225). Mai jos adaugă: „de «podu pe la *tingrele*, în casa de peste drum », și « poduri pe la *tingrele*, care trec porcii pe ele » se vorbește și-n varianta (tot buzoiană) din Convorbiri literare, XXV, pp. 846, 847".

V. Bogrea revine asupra termenului în *Articole mărunte. Din onomastica folclorică*. Citățm în întregime: „*Podul de la Tingrele*. Se pomenește într-o colindă putneană din colecția Baronzi (ed. Iorga, p. 26). Dacă e vorba de « un pod pistă Marea », ca-n *Iana Sînziana* din col. Giuglea — Vîlsan (p. 225), acel *Tingrèle* ar putea fi v. ung. *tengerelv*, *tengerelű* « transmarinus » " [2].

§ 2. Cîteva observații se impun de la început:

— V. Bogrea consideră pe „Tingrele" toponimic, probabil și pentru faptul că l-a găsit ortografiat cu majusculă;

— îi propune un etimon unguresc (*Tengr-ili*, apoi *tengerelv*, *tengerelű*), fără să fie convins de apropierea ce face, căci condiționează etimologia propusă de faptul ca termenul discutat să aibă înțelesul de „un pod pistă Marea", vers luat din balada fantastică *Iana Sînziana*;

— V. Bogrea cunoaște termenul din două colinde: unul putnean, altul buzoian. Cînd reia discuția, nu mai citează decît primul text, pe al doilea îl elimină fără să arate motivele, pe care noi le bănuim: în colindul buzoian, *tingrele* nu mai e redat cu majusculă, deci nu mai e simțit ca toponimic, iar culegătorul îl notează cu semnul îndoielii privind exactitatea redării lui: „Făcut-am poduri la tingrele" (sic !) [3].

---

[1] „Dacoromania", II, p. 410, nota 2.
[2] „Dacoromania", IV (1924—1926), partea a II-a, Cluj, 1927, p. 873.
[3] „Convorbiri literare", XXV, nr. 10, din 1 ianuarie 1891, p. 846.

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 147—152, București, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

— V. Bogrea nu a cercetat variantele colindelor în care a găsit termenul care formează obiectul discuției sale; nu a ținut seamă de contextul în care apare el; mai mult chiar, cînd a vrut să-i precizeze sensul — pe care i l-ar fi dorit ca să-i justifice etimonul propus — s-a referit la un vers dintr-o baladă fantastică;

— V. Bogrea nu a pornit de la cercetarea faptelor, ci de la ideea exprimată categoric în acești termeni: „Cîntecul nostru popular răsună de ecouri istorico-geografice sud-orientale de cel mai mare preț, care n-au fost cercetate și puse în lumină pînă acum"[4].

§ 3. Folosind asemenea procedee, nu-i surprinzător faptul că soluția adevărată — mult mai simplă și mai la îndemînă — nu a fost găsită. De altfel, și alteori, procedînd la fel, V. Bogrea a emis ipoteze eronate. J. Byck constată o asemenea eroare în recenzia pe care V. Bogrea o face *Psaltirii scheiane*, ed. I. A. Candrea. J. Byck scrie: „Fără să fi confruntat versiunea românească cu textul latin, V. Bogrea emite ipoteza: « Enigmaticul *findiș* . . . n-ar putea fi ung. *fentes* „înălțat, loc ridicat" (cf. *3 obraze, de veaci susure* și *seamere* de la p. urm.)[?] »" J. Byck dovedește că *findiș* nu-i decît forma coruptă a lui *fiindu-și*, datorită unui copist mai puțin instruit[5].

O altă ipoteză greșită a lui V. Bogrea este corectată de N. Drăganu, într-o notă pe care o reproducem întocmai: „*Doichișel* din versurile « cel miel sugărel, berbece doichișel », citat de V. Bogrea, *Dacoromania*, II, 443, dintr-un « colind de copil » (*Arhiva Dobrogei*, II, p. 68), interpretat « de lapte » și explicat: « din sl. *dojčiti* » a alăpta, de unde și « doică » este într-adevăr *ochișel* cu *d* protetic obișnuit în versurile populare și cu diftongarea lui *o* înainte de *ch*, cf. *oichi* < *ochi* etc."[6].

§ 4. S-a observat că în textele culese de dialectologi sau de folcloriști „s-au putut strecura deformări de tot felul, datorite culegătorilor sau informatorilor"[7]. Dăm cîteva exemple de deformări relevate în texte folclorice: *Fugiț, datiine curate* (< fugi, izdate necurate); Și eu m-oi face /*Dumic* vătrăraș/ . . ./ *Dumic* dăscălaș (< . . . *d-un mic* vătrăraș / . . . /*d-un mic* . . .); S-a făcut *din mine cioară* (< . . . *diminecioară*); Pipă (lulă) cu *cintură*, / Mălai nu-i la gură (< Pipă . . . cu *ciutură* . . .)[8]. Mai dăm un exemplu din colinde: *La cizmar, mare rotar* (*La acest măr, mare, rotat*)[9].

§ 5. La exemplele de mai sus, vom mai nota cîteva întîlnite de noi în texte folclorice sau în liste de cuvinte dialectale. Gr. Brîncuș înregistrează *răjele*, s. pl. cu sensul de „dezastre, rele" ca existent în „bocete și alte producții populare din raioanele Tg. Jiu și Baia-de-Aramă"[10]. Leontin Ghergariu a lămurit că avem de-a face cu o rostire regională: „*ră jele* = jale rea, jale chinuitoare, apăsătoare"[11]. Într-o altă listă de „cuvinte dialectale" citim: „*dintruele* — un morb, în care te dor toate încheieturile,

---

[4] V. Bogrea, *Toponimice sud-orientale în poezia poporană*, în „Dacoromania", II, p. 403.
[5] J. Byck, *Între filologie și lingvistică*, în „Limba română", IX (1960), nr. 2, p. 30—31.
[6] „Dacoromania", V (1927—1928), p. 352.
[7] J. Byck, *art. cit.*, p. 32.
[8] *Ibidem*, p. 29—34, unde mai sînt și alte exemple din folclor și din textele vechi.
[9] *La luncile soarelui*. Antologie a colindelor laice. Ediție îngrijită și prefațată de Monica Brătulescu, 1964, București, E.P.L., p. XI; vezi și „Studii și cercetări științifice, filologie", Academia Republicii Socialiste România, Filiala Iași, 1962, an. XIII, fasc. 1, p. 75.
[10] „Cum vorbim", IV, nr. 1 (ianuarie 1952), p. 36.
[11] Leontin Ghergariu, *Note lexicale*, în „Limba română", X (1961), nr. 2, p. 125.

https://biblioteca-digitala.ro

după ce te pui la şezut pe ceva sau te culci nu te mai poţi scula în picere, îţi înţepenesc toate membrele. *A zăcea dintruele*" [12]. Este clar că avem de-a face cu credinţa populară în *Iele*; deci *dintruele* = dintru *Iele*, din *Iele*.

În colecţia Tocilescu, p. 1053, citim:

Am o mîndră ca o cruce
Şi la lucru n-o pot duce.
Dimineaţa-i roua rece,
Peste zi să prea-încălzeşte,
Sara cam pe la *o jînă*
O chişcă ţinţari de mînă.

Aici *o jînă* este cuvîntul „ojină" = „moment al zilei situat la jumătatea timpului dintre amiază şi asfinţit; gustare care se ia în acest moment al zilei"[13]. Un culegător experimentat de texte populare, Clir. N. Ţapu, dă, în aceeaşi colecţie, p. 814: „Secerai pîn'la *ojină* (vecernie)"[14].

Feciorul pînă-i fecior,
Tot de fete-i este dor.
Da cît el s-o însura
Minte-n el s-o sătura[15].

Minte-n el este în realitate regionalul *mintenel*[16] = imediat, numaidecît. Numele deformate ale celor doi doctori fără de arginţi, *Cosma şi Damian*, serbaţi sub numele de *Cosmandin*[17], se întîlnesc în descîntece din Ţara Haţegului: Amin, amin, / *Cozmă de amin*[18] sau asociat cu alt nume deformat: Amin, amin,/*Cosmă de vin*, Descîntecul *Iosîntin Măriei — Mare...*[19].

În munca de teren se întîlnesc deseori forme greşit interpretate de transmiţătorii de folclor. Un copil transcrie într-un colind: Ce mai mere roşioare! / Adunaţi şi voi, cocoane, / Şi puneţi *în trei icoane*.

În alt colind, informatorul dicta:

De mari bucuria lor,
Munţi de piatră-au odrăzlit,
Văi adînci *au povenit*,
Fîntîni seci au izvorît,
Crîng uscat
frunza i-a dat.

---

[12] „Comoara satelor", IV, nr. 2 (februarie 1926), p. 27.

[13] DLRM, p. 560.

[14] Cuvîntul e cunoscut mai ales din Ardeal (I. Pop Reteganul, *Poveşti ardeleneşti*, V, apud DLRLC, vol. III, p. 261; apoi *Folclor din Transilvania*, vol. II, la lexic; dicţionarul lui L. Şăineanu îl dă ca moldovenism.

[15] I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, p. 176, text nr. 217.

[16] Vezi *minteni, mintenaş*, în „Materiale şi cercetări dialectale", I, Bucureşti, Edit. Academici, 1960, p. 80, 181, şi la A. P. Bănuţ, *Tempi passati. Evocări*, Bucureşti, E.P.L., 1965, p. 282.

[17] I. Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, p. 84, 209, 418.

[18] Ov. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1915, p. 99, 343.

[19] *Clopotiva, un sat din Haţeg*, II, Bucureşti, f.a., p. 351, 353, 356, 464. Vezi şi N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. I, *Epoca influenţei sud-slave*, Bucureşti, 1929, p. 143.

https://biblioteca-digitala.ro

Formele subliniate sînt pentru „*între icoane*" şi „în văi adînci *apă a venit*" [20].

§ 6. Marea frecvenţă a cuvintelor stîlcite relevate în textele populare, dintre care am dat cîteva, ne impune să ţinem seama de acest fenomen în interpretarea unor asemenea cuvinte. V. Bogrea a găsit forma *tingrele* în două colinde. Pentru înţelegerea ei trebuie să ţinem seama de contextul în care apare şi de mediul geografic-economic pe care-l oglindesc textele respective. Ţinînd seama de aceste două puncte de vedere, nu ne vom depărta de realitate, vom respecta realismul caracteristic literaturii populare. Ruperea de realitate şi speculaţia abstractă l-au îndepărtat pe V. Bogrea de adevăr. Cum vom arăta, cuvîntul *tingrele* nu-i un toponimic şi el se explică în cadrul contextului colindelor-variante din care a fost luat.

În discuţia sa, V. Bogrea porneşte de la două colinde : unul putnean, altul buzoian. În sprijinul argumentării sale aduce un vers dintr-o baladă fantastică. Forma *tingrele* se întîlneşte în colindele avînd ca temă mulţumirea şi răsplata aduse omului de faptele sale bune. În cadrul acestei teme, colindele prezintă deosebiri după condiţiile de viaţă specifice regiunii în care circulă ele. În baza colindelor care ne-au stat la îndemînă, vom arăta elementele între care se încadrează şi *tingrele*.

Cel căruia i se adresează colindul şi-a cîştigat locul în rai pentru faptele sale bune : şi-a pus *casa* lîngă drum — în Ardeal e vorba de *stînă* — şi *a săturat flămînzii, a adăpat însetaţii, a îmbrăcat despuieţii, a încălţat descuiţii, a încălzit friguroşii.* „La marginea drumului, / La mijlocul cîmpului, / Puţuri am făcut / Cu apă de băut" [21]. La acestea, în alte colinde se mai adaugă : *Puţuri (fîntîni) reci / la cîmpuri seci, 'n cîmpurele puţurele, fîntîni reci pe la poteci, cruci la răspîntii, cruci la drum, fîntînele-n pădurele, puţurele-n cîmpuri grele, s-adape plugari la ele* ; *puţuri la cîmpuri, puţ lîngă drum, puţuri reci în cîmpuri seci* [22]. Alături de *puţuri*, sursă de alimentare cu apă, se vorbeşte şi de *pod, poduri, podurele.* Citäm, cu unele amănunte, partea privitoare la *pod*, întrucît ne apropiem de problema care ne preocupă : *Poduri tari la ape mari* ; *Poduri grele la direle* ; Fapt-am *poduri în locuri rele*, / Unde trec poveri pe ele ; *Poduri grele, late, rele* (?) Şi trec măr-

---

[20] Cf. Gh. I. Neagu, *Colinde din Ialomiţa*, Roşiorii-de-Vede, 1943, p. 47.

[21] T. T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880, p. 38—42 ; Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal*, Bucureşti, 1914, p. 92, text 126, I, p. 93, nr. 128, p. 160, nr. 90 ; N. Păsculescu, *Literatura populară românească*, Bucureşti, 1910, p. 7, nr. 7 ; *Antologia folclorică din Ţinutul Pădurenilor* (Hunedoara), alcătuită de Emilia Comişel ş.a., Bucureşti, Editura muzicală, 1959, p. 36—7, text 7, p. 45—6 ; T. Papahagi, *Graiul şi folclorul Maramureşului*, Bucureşti, 1925, p. 77, text CCCXLII, p. 78, text CCCXLIII ; Sabin Drăgoi, *303 colinde*, Craiova, f. a., p. 78—79, text 73 ; A. Bîrseanu, *Cinci-zeci de colinde*, Braşov, 1890, p. 9, text XI ; *Colinde*, culegere întocmită de G. Breazul, Bucureşti, 1938, p. 100, text 68 ; N. Niculescu, *La vîrful la nouă meri*, în „Şcoala Ialomiţei", VI, nr. 1—2 (ianuarie—februarie 1935), Călăraşi, p. 35.

[22] Gh. Cucu, *200 colinde populare*, Bucureşti, 1936, p. 92, text 72, p. 71—73, nr. 55 ; Mihail Vulpescu, *Cîntecul popular românesc*, Bucureşti, 1930, p. 160—162 ; T. Pamfile, *Culegere de colinde, cîntece de stea, vicleime, sorcove şi pluguşoare*, Bucureşti, B.P.T., seria veche, nr. 734—5, p. 32—33, nr. 16 ; I. I. Răuţescu, *Colinde*, culese de ... din comuna Dragoslavele, jud. Muscel, Bucureşti, f.a., în Bibl. „Dumineca poporului", nr. 1, 32—33 ; N. I. Dumitraşcu, *Carte de stea şi colinde*, Bucureşti, 1935, p. 85—87 ; Vasile I. Popovici, *Cîntece (colinde) de Crăciun şi Anul nou*, Bucureşti, 1934, p. 46—49 ; Teodor Bălăşel, *Versuri populare române*, vol. I, cărticica I, p. 44—46, text 21 ; „Dacia", nr. 8 (mai 1942), p. 8 ; Gh. I. Neagu, *Colinde din Ialomiţa*, Roşiorii-de-Vede, 1946, p. 10, 49 ; N. Păsculescu, *Literatura populară românească*, Bucureşti, 1910, p. 8, nr. 8 ; G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, p. 29, 30—31 ; I. G. Dimitriu, în „Preocupări literare", III, nr. 2 (februarie 1938), p. 73—74 ; C. A. Ionescu, *Colinde*, Sibiu, 1944, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro

furi pe ele; . . . *poduri peste gloduri*; *podurele-n cîmpurele* şi . . . *poduri late, grele* / Trec care pohorate; *Podurele-n ape grele*, / Să treacă mărfuri pe ele / ; *Poduri peste vaduri grele*, / Cîţi treceau / Toţi mulţumeau; . . . *pod pe la grindee*, / Să treacă cară cu fîn pe ele; . . . am fapt / *podurele-n locuri grele* / şi . . . am fapt / *-n sloate grele* / *podurele*, / poveri grele trec pe ele; *Podurele late, grele* / De trec povăraşi pe ele; *Pod pe rîuri grele* . . . , *'ntindeţi, podu pisti glodu*; *Pe la gloduri* / *Făcut-am poduri* [23].

Din citatele date se vede că *podul* şi *puţul* sînt două lucruri pe care le poate face oricine şi — ca toate celelalte — ele sînt făcute pentru înlesnirea plugarilor: *puţurile* sînt puse „lîngă drum" „s-adape plugarii la ele", *iar podurile*, ca să treacă „poveri (grele)", „mărfuri", „care pohorate", „cară cu fîn" . . .

Din cîte cunoaştem, numai în două colinde s-a înregistrat forma *tingrele*, pusă în discuţie de V. Bogrea: / Făcut-am *poduri la tingrele* (sic)/ . . . / cu *poduri pe la tingrele* / Care trec poveri pe ele [24]; a doua consemnare a *podului de la tingrele* o aduce V. Bogrea dintr-o colindă putneană din colecţia Baronzi (ed. Iorga, p. 26)[25].

Alte trei variante aduc forma adevărată a cuvîntului, înlăturînd, în mod convingător, etimonul maghiar la care se gîndea V. Bogrea. Iată aceste forme: *Fapt-am poduri la tini grele* / . . . *Cu poduri de la tini grele*, / Sî triacî cari pă iele / Încărcati şi dişărti [26], *Podurele* / *La tini grele*, / *Cîţi* treceau, / Toţi mulţămiau [27], / *Podurile pe la tini grele* [28]. Observăm că textele care dau *tingrele* provin din locuri învecinate cu cele care dau *tini grele*, anume Putna şi Buzău faţă de Rîmnicul Sărat, Brăila şi Ialomiţa.

§ 7. Faptele prezentate pînă aici duc la un anume mediu geografic, *cîmpia*, unde orientarea se face prin semne puse de om (*cruci la răspîntii, cruci la drum*) şi unde procurarea apei este o problemă, de aici insistenţa asupra *puţurilor*. Mai puţin e folosit termenul *fîntînă*. O altă problemă pentru viaţa economică a cîmpiei era cea a drumurilor, desfundate şi devenite impracticabile în timpul ploilor şi dezgheţurilor; de aici nevoia de *poduri* la *ape mari*, în *ape grele*, *peste vaduri*, în *zloate grele*, *peste glodu*, *pe la gloduri*, la *tingrele*, *la tini grele*, *pe rîuri grele*, *în locuri grele*(*rele*), *în cîmpurele* (care ar putea fi chiar *cîmpuri rele*), pe la *grindeie*, la *direle* . . . E de observat formularea diversă a motivului *podului*; mai este de reţinut că tocmai aici găsim două notări cu semnul îndoielii: *Poduri grele, late, rele* (?) [29] şi . . . *poduri la tingrele* (sic) [30].

În colindele citate, faptele bune care au adus mulţumirea şi fericirea celui care le-a făcut pun în evidenţă omenia omului din popor. Ele sînt

---

[23] Vezi nota 22.

[24] C. N. Mateescu, *Colinde populare*, în „Convorbiri literare", XXV, nr. 10 (1 ianuarie 1891), p. 846, 847, din com. Săgeata, jud. Buzău.

[25] V. Bogrea, în „Dacoromania", II, p. 410, nota 2; IV (1924—1926), partea a II-a, Cluj, 1927, p. 873. N-am văzut colecţia Baronzi.

[26] Ion Diaconu, *Folclor din Rîmnicul-Sărat*, II, p. 89—92, com. Oghileşti.

[27] T. Pamfile, *Crăciunul*, Studiu etnografic, Bucureşti, Leipzig, Viena, 1914, p. 102, nr. 107, dintr-un ms. brăilean.

[28] În „Lumina pentru toţi", an. III, nr. 7 (decembrie 1887), p. 318—319, *Colindul cel mare*, cules de învăţ. Dobre Ştefănescu (Grindu, Ialomiţa).

[29] Mihail Vulpescu, *op. cit.*, p. 160—162.

[30] C. N. Mateescu, *op. cit.*, p. 846; mărturisim aici că notarea *podurele late, grele*, făcută în culegerea *Colinde din Ialomiţa*, p. 10 şi 49, nu ne mulţumea pe deplin.

https://biblioteca-digitala.ro

caracteristice vieții și mentalității omului din cîmpie și sînt toate ușor de îndeplinit de oameni obișnuiți, de oameni din mulțime, nu de eroi cu însușiri supranaturale. Ele subliniază realismul colindelor discutate. În *Iana Sînziana*, baladă fantastică, « pod pistă Marea » intră în seria faptelor greu de realizat impuse tocmai pentru a împiedica ceva inadmisibil, în speță legătura incestuoasă dintre frate și soră. Elemente asemănătoare se întîlnesc și în basme [31]. Contextul în care se află în colinde *tingrele* dovedește că nu-i ceva irealizabil și că în vecinătatea în care se află apare ca ceva ciudat, de neînțeles, dacă l-am lua ca egal cu *tengerelŭ* = *transmarinus* = = „*un pod pistă Marea*", cum se gîndea V. Bogrea. Pentru înțelegerea lui *tingrele* trebuie să rămînem în cadrul realității pe care o atestă variantele colindelor. Termenul se încadrează perfect în context dacă înțelegem că este o formă rezultată din contopirea a două cuvinte cu existență separată („tini grele"), cum am văzut că ele se întîlnesc în trei colinde. Procedeul acesta al contopirii a două cuvinte este frecvent în textele populare. Am discutat mai sus (§ 5) trei asemenea cazuri : *răjele*, *dintruele*, *au povenit*. Un motiv care a dus la contopire (*tini* + *grele* > *tingrele*) este și faptul că în cîmpia Dunării — aria geografică a colindelor cu elementele discutate aci — nu este cunoscut vorbirii curente cuvîntul *tină*, caracteristic Ardealului; pentru noțiunea de *tină*, în aria subdialectului muntean, este caracteristic *noroi*, față de glod, imală, tină, nămol etc. [32].

§ 8. În concluzie, *tingrele* nu-i un cuvînt cu existență obiectivă. El se lămurește pe deplin și fără nici o greutate, dacă îl privim în cadrul realității pe care o oglindesc textele care ni l-au transmis.

[31] Vezi G. Călinescu, *Estetica basmului*, București, E.P.L., 1965, cap. *Incestul*, p. 273—276.

[32] Romulus Todoran, *Noi particularități ale subdialectelor dacoromâne*, „Cercetări de lingvistică" (Cluj), VI, nr. 1 (ianuarie-iunie, 1961), p. 59 și 64, harta nr. 7 (cuvîntul noroi).

https://biblioteca-digitala.ro

Al XIII-lea Congres al Uniunii Folcloriştilor Iugoslavi [Savez Udruženija Folklorista Jugoslavije], Dojran 15—18 sept. 1966

„Savez Udruženija Folklorista Jugoslavije" constituie, datorită interesantelor ei congrese, un prilej de confruntare ştiinţifică nu numai pentru folcloriştii iugoslavi, dar şi pentru specialiştii din străinătate.

Congresele anuale au loc cu regularitate, prin rotaţie, în fiecare dintre cele şase republici federale. De aceea, şi tematica congreselor cuprinde în mod obligatoriu probleme izvorîte din specificul folcloric al regiunii respective. De asemenea, diferite spectacole şi manifestări folclorice, care au loc în timpul congresului, contribuie la reliefarea bogăţiei folclorice regionale.

Ultimul congres a avut loc în Macedonia între zilele de 15—18 septembrie, în pitoreasca localitate climatericâ Dojran, situată pe malul lacului cu acelaşi nume, şi a fost organizat sub prezidenţia dr. Galava Palikruşeva din Skopje.

Lucrările congresului s-au axat pe trei probleme principale : I. Folclorul macedonean ; II. Folclorul în condiţiile noi ale dezvoltării sociale şi III. Mitul naşterii în tradiţia populară. Au participat 142 de persoane : folclorişti, muzicologi, literaţi şi etnografi, printre care 30 de specialişti din străinătate : U.R.S.S., Republica Socialistă România, R.D.G., R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, R. P. Ungară şi Turcia.

Delegaţia română a fost compusă din : S. Drăgoi, maestru emerit al artei, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, conducătorul delegaţiei, Al. Amzulescu, G. Suliţeanu, E. Nestor şi A. Giurchescu, din partea Institutului de etnografie şi folclor din Bucureşti, Vera Proca Ciortea şi Em. Comişel din partea Ministerului Învăţământului.

La acest congres s-au prezentat 87 de comunicări, printre care 27 au fost ţinute de către reprezentanţi ai delegaţiilor străine. Membrii delegaţiei române au ţinut următoarele comunicări : S. Drăgoi, *Mitul naşterii în tradiţia populară* ; Al. Amzulescu, *Cîntecul epic în folclorul românesc* ; G. Suliţeanu, *Determinante şi caracteristici în etapa actuală a evoluţiei folclorului muzical român* ; A. Giurchescu, *Evoluţia dansului popular românesc şi metoda cercetării sale în condiţiile noi ale societăţii actuale* ; E. Nestor, *Aspecte evolutive ale folclorului român contemporan* ; Vera Proca Ciortea, *Sistematizarea formelor de dans popular* (Proiect de discuţie) ; Em. Comişel, *Elementele evoluţiei folclorului muzical român.*

Deschiderea congresului a avut loc în dimineaţa zilei de 15 septembrie în sala de festivităţi a hotelului Polin. Modalitatea de prezentare a comunicărilor a fost aceea de repartizare a celor trei probleme generale pe cinci secţii. Astfel : I. *Folclorul macedonean* (Secţia 1), sub prezidenţia dr. Kiril Penuşliki, secretar : dr. Cveta Organdzieva. S-au ţinut 35 de comunicări. Cu acest prilej s-au evidenţiat probleme specifice impuse de cercetarea folclorului macedonean atît în ceea ce priveşte metodologia studierii, cît şi anumite genuri şi categorii folclorice reprezentative, ca de pildă diferite aspecte ale cîntecului epic în ceea ce priveşte conţinutul său social-istoric. O importanţă deosebită s-a acordat astfel cîntecului revoluţionar al partizanilor

Rev. etn. folc., tom. 12, nr. 2, p. 153—160, Bucureşti, 1967

https://biblioteca-digitala.ro

din ultimul război mondial, relevîndu-se în aceasta procesul de creaţie ca o continuitate a tendinţei şi luptei de eliberare prezente în vechile cîntece epice macedonene create în timpul ocupaţiei turceşti.

II. *Problema dezvoltării folclorului în noile condiţii ale vieţii sociale* a fost dezbătută în cadrul a două secţii: a) *Literatura populară şi obiceiurile*: preşedinte dr. Valens Vodušek. În cadrul acestei secţii s-au ţinut 17 comunicări tratînd diferite aspecte ale poeticii populare şi ale metodologiei folcloristicii moderne.

b) *Muzica populară*: preşedinte dr. Cvetko Richtman. Aci s-au prezentat 12 comunicări privind în cea mai mare parte anumite caracteristici morfologice ale structurii muzicii populare şi în special ale ritmului.

Tematica abordată în cadrul celo de-a doua probleme generale a congresului a demonstrat situaţia actuală a folclorului literar, muzical şi coregrafic nu numai în R.S.F. Iugoslavia, ci şi în celelalte ţări reprezentate la congres. Cu acest prilej s-au evidenţiat unele aspecte comune, ca de pildă procesul rapid de transformare a folclorului în etapa actuală a evoluţiei sale, dispariţia unor categorii de cîntece şi obiceiuri, influenţa mijloacelor moderne de răspîndire a folclorului (radio, televiziune, mişcarea artistică de amatori, educaţia muzicală şi un întreg proces de culturalizare). De asemenea aceste comunicări au mai prezentat şi o privire generală asupra unor diferite stadii ale evoluţiei folclorului în etapa actuală a dezvoltării sociale din diferite ţări ca: R. S. F. Iugoslavia, Republica Socialistă România, R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, R. D. Germană, R. P. Ungară şi de asemenea gradul diferit în care folclorul constituie în aceste ţări parte integrantă din cultura naţională. În această privinţă comunicările delegaţiei române au prezentat situaţia folclorului românesc în etapa actuală, arătînd că, dacă unele categorii folclorice vechi sînt sortite unei dispariţii treptate, altele se menţin, schimbîndu-şi conţinutul şi astfel încadrîndu-se pe un nou drum rămîn în fondul tradiţional viu. Totodată s-a mai arătat că efervescenţa vieţii sociale moderne îşi găseşte un ecou puternic în viaţa folclorică actuală, fapt necesitînd şi pentru cercetător noi metode şi mijloace de investigaţie.

III. *Mitul naşterii în tradiţia populară:* preşedinte dr. Petar Vlahovici, secretar Nic Bonifacici-Rozin. În această secţie s-au ţinut 17 comunicări.

Discuţiile care au avut loc la sfîrşitul fiecărei zile de lucru au evidenţiat pe lîngă diferitele aspecte ale problemelor principale şi alte probleme privind procesele care apar în structura morfologică, poetică, muzicală şi coregrafică a fenomenului folcloric, ca o caracteristică a etapei sale actuale de evoluţie.

Concomitent cu lucrările celorlalte secţii s-a desfăşurat activitatea secţiei de studiu a dansului popular sub prezidenţia Militei Ilijin. Astfel grupul internaţional de coreologie din cadrul Consiliului Internaţional de Muzică Populară, la invitaţia comitetului de organizare a congresului Asociaţiei Folcloriştilor Iugoslavi, a ţinut a cincea sesiune de lucru, concomitent cu desfăşurarea congresului de la Dojran.

Discuţiile s-au axat în jurul referatului *Sistematizarea formelor de dans popular* prezentat de Vera Proca Ciortea şi al coreferatului prezentat de Eva Kröschlova (R. S. Cehoslovacă) despre *Principiul înlănţuirii şi al grupării în formele de dans popular.*

În concluziile acestei sesiuni de lucru, s-a hotărît redactarea definitivă a terminologiei privind unităţile componente ale dansului, precum şi definitivarea redactării „formelor" de dans popular. Viitoarea sesiune de lucru va avea loc la finele lunii ianuarie 1967 la Potsdamm (R.D.G.). Anca Giurchescu şi Kurt Petermann vor pregăti proiectele de discuţie. Toţi membrii grupului vor prezenta analize de dansuri populare, întrucît jumătate din timpul de lucru va fi dedicat problemelor de analiză structurală a dansurilor populare.

Ca o completare a şedinţelor congresului au mai avut loc diferite alte manifestări. Astfel s-au putut urmări cîteva interesante dansuri macedonene denumite „Rusalii", interpretate de către o echipă de tineri artişti amatori din Gevgelia (dansuri foarte îndeaproape înrudite cu cele ale obiceiului românesc de Rusalii „Căluşul"). De asemenea s-au prezentat

https://biblioteca-digitala.ro

filme documentare privind folclorul macedonean şi al altor ţări participante la congres. După închiderea congresului a avut loc o excursie de o zi prin cîteva localităţi din sudul Macedoniei (Kavadarci, Prilep), cu ocazia căreia s-a asistat la sărbătoarea „culesul viilor" la Kavadarci şi s-au vizitat cîteva obiective istorice importante.

Ca şi în ceilalţi ani Congresul „Savez Udruženija Folklorista Jugoslavije" a constituit un prilej de prezentare a unor interesante comunicări, ce au reuşit să antreneze un număr mare de specialişti în fructuoase schimburi de păreri. Datorită acestui fapt congresul reuşeşte să ocupe un loc important în mişcarea folcloristică internaţională.

G. Sulitean

Simpozionul: „*Arta populară românească din sud-estul Transilvaniei*", (19—20 XI 1966)

Cu cîţiva ani în urmă. Casa raională de cultură din Rupea şi-a însuşit frumosul obicei ca la sfîrşitul perioadei de intensă muncă artistică (iarnă — primăvară) să-şi întocmească un ansamblu folcloric raional, al cărui repertoriu să reprezinte tot ce poate fi valoros şi caracteristic din satele şi comunele raionului, constituind o sinteză artistică difuzată şi valorificată — prin turnee (mai—iunie) — în celelalte raioane limitrofe.

Pentru sprijinirea cît mai temeinică a acestei acţiuni, cu scopul de a găsi forme noi metodologice de cercetare şi de aprofundare a faptelor de folclor şi de etnografie, privite în autenticitatea şi viabilitatea lor intrinsecă, s-a iniţiat — pentru prima dată — acest simpozion de amploare neobişnuită într-un asemenea cadru.

Simpozionul a fost bine organizat şi tot aşa de bine gîndit. Criteriile ce i-au stat la bază se pot concretiza în cîteva idei, aşa cum se desprinde şi din observaţiile tov. Ion Meiţolu de la Casa centrală a creaţiei populare: 1. cunoaşterea directă a zonei folclorice şi etnografice în cercetare; 2. organizarea unei asemenea acţiuni trebuie realizată pe bază ştiinţifică; 3. desfăşurarea să cuprindă aspecte multilaterale de artă populară şi să fie spectaculoasă; 4. cercetarea fenomenului folcloric şi de artă populară, în general, poate să cuprindă o arie mai extinsă sau mai restrînsă (în afara sau în interiorul graniţelor administrative).

Caracterul ştiinţific al simpozionului s-a remarcat, pe de o parte, prin participarea activă a etnografilor şi folcloriştilor din instituţiile de profil din regiune (Muzeul Brukenthal, Muzeul regional de artă populară, Palatul culturii, revista „Astra"), precum şi prin invitarea pentru a face expuneri şi comunicări a unor cercetători şi metodişti din instituţiile centrale de specialitate din Bucureşti (Institutul de etnografie şi folclor, reprezentat prin participarea subsemnatului, Casa centrală a creaţiei populare, Muzeul satului, Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România), iar pe de altă parte, prin numărul, varietatea problematicii şi documentarea comunicărilor susţinute.

Programul acestei manifestări artistice a cuprins următoarele părţi: a) expoziţia de artă populară din raionul Rupea, b) discuţii la masa rotundă cu meşteri şi interpreţi populari din raioanele Rupea şi Făgăraş, c) comunicări pe teme etnografice şi d) comunicări pe teme folclorice urmate de o *şezătoare folclorică* (?) intitulată: „Pe Mureş şi pe Tîrnave". Într-un cuvînt, simpozionul a avut o înfăţişare sincretică şi spectaculoasă.

Simpozionul a fost deschis de academicianul Victor Eftimiu, care, în cuvîntul său, a apreciat utilitatea acestei manifestări şi a făcut consideraţiuni de ordin general asupra procesului de universalitate a literaturii şi artei româneşti inspirate din folclor. În acest spirit — în sens istoric —, a evocat figurile strălucite ale culturii şi artei româneşti, stăruind cu patos asupra lui V. Alecsandri, A. Mureşianu, M. Eminescu, Al. Macedonski, G. Coşbuc, P. Dulfu, I. Ghendi,

https://biblioteca-digitala.ro

O. Goga, I. L. Caragiale, I. Slavici, G. Enescu etc., dintre care unii şi-au dobîndit o faimă pe plan mondial, pentru că, aşa cum spunea maestrul, „toţi au scris despre ţară, pentru ţară, pentru popor şi din popor". Victor Eftimiu le-a consacrat pagini magistrale în opera sa poetică şi dramatică, din care — în semn de omagiu — a recitat personal: *Mărire* — imn lui Alecsandri, *Odă lui Eminescu* din piesa „Rapsozii", *Odă limbii române* şi un fragment din piesa „Cocoşul negru". Verva expunerii, forţa memoriei, ca şi patosul trăirii scenice au entuziasmat şi au schiţat o anumită linie de noblеţe şi superioritate simpozionului.

Comunicările propriu-zise, care au urmat, s-au caracterizat în ansamblu prin varietatea problemelor abordate fie din sfera etnografiei, fie din domeniul folclorului şi printr-o temeinică documentare teoretică a referenţilor, susţinută de exemplificări adecvate cu ajutorul epidiascopului, filmului, magnetofonului, sau nemijlocite — pe viu. Subiectele au fost următoarele: *Portul în sud-estul Transilvaniei* (dr. Cornel Irimie, şeful secţiei de artă populară de la Muzeul Brukenthal — Sibiu); *Ceramica în sud-estul Transilvaniei* (prof. Herbert Hoffman, muzeograf principal, Muzeul Brukenthal); *Portul popular oglindit în folclor şi unele obiceiuri de peste an* (prof. Constantin Catrina, secretarul Comitetului de cultură şi artă al raionului Rupea); *Podoaba capului la femei în satul Dopca, rn. Rupea* (înv. Ioan Iosif); *Cîteva probleme de istorie şi conţinut ale folclorului din sud-estul Transilvaniei* (Vasile D. Nicolescu, cercetător ştiinţific la Institutul de etnografie şi folclor — Bucureşti); *Aspecte ale folclorului literar: de la tradiţie la contemporaneitate* (Ioan Meiţoiu, şeful sectorului literatură din Casa centrală a creaţiei populare); *Caracteristici ale coregrafiei din raionul Rupea* (I. C. Vasiliu, metodist la Casa regională a creaţiei populare — Braşov). Majoritatea comunicărilor s-au menţinut în expunere la aria sud-estică a Transilvaniei, scoţîndu-se în evidenţă unitatea stilistică a creaţiei populare, cu toate diferenţierile structurale proprii grupurilor de sate sau chiar unui sat. Din necesităţi istorice şi metodologice comparative, prof. Herbert Hoffman a lărgit aria de cercetare a evoluţiei şi procesului de transmitere a meşteşugului olăritului şi ceramicii pînă în Oltenia subcarpatică (Horezu) sau pînă în Austria, Ungaria şi chiar Boemia. Unele comunicări şi-au limitat cercetarea la spaţiul raionului Rupea (Const. Catrina, I. C. Vasiliu), iar învăţătorul I. Iosif, şi mai restrîns, chiar la un sat (Dopca, com. Mateiaş), ceea ce a făcut ca cercetarea să fie mai detaliată, mai profundă şi, în esenţă, mai interesantă dacă ţinem seama de un anumit scop: depistarea şi valorificarea imediată a faptelor de artă populară autentică fie prin mişcarea artistică de amatori sau profesionişti, fie prin stimularea lor în practica şi viaţa particulară a oamenilor. Tocmai din acest motiv considerăm că prezentările tov. Const. Catrina, I. C. Vasiliu şi I. Iosif, ca cercetători localnici, au suscitat mai mult interes şi aprecieri unanime. Iar între aceştia s-a remarcat în chip deosebit harnicul învăţător Ioan Iosif, care a demonstrat — prin prezentarea podoabei capului la femei, diferenţiată pe vîrste (copilă, fată, mireasă, nevastă, bătrînă) şi după anumite prilejuri ceremoniale din viaţa femeii — pasiune pentru culegerea şi valorificarea creaţiilor populare. (Pentru conţinutul, verva şi coloritul stilistic al expunerii sale, comunicarea ar merita să vadă lumina tiparului.) O notă nouă în cercetarea folclorului coregrafic, aşa cum am mai spus, a adus-o coregraful I. C. Vasiliu. Aceasta constă, mai ales, în metoda comparativă de investigare pînă la cele mai mici detalii, determinînd astfel elementele stilistice diferenţiatoare ale aceluiaşi joc de la sat la sat, subliniind în acelaşi timp factorii structurali coregrafici şi muzicali care imprimă aspectul unitar al jocurilor pe toată aria zonei. Pentru demonstrare a prezentat mai multe jocuri, printre care *Fecioreasca* (din comunele Jibert, Comăna de Jos, Dăişoara şi Crihalma) şi *Pe sub mînă* (din aceleaşi comune şi Bunеşti), în execuţia unor grupuri de dansatori ţărani din satele respective. Dacă pe scenă jocul se desfăşoară în ritmul real, caracteristic al melodiei, susţinută de tarafuri autentice, în cartea sa *Trei suite de jocuri populare ardeleneşti*, tipărită sub egida Casei regionale a creaţiei populare din Braşov, în 1966, deci de curînd, aceleaşi jocuri — surprinzător — apar notate de-a valma în ritm binar. Este, desigur, o eroare (vezi p. 263, 264, 265 etc.). Prezentarea sa a scos în relief resursele inepuizabile ale jocului popular din satele raionului Rupea.

https://biblioteca-digitala.ro

În cadrul şezătorii folclorice „Pe Mureş şi pe Tîrnave", tovarăşul Nicolae Oancea, director al Casei raionale de cultură din Rupea, a încercat să aducă unele contribuţii la valorificarea folclorului literar, muzical şi coregrafic din raionul Rupea. Credem că ar fi fost necesar ca, în expunerea sa, să fi accentuat în chip special asupra criteriilor ce trebuie să călăuzească orice intenţie de selecţionare a operelor folclorice (să aibă profil artistic, să fie realiste, să fie reprezentative şi specifice zonei etc.). Expunerea şi programul trunchiat lipsit de continuitate al acestei şezători folclorice nu au acoperit sfera titlului anunţat. O şezătoare propriu-zisă trebuie să aibă un repertoriu ales, închegat şi bine echilibrat în desfăşurarea sa ca spectacol şi nu să fie doar un pretext demonstrativ al problemelor teoretice abordate. În sensul acesta este edificatoare opinia bătrînei Maria Suma de 83 de ani, care venise, împreună cu alte bătrîne, să asiste *la o adevărată şezătoare* : „Am fost şi noi aseară la gioc, da prea multă vorbărie şi pria puţin gioc şi cîntec". Totuşi şezătoarea (?) are meritul de a fi adus în scenă, printre alţi interpreţi populari, şi un strălucit instrumentist fluieraş, Gubernat Gheorghe de 37 ani, din Comăna de Jos, care a făcut dovada unei virtuozităţi şi muzicalităţi excepţionale.

Tovarăşul Ioan Meiţoiu, în comunicarea sa, a adus o contribuţie valoroasă în problema creaţiei populare noi, în sensul că a lămurit conţinutul noţiunii, integrînd-o în sfera creaţiei contemporane (vezi şi V. Adăscăliţei, *Marginalii la cercetările folcloristice*, în „Ramuri", an. II, nr. 1 (6), ian. 1965).

Simpozionul a prilejuit şi deschiderea temporară în holul C.r.c. a unei admirabile expoziţii ad-hoc a portului popular naţional, a unor unelte de utilitate casnică şi a unor piese de ceramică din raionul Rupea. Au participat comunele : Jibert, Roadeş, Jimbor, Bunești, Dăişoara, Comăna de Sus, Comăna de Jos, Crihalma, Rupea, Ticuşul Nou, Cuciulata, Paloş şi Mateiaş. Materialele exponate au constat din : costume bărbăteşti şi femeieşti (de muncă şi de sărbătoare) ; obiecte casnice ; unelte de utilitate casnică : virtelniţă (roată de ţevi), capră cu lopăţele (din 1819), rişchitor etc. Deşi zona din care se expun materialele este relativ redusă, totuşi ea se caracterizează prin bogăţia şi valoarea artistică incontestabilă a obiectelor şi prin varietatea cromatică a modelelor şi a cusăturilor, de o finețe rară, care se observă mai ales în portul femeilor, ca motive florale aplicate pe ii, năframe, învelitori, cămăşi, şorţuri, cojocele etc. (ca în costumul şi zestrea miresii, expuse la intrarea expoziţiei). În consensul acestei relatări nu trebuie scăpat din vedere că aici există un număr apreciabil de meşteri profesionişti (cojocari, încrustători în lemn, pietrari, ţesătoare etc.).

În cadrul simpozionului un deosebit interes a suscitat *masa rotundă* — o discuţie cu meşterii populari şi deţinătorii de folclor. Au participat cojocarii Lazăr Moise de 72 ani, din satul Şona, rn. Făgăraş şi Popenciu Ion din com. Veneţia de Jos, rn. Făgăraş ; Homorodi Gheorghe din satul Viscri, rn. Rupea (pictură pe lemn, sculptură şi traforaj) ; cusătoresele şi cîntăreţele Borcoman Maria şi Săracu Anicuţa din com. Rupea.

Discuţiile au fost conduse de prof. Herbert Hoffman şi s-au desfăşurat pe baza unui chestionar improvizat, urmărindu-se prin aceasta determinarea metodei de lucru la teren sau filonul istoric al însuşirii şi evoluţiei meşteşugului şi al transmiterii acestuia generaţiilor, pe calea tradiţiei familiale sau prin „şcoală". Partea a doua a convorbirilor la masa rotundă a constituit-o prezentarea unor tipare („croi") şi modele ornamentale deosebit de migăloase, precum şi a fazelor de realizare a obiectelor care impun o răbdare fără margini, bătrînească. Este o încîntare să admiri o furcă pictată şi sculptată de Homorodi Gheorghe, furcă ce este o adevărată operă de artă.

După părerea noastră, acest moment al simpozionului a fost cel mai interesant, cel ma activ şi cu cele mai multe foloase practice. În complexul său de aspecte, *masa rotundă* a stîrnit entuziasmul discuţiilor şi a demonstrat interesul unanim suscitat de această minunată manifestare, relevînd în acelaşi timp utilitatea sa metodologică şi eficienţa schimbului de experienţă pentru toţi care au asistat şi au participat la discuţiile înflăcărate. (Au luat parte secretari ai comitetelor de cultură şi artă din raioanele regiunii Braşov, directorii căminelor culturale

https://biblioteca-digitala.ro

din raion, directori ai caselor raionale de cultură din regiunea Braşov, activişti ai Casei regionale a creaţiei populare, ai Casei centrale a creaţiei populare, etnografi, muzeografi, pictori, folclorişti, scriitori, interpreţi şi meşteri populari.)

În încheierea acestor rînduri, se cuvine să acordăm laude acelora care au elaborat şi au organizat planul de desfăşurare al acestei manifestări ştiinţifice şi artistice. Meritul este cu atît mai mare cu cît ne dăm seama că greutăţile i-au pîndit la tot pasul. În ansamblul problemelor, considerăm că în domeniul folclorului s-a realizat mai puţin, curmîndu-se în mod nejustificat firul dezbaterilor (deşi planificarea a fost cunoscută şi aprobată de organele regionale) menite să tragă concluzii definitive şi să traseze sarcinile ce revin instituţiilor culturale pentru cercetarea, culegerea şi valorificarea folclorului local. Munca cultural-artistică bine şi continuu realizată asigură un maximum de eficienţă în toate celelalte domenii de activitate, *chiar şi în agricultură*. În acest deziderat, forurile locale trebuie să acorde mai multă atenţie şi să sprijine cu toată convingerea munca cultural-artistică, mai ales acum, în preajma celui de-al VIII-lea concurs al formaţiilor artistice de amatori.

Vasile D. Nicolescu

Русский фольклор. Библиографический указатель 1917—1944. Составила М. Я. Мельц. Под редакцией А. М. Астаховой и С. П. Луппова. Академия Наук СССР, Институт русской литературы (Пушкинский Дом), Библиотека Академии Наук, Leningrad, 1966, 683 p.

Numele Mihaelei Melţ s-a făcut cunoscut în folcloristica sovietică la jumătatea deceniului al şaselea, cercetătoarea cîştigîndu-şi notorietate prin numeroasele sale lucrări bibliografice publicate, de-a lungul anilor, în Русский фольклор, organul central al Institutului pentru literatură rusă (Casa Puşkin) din Leningrad. Deasupra tuturor acestor lucrări, se aşază, prin proporţii şi importanţă, bibliografia retrospectivă pe perioada 1945—1959, apărută la Leningrad în 1961 (Русский фольклор. Библиографический указатель 1945—1959), care cuprinde, în cele 402 p. ale sale, un număr de 2905 titluri de cărţi, broşuri, studii, articole şi materiale de folclor, apărute în perioada respectivă în U.R.S.S., în limba rusă. Lucrarea pare a fi exhaustivă (V. Propp în DEMOS, 3 (1962), nr. 188, afirmă că bibliografia aceasta „erstrebt Vollständigkeit"). Ea reprezintă un instrument util peniru cercetătorul care doreşte să cunoască dezvoltarea folcloristicii sovietice din primii 15 ani de după cel de-al doilea război mondial şi, prin acurateţea şi precizia sa, se aşază printre lucrările similare reuşite din ultima vreme. Dintre lucrările cu caracter teoretic ale Mihaelei Melţ, amintim articolul Современная фольклорка библиография, care încearcă o sinteză asupra principalelor instrumente naţionale şi internaţionale de documentare ştiinţifică în domeniul folcloristicii contemporane (Русский фольклор, 1966, p. 307—334). Această lucrare — deşi se mărgineşte la descrierea diverselor bibliografii şi la gruparea lor după obiectivele speciale pe care le urmăresc, fără a intra în discutarea principiilor şi metodologiei de elaborare — dovedeşte conştiincioasa informaţie a autoarei şi serveşte ea însăşi ca ghid de informare şi documentare ştiinţifică.

Precedată de atîtea alte lucrări ce s-au impus atenţiei specialiştilor, noua realizare a cercetătoarei sovietice nu mai trezeşte surpriză, ci marchează un eveniment firesc şi necesar. Lucrarea pretinde a fi exhaustivă; cuprinde 5140 titluri de cărţi, broşuri, studii, articole şi materiale de folclor publicate în limba rusă, în U.R.S.S., în perioada dintre cele două războaie mondiale (1917—1944); este introdusă de un studiu amplu al cercetătoarei A. M. Astahova

https://biblioteca-digitala.ro

asupra principalelor căi de evoluție a folcloristicii sovietice în perioada respectivă ; se încheie cu o sumă de instrumente auxiliare (indice de nume de persoane, indice geografic, indicele publicațiilor despuiate) care facilitează folosirea cărții. Deoarece de-a lungul anilor nu ne-am spus cuvîntul asupra lucrărilor bibliografice ale Mihaelei Melț decît o singură dată, și atunci în treacăt („Revista de folclor", 7 (1962), nr. 1—2, p. 179), profităm de apariția acestei noi lucrări pentru a face unele considerații asupra teoriei și metodologiei bibliografice a autoarei. Ne ocupăm numai de lucrarea nou apărută, dar vizăm și lucrarea anterioară (bibliografia primilor 15 ani postbelici ai folcloristicii sovietice), întrucît la baza amîndurora stau aceleași principii teoretice și metodologice, ambele lucrări avînd aceleași merite și tot aceleași scăderi.

Din consultarea cît de sumară a capitolului de bibliografie (p. 612—616, nr. 5113—5140), reiese cu pregnanță utilitatea și necesitatea lucrării de față. Bibliografiile întocmite în acea perioadă nu o acoperă în întregime, nici cronologic, nici ca domeniu. Cele mai multe asemenea lucrări sînt limitate regional, referindu-se în principal la Siberia (e de subliniat aici aportul lui M. Azadovski) și la Karelia ; altele sînt pe perioade limitate de timp, unele chiar anuale (sînt iarăși de amintit contribuțiile lui Azadovski pentru anii 1933, 1934 și 1935) ; în fine, una. publicată în vremea noastră (1962), se referă la întreaga perioadă, dar la un singur gen folcloric (lucrarea lui V. M. Sidelnikov, recenzată de noi în „Revista de etnografie și folclor", 9 (1964), nr. 3, p. 315—317 : „nu intenționează să fie exhaustivă, nici măcar în limitele genului folcloric la care se referă, ci urmărește să servească doar ca ghid bibliografic provizoriu"). Lucrarea Mihaelei Melț umple așadar o lacună importantă în ce privește informarea științifică nu numai pentru cercetătorul străin — căruia și așa îi sînt greu accesibile dacă nu chiar inaccesibile vechile instrumente de lucru — , dar și pentru cercetătorul sovietic, care, lipsit de un auxiliar de acest gen, era pînă acum constrîns să cheltuiască energie și timp pentru căutarea și procurarea literaturii necesare. Dacă nu putem spune în ce măsură lucrarea de față e sau nu exhaustivă, așa după cum se afirmă în adnotarea ce însoțește lucrarea („Es spiegelt die ganze in den Jahren 1917—1944 in russischer Sprache veröffentlichte Folklore-Literatur") — fiindcă de nicăieri nu rezultă dacă au fost despuiate absolut toate periodicele în limba rusă apărute in acea perioadă sau dacă se înțelege prin aceasta numai despuierea completă a periodicelor din indicele de la sfîrșitul cărții —, trebuie să apreciem faptul că lucrarea acoperă întregul interval de timp, într-un mod pe care-l presupunem uniform și consecvent.

Ajungem acuma la o obiecție de fond, care vizează aranjarea materialelor în cuprinsul bibliografiei. Această aranjare trebuie să urmeze, în mod absolut obligatoriu, criterii generate de însăși structura internă a disciplinei, ținîndu-se cont de corelația de gen, specie etc., respectiv de organicitatea situării părții în cadrul întregului. Clasificarea adoptată de autoare este însă formală și nu izvorăște nici din necesități de ordin tehnic, bibliografic (ceea ce încă ar putea-o justifica parțial). Astfel, lucrarea este împărțită în trei grupe mari : Texte de la nr. 1 la 1659, Studii de la nr. 1660 la 4853, Instrumente didactice și bibliografii de la nr. 4854 la 5140. În acest fel, se desparte obiectul studiului (textul folcloric) de studiul propriu-zis. Pentru a putea să ne facem o imagine despre ceea ce s-a făcut, în epoca respectivă, în domeniul basmului, de pildă, trebuie să căutăm deci în două locuri, în loc să avem întregul material adunat într-o singură rubrică, chiar dacă acolo se va fi acceptat dihotomia text-studiu. Această dihotomie, în nici un caz, nu poate să-și subordoneze criteriul de gen ; ea trebuie să fie subordonată genului. Sistemul adoptat de autoare devine un real dezavantaj atunci cînd știm că aproape nu există texte pure (lipsite deci de prefețe, studii introductive, bibliografii etc.), precum și studii absolut pure (care să nu reia texte în republicare sau să nu cuprindă texte inedite), pe care să le putem așeza fără ezitare într-una din cele două categorii. Un alt dezavantaj îl constituie și faptul că adeseori diversele părți ale unor asemenea lucrări au și autori diferiți. De aici necesitatea trimiterilor încrucișate, marcate prin cifre, care îngreuiază mînuirea lucrării și îi conferă un aspect rebarbativ. În legătură cu ultimul capitol, al treilea, se pune întrebarea legitimă pentru ce a fost creat, deoarece

https://biblioteca-digitala.ro

tot ce se cuprinde în el poate şi trebuie să fie aşezat aiurea. Un manual de folclor nu e şi el un studiu? O crestomaţie nu e şi ea o culegere de texte? Un îndrumător sau o programă de culegere nu sînt şi ele expresia unei teorii generale a folcloristicii? O nedumerire cît priveşte alcătuirea acestui capitol neorganic a fost exprimată şi de V. Propp în recenzia făcută volumului din 1962 (Сов. этнография, 1962, nr. 2, p. 157), unde arată că nu pot fi cuprinse într-un singur capitol două domenii diferite: literatura folclorică cu destinaţie didactică şi bibliografiile. Nici criticul n-a sesizat adevărata rădăcină a răului şi nici autoarea n-a ţinut seamă de sugestiile ce i s-au oferit, repetînd întru totul schema de clasificare din 1962 şi la volumul de faţă. Ni se va obiecta că lucrul important la o bibliografie este ca materialul să poată fi găsit, indiferent unde este plasat în cuprinsul său, pe baza unei table de materii puse la începutul sau la sfîrşitul cărţii. Răspundem că pe noi ne interesează nu numai să găsim materialul, ci şi *unde* îl găsim şi *cum* îl găsim. Orice bibliografie, oricît am considera-o numai simplu instrument de lucru, trebuie să oglindească o concepţie teoretică şi practică, să rezolve problema acelor *unde* şi *cum*. Şi pentru a scoate în evidenţă importanţa concepţiei teoretice ce trebuie să stea la baza chiar a unei asemenea lucrări tehnice, ridicăm o obiecţie de fond şi în ce priveşte permanenta împărţire a materialelor în folclor tradiţional şi folclor sovietic. Această dihotomie reflectă, într-un anume fel, o prelungire a concepţiilor „şcolii istorice" după care foclorul este o живая старина, un relict cultural; ea nu oglindeşte concepţia nouă, sovietică, despre folclor ca o живая современность, ca fenomen veşnic contemporan, unde vechiul şi nouă trăiesc în unitatea lor dialectică, contradictorie. Concepţia care stă la baza bibliografiei a rămas deci în urma teoriei generale a folcloristicii sovietice actuale. Experienţa generală a cercetătorilor din ţările socialiste şi a celor din ţările capitaliste arată că o schemă de clasificare adevărată trebuie să cuprindă şi ea trei părţi, dar altele: partea întîi trebuie să cuprindă problemele generale de teorie, metodă şi metodică a folcloristicii; partea a doua, materialul propriu-zis, dispus pe genuri în conexiunea lor organică; partea a treia trebuie să cuprindă problemele interdisciplinare (raporturile cu alte ştiinţe şi activităţi), aşa fel încît bibliografia să nu fie un simplu repertoriu inexpresiv de titluri, ci să reprezinte un fapt cultural complex şi elocvent.

Dacă trecem la problemele de amănunt, primul aspect ce se cere discutat este cel al caracterului de „bibliografie adnotată", cu care este etichetată lucrarea. Într-adevăr, bibliografia este şi adnotată, dar nu în întregime, ci într-o proporţie care nu îngăduie o apreciere atît de categorică. Astfel, în circa 57% din cazuri, materialele nu pot arăta nici cea mai sumară adnotare, titlurile prezentîndu-se în nuda lor inexpresivitate. Pentru un cercetător străin, lucrul acesta este deosebit de grav. Să vedem însă în ce constau adnotările la restul de 43% de titluri. În cele mai bune cazuri — şi aici e vorba de cărţi şi de volume colective — se transcrie însuşi sumarul lucrărilor cu paginaţia respectivă. Într-alte cazuri se notează, dar nu consecvent, provenienţa regională a materialelor; alteori se notează numărul pieselor, dar tot fără preocuparea de a păstra consecvenţa procedeului; în foarte puţine cazuri, materialul e prezentat ca fiind lipsit de cuvenitele detalii de culegere. Sistemul de adnotare nu este aplicat în mod egal tuturor capitolelor din bibliografie, fără însă a exista un standard minim stabil. Mai remarcăm că uneori procedeul folosit de autoare este în fond tautologic: la marele capitol *Texte* nu e necesar ca adnotarea să mai cuprindă cuvîntul *texte*, ca în ex. 345, 513 etc. Acelaşi lucru şi în cazul unor subcapitole, unde adnotarea devine de două ori inutilă (nr. 900: Тексты совр. частушек). La studii, adnotările sînt de o scurtime deconcertantă (Обзор песен sau сказок, загадок etc.); numai la capitolul *Folclorul şi literatura* adnotările au o întindere mai mare, uneori repetîndu-se şi numele scriitorului sau poetului din titlu. Toate acestea arată că aşa-zisele adnotări sînt simple şi sumare detalii tehnice, care numai în mică măsură fac titlul comprehensibil şi explicit. Pentru cercetătorii străini, această situaţie nu constituie un auxiliar suficient. Şi dacă n-ar fi studiul introductiv scris de A. M. Astahova, care constituie de fapt adnotarea teoretică a bibliografiei, folosirea lucrării ar fi mult îngreuiată.

https://biblioteca-digitala.ro

Studiul, prin faptul că în dreptul fiecărei probleme tratate face trimitere directă la numărul corespunzător al bibliografiei, împlineşte lacunele de 57% ale adnotării. Adevărul e că adnotările, acolo unde sînt, nu se ridică deasupra tehnologiei elementare de lucru.

Autoarea tratează în mod dublu volumele colective de studii. Astfel, acestea sînt repertoriate o dată global, în cadrul capitolului Сборники статей (nr. 1685—1708), şi sînt reluate apoi, cu fiecare articol în parte, ca simplele periodice. De pildă Сибирская живая старина de la nr. 1688, unde e tratată global, e reluată la nr. 204, 498, 581, 582, 2187, 2632 3094, 3576, 3579, 3581, 3582, 3586, 4979. Prezentarea globală se justifică prin existenţa unor recenzii la volumul întreg.

În cîteva cazuri întîlnim materiale nenumerotate, procedeu a cărui explicaţie am căutat-o în zadar. Asemenea apariţii notăm la p. 210, între nr. 1264 şi 1265, făcîndu-se trimitere la nr. 10; la p. 211 între nr. 1267 şi 1268, cu trimitere la nr. 15; la aceeaşi pagină între nr. 1274 şi 1275, cu trimitere la nr. 25, 27 şi 28; la p. 254 între nr. 1669 şi 1670, cu trimitere la nr. 486, 514, 517; la p. 255 între nr. 1679 şi 1680, cu trimitere la nr. 895; la p. 323 între nr. 2328 şi 2329, cu trimitere la nr. 3279 şi 3281; la p. 497 între nr. 4092 şi 4093, cu trimitere la nr. 3294; la p. 580 între nr. 4861 şi 4862, cu trimitere la nr. 5115. Aceste materiale nenumerotate cuprind numai o parte din detaliile bibliografice necesare şi abia la numerele unde se face trimiterea aflăm detalii bibliografice complete, în ordinea cuvenită.

Aranjarea materialelor în cadrul diferitelor capitole este cronologică, însă lucrările apărute în acelaşi an nu sînt dispuse sistematic, alfabetic de pildă. Sînt elocvente cazurile cînd două lucrări ale aceluiaşi autor sînt despărţite de o a treia aparţinînd altuia (nr. 2119—2122 sau 2125—2130).

La periodice nu se dă niciodată anul de apariţie, ci numai cel calendaristic, ceea ce este evident insuficient şi contrazice practicile unanim folosite azi. O altă trăsătură arhaizantă este determinarea exemplarului de ziar, atît prin număr, cît şi prin ziua apariţiei.

Autoarea face trimiteri minuţioase la recenzii şi la republicări. Foloseşte însă două sisteme grafice deosebite, ceea ce încarcă inutil fişa (exemplu tipic nr. 3201).

În general, s-a mers la izvoare directe, văzute de autoare. În puţine cazuri, notate cu asterisc, s-a mers la izvoare de a doua mînă (materialele respective sînt date ca lipsind în bibliotecile din Leningrad).

Numele autorilor, dacă era însemnat numai cu iniţialele, a fost consecvent întregit între croşete.

O deficienţă, pe care o simt mai cu seamă cercetătorii străini, este lipsa unei liste de abreviaţiuni. Autoarea foloseşte în cuprinsul lucrării numeroase prescurtări, dar nu oferă şi cheia lor. Unele din ele sînt, de bine de rău, inteligibile, ca: Уч. зап. Ленингр. гос. унив. (3319), sau Русск. яз. и лит. в средн. школе (4131), altele însă rămîn cu adevărat enigmatice (МСЭ nr. 3336, 3350 sau БСЭ nr. 3340).

Lucrarea este însoţită de trei instrumente auxiliare. Indicele de persoane cuprinde numai numele de autori, culegători sau editori, deci nu toate numele ce apar în cuprinsul lucrării (vezi nr. 400, 1298—1307, 1308—1309). Cu litere cursive sînt indicate lucrările cu caracter biografic. Parcurgerea acestui indice e deosebit de instructivă, deoarece face să reiasă — deşi numai cantitativ — personalităţile care s-au ilustrat în perioada respectivă, pe de o parte (M. K. Azadovski, N. P. Andreev, A. M. Astahova, G. C. Vinogradov, M. S. Kriukova, A. N. Lozanov, V. M. Sidelnikov, B. M. Sokolov, Iu. M. Sokolov, V. I. Cicerov); iar pe de altă parte, ce personalităţi din trecut au făcut obiectul cercetării specialiştilor din epocă (A. Veselovski, M. Gorki, V. I. Lenin, M. Iu. Lermontov, V. V. Maiakovski, A. N. Ostrovski, A. S. Puşkin, L. N. Tolstoi). Indicele geografic nu cuprinde toate numirile geografice întîlnite în lucrare (vezi nr. 900, 3513). Indicele de publicaţii are patru compartimente. În primul intră 177 volume colective apărute izolat, cum ar fi volumele omagiale, volumele jubiliare, almanahurile, culegerile de studii şi articole. Nu apar însă în listă toate lucrările de acest fel. Lip-

https://biblioteca-digitala.ro

seşte, de pildă, volumul omagial închinat lui S. F. Oldenburg la împlinirea a 50 ani de activitate ştiinţifică şi obştească, în 1934 (Сергею Феодоровичу Ольденбургу к пятидесятилетию научно-общественной деятельности, 1882—1932, Leningrad, 1934). În cuprinsul lucrării se fac trimiteri individuale la articolele cuprinse în volum. În cel de-al doilea compartiment intră 227 titluri de volume colective cu o periodicitate incompletă sau redusă. Sînt lucrări editate de diverse institute, universităţi, asociaţii sau muzee pe teme ca: poetica, dialectologia, etnografia, muzica, psihologia artei sau creaţia unor oameni de litere, ca: Gogol, Puşkin, Gorki. În compartimentul al treilea sînt incluse revistele (308 titluri) atît de strictă specialitate (Краеведение, Народное творчество, Советская этнография, Этнография), cît şi revistele de cultură generală (Детская литература, Звезда, Резец, Сибирские огни). În fine, în cel de-al patrulea compartiment, sînt notate 164 titluri de gazete, atît centrale, cît şi locale; atît politice, cît şi culturale.

Prezentată în condiţii grafice bune, cu textul aerisit şi lipsit de monotonie, lucrarea se consultă uşor şi plăcut.

În concluzie, se poate spune că noua lucrare a Mihaelei Melţ reprezintă un succes ştiinţific şi tehnic, cu toate observaţiile de conţinut şi de formă pe care i le-am făcut. Ea se înscrie printre cele mai reuşite lucrări similare contemporane. Însoţită de studiul documentat al cercetătoarei A. M. Astahova, cartea reuşeşte să reconstituie ambianţa ştiinţifică în care s-a format şi consolidat folcloristica sovietică.

Adrian Fochi

Balade populare româneşti. Introducere, indice tematic şi bibliografic, antologie de Al. I. Amzulescu, Edit. pentru literatură, 1964 (vol. I, 465 p.; vol. II, 513 p.; vol. III, 537 p.)

Primită cu interes, lucrarea lui Al. I. Amzulescu a fost favorabil apreciată atît de specialişti, cît şi de publicul cititor, premiul Academiei Republicii Socialiste România încununînd recunoaşterea aportului cărţii la elucidarea unora dintre cele mai complexe aspecte ale cîntecului epic popular.

Concepută în două mari subdiviziuni, care se întregesc una pe cealaltă, lucrarea cuprinde o parte teoretică, unde sînt materializate rezultatele unor cercetări aprofundate, şi una cuprinzînd materialul folcloric propriu-zis.

Astfel, în primul volum sînt incluse: *Introducerea* (100 pagini), *Indicele tematic şi bibliografic* al cîntecului bătrînesc (p. 105—279), precum şi prima parte a *Antologiei*, însumînd baladele *„fantastice"* (p. 281—465 : 31 bucăţi). În volumul al II-lea sînt publicate cîntece bătrîneşti din grupele *„vitejeşti"* (p. 7—462 : 114 piese) şi *„păstoreşti"* (p. 463—513 : 17 balade), iar în cel de-al III-lea piese din grupele *„despre curtea feudală"* (p. 7—146 : 25 cîntece), *„familiale"* (p. 147—396 : 97 texte) şi *„jurnale orale"* (p. 397—426 : 16 bucăţi). Acest ultim volum se încheie cu un *Glosar* (alcătuit de I. Ionică), un *Indice alfabetic de titluri cuprinse în antologie*, un *Indice onomastic*, un *Indice toponimic* şi un *Indice al culegerilor*.

Rezultat al unei îndelungate aplecări asupra a ceea ce s-a scris pînă acum despre cîntecul epic, dar mai ales al unei cunoaşteri a fenomenului folcloric viu, pe care l-a cercetat de-a lungul anilor cu migală şi pricepere, la faţa locului, cartea de care ne ocupăm se numără printre lucrările de prestigiu ale folcloristicii româneşti.

În sprijinul acestei afirmaţii vom sublinia încă de la început competenţa cu care au fost abordate problemele-cheie ale domeniului cercetat, precum şi faptul că lucrarea a creat o

https://biblioteca-digitala.ro

bază pentru viitoare discuţii, care, printr-un efort comun, să ducă la clarificarea problemelor controversate. Aceasta cu atît mai mult cu cît lucrarea de faţă are un caracter deosebit, dacă ne gîndim la multitudinea problemelor abordate şi la stadiul cercetărilor anterioare.

Începînd cu fixarea locului pe care cîntecul nostru bătrînesc îl ocupă în contextul epicii populare universale şi terminînd cu elucidarea atît de controversatei dispute a influenţelor reciproce dintre epica popoarelor balcanice, Al. I. Amzulescu oferă cititorului posibilitatea înţelegerii caracterelor specifice — tematice şi de realizare artistică — ale baladei populare româneşti.

Această delimitare a permis cercetătorului, pe lîngă demonstrarea netemeiniciei unor afirmaţii anterioare, studierea cîntecului epic românesc ca pe un fenomen specific naţional, apărut şi dezvoltat în condiţii date, cu o istorie proprie izvorîtă din însăşi istoria poporului nostru. Astfel se arată, pe baza datelor furnizate de analiza concretă pe text şi a documentelor istorice, că balada populară românească reflectă pe deplin năzuinţele şi gusturile artistice ale poporului nostru, fiind un rezultat firesc la un moment dat al ideologici celor ce au creat-o. De asemenea, cîntecul bătrînesc este produsul forţei creatoare a poporului român şi nu o „transplantare" a eposului sud-slav, cum s-a susţinut.

Condiţiile istorice concrete au făcut posibile şi imperios necesare, în anumite epoci, contacte destul de strînse între popoarele din Peninsula Balcanică, unite în lupta împotriva cotropitorilor otomani, contacte care au lăsat urme reciproce şi în folclorul acestora. Dar existenţa unor influenţe reciproce, în unele domenii destul de evidente, nu motivează „transplantarea" unui întreg gen folcloric. Atunci cînd au existat asemenea încercări, mai ales în literatura cultă, acestea au fost sortite încă de la început căderii în desuetudine şi istoria literaturii ne-o dovedeşte cu prisosinţă. Însăşi viabilitatea şi răspîndirea de care cîntecul bătrînesc se bucură pînă în zilele noastre constituie un argument de care trebuie ţinut seama.

Demnă de luat în consideraţie este şi părerea potrivit căreia cîntecul haiducesc, specie a cîntecului bătrînesc, constituie manifestarea, pe planul creaţiei folclorice, a luptei de clasă din epoca respectivă. Din această perspectivă distingem în evoluţia baladei populare o reflectare a cristalizării unei conştiinţe de clasă mai bine definite, care îmbracă forme dintre cele mai ascuţite în lupta cu exponenţii claselor dominante.

Mai puţin studiate şi clarificate în studiile de specialitate au fost confuziile ideologice şi cedările de poziţie existente în unele piese folclorice, a căror înţelegere nu ar fi fost posibilă fără o cunoaştere temeinică a istoriei poporului nostru de pe poziţiile materialismului dialectic şi istoric, a configuraţiei sociale a maselor creatoare şi consumatoare de folclor.

Ţărănimea, principala creatoare de folclor, n-a fost o pătură socială omogenă şi nici n-a avut o ideologie clară, precisă şi general acceptată. Din această cauză în creaţia folclorică şi-au făcut loc unele confuzii ideologice, au apărut şi circulat o serie de piese care oglindeau tocmai acest caracter eterogen. A fost facilitată, totodată, infiltrarea conştientă de către clasele dominante a unor piese cu conţinut străin intereselor maselor populare şi numeroase texte şi documente stau mărturie în sprijinul afirmaţiei de mai sus.

Un spaţiu larg ocupă în *Introducere* dezbaterea uneia dintre problemele asupra căreia se pare că cercetătorii nici acum nu au căzut de acord, şi anume aceea a apariţiei şi căilor de dezvoltare a baladei populare româneşti. Al. I. Amzulescu, bazîndu-se pe datele istoriei, pe conţinutul tematic şi pe analiza textului, pe evoluţia însăşi a baladei populare, demonstrează că aceasta este rodul creator al maselor populare şi nicidecum al „curţii feudale". Deoarece argumentele ni se par destul de clar precizate nu le vom relua. Vom sublinia numai faptul că era normal ca şi la curţile domneşti şi boiereşti — deşi noţiunea de „curte" vehiculată în toate studiile de folclor ni se pare imprecis delimitată — să se cînte o serie de balade care nu numai că nu veneau în contradicţie cu ideologia claselor dominante, ci dimpotrivă. Nu este un lucru nou şi facem precizarea pentru evitarea în viitor a unor confuzii existente în lucrările chiar mai recente ale unor cercetători. În unele etape istorice interesele maselor populare au coincis în anumite privinţe cu cele ale claselor dominante, această unitate de aspiraţii realizîndu-se mai

https://biblioteca-digitala.ro

ales în lupta pentru libertate naţională şi apărarea independenţei patriei. Ca atare, la ospeţele unora dintre boierii şi domnitorii ţării, lăutarii puteau cînta în voie, şi chiar erau stimulaţi pentru aceasta, balade în care erau preamărite vitejia, lupta unor voinici împotriva cotropitorilor. Asemenea cîntece, prezente în taberele militare, la ospeţele sau în pauzele dinaintea unor lupte crîncene, erau prilej de desfătare, dar şi de îmbărbătare şi ridicare a moralului tuturor celor uniţi în jurul domnitorului patriot. Pornindu-se de la acest punct de vedere, cercetarea ar putea fi extinsă şi asupra altor cîntece populare, unde de la caz la caz şi în funcţie de condiţiile istorice concrete s-ar stabili o serie de observaţii asupra evoluţiei folclorului.

Tot în legătură cu caracterul aşa-zis de „curte" al baladei noastre populare, facem precizarea că atunci cînd s-a ajuns la această concluzie nu s-a ţinut seama de un factor hotărîtor: între purtătorii cîntecelor bătrîneşti — ţărani şi lăutari — şi trubadurii occidentali sînt o serie de deosebiri fundamentale, ca de altfel şi între conţinutul baladelor şi vieţii însăşi a acestora la români şi la apuseni.

Al. I. Amzulescu admite existenţa unor balade „despre curte" deosebite de majoritatea eposului cîntat românesc care să se fi dezvoltat printre cîntăreţii-lăutari de la curţile domneşti şi cele boiereşti. Dar generalizarea şi extinderea acestei excepţii asupra întregului cîntec epic popular sînt, cum o demonstrează cercetătorul, exagerate şi pun la îndoială însăşi forţa creatoare a poporului nostru şi capacitatea sa de a selecta ceea ce îi aparţine de ceea ce îi este străin.

În *Introducere*, Al. I. Amzulescu face o amplă descriere şi analiză a fenomenului folcloric contemporan, a stării actuale a cîntecului epic popular în mediile folclorice. Foarte succint, dar cuprinzător, ne este înfăţişat în toate laturile sale componente — interpreţi, ocazii, frecvenţă, legătura dintre text şi melodie, execuţie, variante, evoluţie şi perspective etc. — tabloul cîntecului bătrînesc aşa cum trăieşte şi a fost înregistrat în anii noştri. Capitolul la care ne referim dă o imagine precis conturată asupra vieţii cîntecului bătrînesc în mediile folclorice din zilele noastre şi ajută, prin comparaţie, la tragerea unor concluzii revelatoare pentru istoria folclorului românesc în general şi pentru cea a baladei populare în special. Faptul este cu atît mai important cu cît, într-o serie de studii de specialitate, şi, din păcate, unele chiar foarte recente, majoritatea surselor de informaţie asupra vieţii cîntecului epic sînt mărturiile, incomplete la nivelul cerinţelor de astăzi, ale clasicilor folcloristicii noastre: Alecsandri, Russo, G. Dem. Teodorescu etc.

Cunoaşterea şi folosirea „la zi" a datelor de pe teren au permis lui Al. I. Amzulescu soluţionarea problemelor menţionate — şi încă a multor altora pe care din motive lesne de înţeles nu le-am amintit —, ceea ce demonstrează încă o dată că bibliografia, să-i zicem critică, nu poate singură să umple golul pe care l-ar crea necunoaşterea materialului şi a formelor lui de manifestare concretă.

Sînt de reţinut în această privinţă unele soluţii metodologice la care ajunge autorul, a căror dezbatere ar putea constitui ele singure un prilej pentru un fructuos schimb de opinie şi experienţă.

Ne-a surprins exactitatea cu care Al. I. Amzulescu a reuşit să descifreze, numai prin analiza de text a unor balade, laturile caracteristice ale personalităţii lui Toader Mihai Buchilă, informatorul principal al învăţătorului folclorist Al. Vasiliu. Afirmaţiile lui Al. I. Amzulescu sînt confirmate pe deplin de informatorul în cauză atunci cînd povesteşte lui Al. Vasiliu legenda despre haiducul Vasile cel Mare [1].

Cercetătorul a ajuns la concluzia firească respectînd principiul pe care îl formulează în următorii termeni: „Cercetarea concret-istorică a folclorului implică necesitatea metodologică de a analiza balada în toate variantele ei. Studiul critic-comparativ al variantelor poate pune în lumină calităţile artistice şi ideologice ale unei balade ... descoperind totodată toate limitele ce rezultă din condiţiile de epocă şi de mediu social din care provine varianta" [2].

---

[1] Al. Vasiliu, *Poveşti şi legende*, Bucureşti, 1928, p. 250—253.
[2] Al. I. Amzulescu, lucr. cit., p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

După cum se vede, citatul este mai cuprinzător, dar ilustrează una din căile prin care se poate stabili adevărul cu privire la textele folclorice şi ea trebuie reţinută şi aplicată.

Înainte de a încheia consideraţiile noastre asupra principalelor probleme pe care le ridică autorul în *Introducerea* lucrării de care ne ocupăm, va trebui să ne oprim şi asupra ultimului capitol: *Clasificarea baladei*.

Clasificarea baladei populare româneşti a constituit obiectul preocupărilor a o serie de folclorişti, care, pornind de la anume puncte de vedere, şi-au spus părerea teoretic în această privinţă şi au aplicat-o practic în culegerile pe care le-au publicat. Deci Al. I. Amzulescu nu este nici primul şi nici ultimul dintre folcloriştii care s-au preocupat de clasificarea cîntecului bătrînesc. Ceea ce trebuie reţinut în acest caz este faptul că demonstrează necesitatea şi importanţa ştiinţifică a ordonării materialului imens aflat în periodice şi arhive. Subliniem afirmaţia pentru actualitatea ei. Sînt unii cercetători care în faţa complexităţii problemelor ridicate de cîntecul bătrînesc înclină să renunţe la clasificare, încercînd chiar să demonstreze inutilitatea ei, pe care, mai mult, o consideră chiar depăşită ca preocupare ştiinţifică.

După o trecere în revistă a preocupărilor şi concluziilor anterior stabilite de folcloriştii înaintaşi, Al. I. Amzulescu propune o clasificare ce, urmînd linia tradiţională, aduce o serie de elemente noi, chiar dacă unele sînt discutabile. Această încercare, în bună parte reuşită, constituie, după părerea noastră, un bun cîştigat, menit să ajute la împingerea cercetărilor înainte, către cucerirea unor poziţii cît mai apropiate de adevăr.

Deşi, aşa cum subliniam, acest capitol ar merita discuţii mai ample, totuşi referirile de pînă acum ale specialiştilor, făcute cu diverse ocazii, nu au atins fondul chestiunii, ci doar unele laturi exterioare, uşor de eliminat. Din această ultimă categorie face parte şi încadrarea de către Al. I. Amzulescu a baladei „Meşterul Manole" în categoria cîntecelor „despre curtea feudală". Sigur că balada în discuţie nu-şi motivează locul în această categorie şi însuşi autorul îşi declară, într-un fel, dezacordul în *Introducere*, cînd menţionează: „Conţinutul profund popular al acestora [printre care şi Legenda Mînăstirii Argeş — n.n., *A.D.*] nu ne poate însă îngădui să le considerăm drept « urme » ale baladei feudale şi nici să reconstituim prin ele existenţa baladei de curte ca atare" [3]. Deşi este vorba despre cu totul altceva, întregul context ne-a lăsat impresia despre care am amintit. Se mai adaugă echivocul noţiunii de „curte" şi chiar deplasarea sensului baladei către „o dramă de curte", întreaga desfăşurare a subiectului epic fiind legată de drama „de familie" a meşterului ce îşi pierde soţia iubită [4].

La o analiză mai atentă ar mai putea fi găsite şi alte lacune, dar încercarea rămîne meritorie şi ea a facilitat realizarea celuilalt capitol al lucrării şi poate cel mai important: *indicele tematic*.

Cu toate că reprezintă „o sinteză cu caracter de etapă provizorie şi limitată în munca de organizare" [5] a materialului, indicele constituie un instrument de lucru util. Nu exagerăm credem afirmînd că publicarea lui va facilita în mod simţitor cercetările viitoare ale cîntecului bătrînesc. Ca de altfel întreaga lucrare, şi acesta poate fi îmbunătăţit în viitor, rezultatele la care autorul a ajuns îndreptăţind această certitudine.

În sfîrşit ne vom mărgini a menţiona că întreaga demonstraţie teoretică şi indicele tipologic sînt susţinute de *Antologia* propriu-zisă, care se remarcă prin selectarea unor variante reprezentative, de o înaltă ţinută artistică.

Lipsa unor texte inedite din arhiva Institutului de etnografie şi folclor, deşi n-ar fi schimbat în laturile sale esenţiale demonstraţia, ar fi contribuit la rotunjirea sa. Sîntem informaţi că această lacună va fi eliminată într-o nouă lucrare, a cărei pregătire se află într-un stadiu avansat.

---

[3] Al. I. Amzulescu, lucr. cit., p. 51.
[4] *Ibidem*, p. 98.
[5] *Ibidem*, p. 101.

https://biblioteca-digitala.ro

N-am insistat în mod deosebit asupra unora din punctele mai nerealizate ale acestei lucrări, pe care scurgerea timpului şi rezultatele obţinute în ultimii ani le fac mai uşor sesizabile, deoarece lucrarea în întregimea sa este meritorie, predominînd concluziile valabile şi general acceptate.

Reluarea cercetărilor într-o lucrare viitoare va duce la îmbunătăţirea ei şi va satisface totodată cererile care n-au fost satisfăcute prin epuizarea ediţiei de faţă. Antologia este şi un merit al Editurii pentru literatură care acordă sprijinul său apariţiei unor lucrări de certă valoare ştiinţifică cum este cea de care ne-am ocupat în rîndurile de mai sus.

Alexandru Dobre

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR publică *studii şi materiale etnografice şi folclorice*, cuprinzînd deci întreg domeniul culturii populare, cercetat prin perspectiva etnografiei, a folcloristicii literare, muzicale şi coregrafice. Revista pune în discuţie, la rubrica *note şi recenzii*, probleme actuale ale etnografiei şi folcloristicii şi informează asupra lucrărilor de specialitate ce apar în ţară şi peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit. Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Corespondenţa privind manuscrisele, schimbul de publicaţii etc. se va trimite pe adresa comitetului de redacţie: Bucureşti, str. Nikos Beloiannis, nr. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

LUCRĂRI APĂRUTE
ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMANIA

ADRIAN FOCHI, **Mioriţa. Tipologie. Circulaţie. Geneză. Texte**, 1964, 1107 p., **57 lei.**

ROMULUS VUIA, **Tipuri de păstorit la români (sec. XIX – începutul sec. XX)**, **1964, 252 p., 13 lei.**

* * * **Studii de istorie literară şi folclor**, 1964, 248 p., 11,50 lei.

FLOREA BOBU FLORESCU, **Monumentul de la Adamklissi. Tropaeum Traiani**, ediţia a II-a, 1961, 748 p. + 7 pl., 75 lei.

* * * **Arta populară din Valea Jiului (Regiunea Hunedoara)**, 1963, 561 p., 17 pl., 68 lei.

OVIDIU PAPADIMA, **Anton Pann, „Cintecele de lume" şi folclorul Bucureştilor, Studiu istoric-critic**, 1963, 187 p., 4,75 lei.

* * * **Cîntări şi strigături româneşti de cari cîntă fetele şi feciorii jucînd, scrise de Nicolae Paulet în Roşia, în anul 1838, ediţie critică de Ion Muşlea, 1962, 144 p., 3,60 lei.**

Rev. etn. folc., t. 12, nr. 2, p. 87 — 166, Bucureşti, 1967

I.P.I. – c. 5076

43.407

Lei 12. –